



Ролф Голоб, Петер Краф, Вилтруд Вајдингер (автори)

# Сознавање на детските права

наставни проекти за 1-9 одделение

Ролф Голоб, Петер Крапф, Вилтруд Вајдингер

# **Сознавање на детските права**

**наставни проекти за 1-9 одделение**

Издавач на наставни материјали Цирих

Издавачи

Ролф Голоб, Вилтруд Вајдингер  
(ИПЕ-Центар за меѓународни образовни проекти  
на Педагошкиот факултет Цирих)

Петер Крапф  
(Државен семинар за дидактика и едукација на наставници,  
Вајнгартен/ Г)

Авторски тим  
Ролф Голоб  
Петер Крапф

Лектор  
Базил Шадер

*За изданието на македонски јазик*

**Превод од германски јазик:**

д-р Валентина Илиева

**Стручна редакција:**

проф. д-р Златко Жоглев

проф. д-р Добри Петровски

м-р Пеце Трифуновски

Илустрации (содржина и корица)

Пети Вискеман

Дизајн и склоп

Рене Шмид

© 2010 Издавач на наставни материјали Цирих за германскиот превод

© 2007 Советот на Европа за изданија на англиски и француски

## Предговор

Швајцарија со потпишувањето на Конвенцијата за детски права на ООН се обврза сите луѓе во Швајцарија да ги запознае со детските права. И при тоа се мисли како на возрасните, така и на децата и младите. Со наставните примери во оваа книга се покажува како учениците од 1. до 9. одделение можат да се запознаат со нивните права, како дејствувајќи ги создаваат нивните права и ги доживуваат истите.

За одделенијата 1-9 (основно училиште) изработен е по еден наставен проект (за околу четири наставни часа) кој покажува како децата и младите активно ги создаваат детските права и со тоа ги запознаваат истите.

Овој приод не реагира на повредување на детските права, туку напротив ги тематизира овие права проактивно во настава. Новиот закон за основно образование на Кантонот Цирих е притоа добар пример што значи детските права правилно да се спроведуваат. Во параграф 50 се утврдува учеството на децата. Притоа Законот за основно образование се потпира во овој дел на член 12 од Конвенцијата на детските права на ООН, кој му го гарантира на децата и младината правото за сослушување во сите прилики кои се однесуваат на нивните животни околности. Она што добрите педагози од секогаш го правеле, мислењето на децата и младината да го прифатат сериозно сега е и правно поткрепено.

Овој прирачник се користи во слична форма во различни земји на Советот на Европа.<sup>1</sup> Овој прирачник беше напишан (на англиски јазик) од авторите директно за Европскиот совет. Многу елементи во него можат да се најдат во слична форма во различни изданија. Сепак се покажува во смисла на спирален курикулум како учениците ги создаа чекор по чекор детските права. Во преден план не е прашањето „Кога ги научи детските права?“ туку: „Како и во кое одделение можеше се повеќе и повеќе да ги осознаеш?“

Секоја земја членка одлучува самостојно за превод на соодветниот јазик на земјата. Сега има верзија на германски јазик. Таа беше овозможена преку соработката на Издавачот за наставни материјали на Кантонот Цирих, на Службата за основното училиште и на Центарот за меѓународни образовни проекти ИПЕ на Педагошкиот факултет Цирих.<sup>2</sup>

## Благодарност

Првото издание на оваа книга се спроведе преку иницијативата на Педагошкиот институт во Бања Лука, Босна-Херцеговина. Практичното испробување на првите нацрти на авторите го презеде групата на наставници во Југоисточна Европа. Ним им упатуваме голема благодарност. Ова позитивно искуство доведе до нови изданија на овој прирачник за Европскиот Совет и преводи во различни земји.

И ова издание, кое настава како резултат на тесната соработка на Издавачот на наставни материјали на Кантонот Цирих, на Службата за основно образование и на Педагошкиот факултет Цирих беше преработено и тестирано. За прекрасно завршената работа им благодариме на преведувачот Сабрина Марунчеду и на лекторот Базил Шадер. Директорот

<sup>1</sup> Актуелно достапните преводи можат да се видат на: [www.coe.int/educ](http://www.coe.int/educ).

<sup>2</sup> За актуелните меѓународни образовни проекти на Педагошкиот факултет Цирих информира: [www.phzh.ch/ipe](http://www.phzh.ch/ipe)

Матијас Борер и двајцата наставници Леа Гут и Фреди Зутер од Хомбрехткон ги тестираа деловите на германскојазичната верзија и ги коментираа, а со тоа дадоа драгоцен дополненија и совети.

За тестирањето во рамките на Европа им благодариме во прва линија на учениците во Босна и Херцеговина, Македонија, Србија, Косово и Швајцарија. Тие со нивниот критички дух се гаранција дека членовите во Конвенцијата нема да останат само на хартија туку дека нивното дејство ќе се развива во секојдневието.

Цирих и Вајнгартен, август 2010

Ролф Голоб, Вилтруд Вајдингер и Петер Крапф

# Содржина

страна

Вовед:.....	7
Дел 1: Мали проекти за човекови правата на децата за учениците од 1 до 9.....	
Четири основни принципи на конвенцијата на детските права.....	9
1. одделение: Јас имам име-ние имаме училиште (наставна единица 1).....	9
2. одделение : Имињата не се само букви! (наставна единица 2).....	14
3. одделение: Ние сме волшебници! (наставна единица 3).....	21
4. одделение: Нашите права – наше богатство (наставна единица 4).....	28
5. одделение: Сами ги договараме правилата во нашата училница (наставна единица 5) .....	33
6. одделение: Детските права: Уметничко дело! (наставна единица 6).....	41
7. одделение: Дали тоа што го сакам е всушност она што ми треба? (наставна единица 7).....	46
8. одделение: Детските права - темелно истражувани! (наставна единица 8).....	52
9. одделение: Зошто мора да ги почитуваме правилата? (наставна единица 9).....	59
Дел 2: Дополнителни информации .....	69
1.Најчесто поставувани прашања за Конвенцијата за правата на детето.....	69
2. Детските права – Дел од процесот на човекови права.....	69
3. Како се создадени детските права.....	73
4. Доживување, запознавање и спроведување на детските права .....	74
5. Дидактички пристап: Учење со помош на примери .....	75
6. Пристап ориентиран кон дејствување: Следење на учење.....	77
7. Предавање за детските права: Прашања за појаснување како припомош.....	78
8. „Тоа значи дека јас имам право на пауза, или...?“ .....	81
Дел 3: Документи и наставни материјали.....	84
1. Ученичката верзија на конвенцијата за детски права.....	84
2. Групирање на детските права во четири димензии.....	89
3. Конвенција за детски права на Обединетите Нации (20 ноември 1989).....	91
4. Детските права илустрирани (картички за детските права).....	106

## Вовед:

### Што нудат деветте наставни единици (1.-9. одделение)



Да се осознаат детските права значи тоа да започне во прво одделение и станува се покомплексно до завршувањето на основното образование. Како тоа може конкретно да се реализира е тема на овој прирачник за наставникот.

Девет наставни единици даваат конкретни предлози за спроведување на детските права за првото одделение во основното училиште сè до последното одделение на основното училиште. Клучниот збор за

тоа е: спирален курикулум.

Следните елементи го одликуваат овој прирачник:

- краток вовед со информации за концептуалната рамка и за учење врз основа на примери.
- девет конкретни наставни проекти (во следниот текст наречени „наставни единици“) по четири наставни активности (најчесто во обем од по една лекција); по една за секое одделение од 1-9.
- темелно коментирани планирања на лекциите.
- делувачки ориентиран приод; секоја наставна единица има по еден конкретен производ како цел.
- подесувања на отворено и кооперативно учење кои се усогласени со централните принципи на образование за демократија (Education for Democratic Citizenship/ politische Bildung).
- со помош на многустран наставен материјал (вкл. ја Конвенцијата на детски права) и базичните информации за детските права.

Овие материјали за да се преведат на германски јазик и да се преработат му беа доставени на училиштето Хомбрехтикон Цирих. Двата наставници Леа Гут и Фреди Зутер како и директорот Матијас Борер го прочитаа целиот прирачник и дадоа повратни информации за неговата примена. Врз основа на нивните критички забелешки се исчисти прирачникот и наново се одредени базичните информации.

Потоа во Хомбрехтикон беа издвоени наставни единици и како примероци испробани. Фреди Зутер го избра 4 поглавје (Нашите права – нашето богатство). Неговите ученици од основно училиште си избраа поединечни детски права и си ги составуваа своите ковчежиња. Тие докажаа дека овој приод ориентиран кон делување нуди простор и време за да се приближат до клучните прашања на детските права. Леа Гут од нејзина страна се осмели со повисоките одделенија до комплексното поглавје 9 (Зошто мора да се следат правилата?). Таа со тоа избра аналитички пат и покажа дека е можно детските права да се осознаат полно со барања во повисоките одделенија.

Тука отсликаните фотографии даваат впечаток на дотичната работа и на резултатите.



За поддршка на наставниот персонал секоја од деветте наставни единици на крајот на наставните цели содржи еден растер со клучни импулси и клучни прашања. Во неговата горна половина овој растер содржи импулси за наставникот, во долната половина прашања за учениците. На наставниците може растерот да им му помогне, да ги антиципира одговорите на учениците, но посебно треба на сите да им биде пред очи кон кои

наставни и учебни цели се стреми. Растерите разликуваат димензии како што се „доживување“, „запознавање“ и „реализирање“. Со тоа станува јасно дека овој прирачник за наставници сака да



ги почитува сите три аспекти на учењето: сознавање ориентирано кон доживување, когнитивните елементи на стручното знаење и способноста за реализирање на личното секојдневие.

Деловите два и три нудат еден сет на базични информации и материјали како што можат да бидат побарани од страна на самите наставниците или учениците на интернет или во соодветна стручна литература. Смеслата на сето тоа беше на компактен начин да се спои сето она што го овозможува една непосредна настава без многу дополнително истражување. Потоа кратките текстови нудат и информации за кратки реферати како за наставникот така и за ученикот. Илустрираните детски права на крајот на прирачникот можат да бидат применети во поединечните наставни единици, но нудат и дополнително многу можности за учење. Така можат да настане играта мемори, но и картички за учење и идеи за сликовита реализација. Повратните информации од наставниците во многу земји покажаа дека покрај природот на осознавње посакуван е и елементот на вежбање и учење напамет. Сепак тоа не смее да го замени постепеното разбирање и перманентните прашања.



Фотографии: Леа Гут, Фреди Зутер



## Дел 1 : Документи за планирање

Наставна единица 1 (Основно училиште, 1. одделение)

### Јас имам име – ние имаме училиште

#### А Грубо планирање

	Клучно прашање/ тема	Клучна активност	Потребни материјали
Активност 1	Децата ги учат имињата на своите соученици.	Децата ги претставуваат соучениците во одделението со нивните имиња.	Хартија во боја
Активност 2 и 3	Колку се различни децата во нашето одделение?	Секое дете изработува за себе едно цвеќе со фотографија во центарот. Цветовите се поврзуваат во букет.	Хартија во боја, фотографија од секој ученик, еден лист флип чарт хартија
Активност 4	Што знаеме едни за други?	Анализа во пленум (одделенски разговор)	(Изработен постер)

## Б Основа и образовни цели

Децата се свесни дека сите во одделението имаат различни имиња. Тие го почитуваат тоа што секој ученик има име со кое се разликува од другиот; разбираат дека нивното име не може да им биде одземено; Тие сфаќаат дека никој не може да им го земе нивното име и дека тоа нераскинливо им припаѓа ним.

Децата сфаќаат дека секое име всушност претставува различна личност и карактер и дека таа целина, тие личности ја сочинуваат класната заедница – одделението. Тоа може да се спореди со еден раскошен колоритен букет од цвеќиња направен од многу поединечни цвеќиња. Како варијанта можат да се употребат и други слики, на пр. капки од дожд, вагони на воз, музички ноти, делови од слагалици ... Она што во секој момент треба да дојде до израз е дека сите заедно сме повеќе од само збир од посебни единици. Ние стануваме букет, облак, езеро, воз, мелодија, сложувалка итн.

Децата разбираат дека заедно формираат заедница на учење.

Децата сфаќаат и ценат дека училиштето нив ги поддржува – сега и во иднина, и како поединци и во соживот со другите; им овозможува стекнување на информации, нови знаења и способности.

Тие сфаќаат дека училиштето не е само обврска и должност, туку и дека е создадено затоа што секое дете има право да се образува (зашто му е потребна специјална институција значи училиштето), и дека родителите, наставниците и државата мораат да им го загарантира ова право.



<b>В Клучни прашања за рефлексија на првата наставна единица</b>		
<b>Доживување на детските права</b>	<b>Запознавање на детските права</b>	<b>Имплементирање на детските права</b>
<i>Наставници</i>		
Како се водело сметка за принципите на детските права во училиницата и училишната заедница?	Што знаат сега децата за детските права?	Да се научи како може да се превземе нешто активно надвор од училиштето: Што учениците научиле за нивната иднина?
Училиштето е дел од нашиот живот, одделението е микроопштество. Символ за ова е букетот цвеќиња.  Десно наведените членови на детските права преку овој прирачник можат да се научат во училиницата.	Член 7, 28 (види ја Конвенцијата за правата на децата во додатокот).	децата можат да одлучуваат каде ќе биде обесен постерот со букетот цвеќиња.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав детските права на час?	Што научив за детските права?	Како можам сега нешто активно да преземам?
Секој од нас е посебна личност.  Секое дете е добредојдено во одделението.  Би било штета и загуба ако некој од нас не би припаѓал на ова одделение.  Сите ние ги имаме истите права.	Имаме посебни права како деца : Ние имаме едно име и никој не може да ни го одземе (член 7).  Имаме право да одиме на училиште, да научиме да читаме и пишуваме (член 28). Без училишно образование никој не би можел да најде работа како возрасен човек.	Имаме посебни права како деца : Ние имаме едно име и никој не може да ни го одземе (член 7).  Имаме право да одиме на училиште, да научиме да читаме и пишуваме (член 28). Без училишно образование никој не би можел да најде работа како возрасен човек.

## **Г Микро планирање**

### **Активност 1**

Учениците седат во круг. Во средината на кругот (на подот) се поставени срца изработени од хартија во различна боја. Секое срце го носи името на едно дете и е прицврстено на јаже. На едно срце од хартија е испишано името на наставникот.

Наставникот ги охрабрува децата да учествуваат во разговорот:

- Ги знаеме сите имиња? Кој е кој?

- Секој ученик избира едно срце од хартија на кое е испишано името на некое друго дете и изјавува: Што најмногу ми се допаѓа кај ова дете? Што до сега сум правел со него? Зошто би ми недостигало, кога не би било тука?

- Други прашања кои може да им бидат поставени: Што би можел да каже некој друг за ова дете, на пример наставникот, женски или машки член од неговото семејство, самото дете, другарче или другарка, некој друг во собата, луѓето во соседството?

Откако сите деца се изјаснија за детето на кое му припаѓа срцето, му го предаваат срцето од хартија на она дете чие име стои на него.

Секој ученик го задржува неговото срце и го носи сè додека трае оваа прва активност. (Срцето од хартија може да се носи и во следните активности сè додека не се запознаат добро сите деца).

Завршен круг на прашање на наставникот: „Зошто ми требаа различни бои, а не само една?“

Наставникот ги замолува учениците да донесат свои фотографии за следната активност (или, наставникот прави дигитални фотографии од децата и ги принта за следниот час).

### **Активност 2 и 3**

Инпут на наставникот за почетокот на активност 2: Секое дете на овој свет е поинакво. Секое дете е единствено врз основа на неговиот карактер, неговите посебни особини, неговото име и неговата боја на кожата.

Децата имаат и права кои важат скоро во целиот свет. Во нив спаѓаат на пример:

- Правото на име (член 7; евентуално да се прочита во поедноставена форма);
- Правото на училишно образование (член 28 исто така).

Само оној кој има име може да биде повикан од некој друг. Затоа е важно да се знае името!

Разговор за досега кажаното, прашања и мислења на децата. Заклучок: Ние сите со нашите различни имиња, особини, карактери и бои на кожата го образуваме заедно нашето одделение и токму за тоа се работи при следниот чекор!

Сега ќе изработуваме слика на одделението и тоа не од срца туку од цветови во вазна. Вазната го претставува училиштето, училишната зграда или нашата училница. А сите ние сме цветовите внатре. Без нас училиштето не би постоело, тоа не би било друго освен празна зграда, исто како празната вазна.

Наставникот ги објаснува чекорите на активноста:

- децата ги изработуваат своите цветови
- ги бојат цветовите, а во средината на цветот залепуваат своја фотографија;
- цветовите ги поставуваат во форма на букет
- букетот се лепи на постер
- на овој начин настанува слика од нашето шарено и разновидно одделение

Пред креативната работа или после неа децата уште еднаш размислуваат и се обидуваат да ја интерпретираат сликата од букетот цвеќиња во вазната. Наставникот ги собира различните

мислења и идеи. Децата ги развиваат нивните идеи слободно и спонтано, како поттик можат да послужат следните импулси:

- Што претставуваат (симболизираат) цветовите?

- Што претставува вазната?

- Зошто е важно да се има име?

Во зависност од времето и материјалите што се на располагање, оваа креативна работа може да варира на неколку начини, на пример:

- учениците можат самите да ги цртаат цветовите и да ги исечат, (а може и наставникот да им донесе подготвени цвеќиња за декорирање);

- наставникот може да им ги подготви средишните делови на цветовите, а учениците да ги изработат ливчињата (или учениците ги прават сами цвеќињата);

- пожелно е фотографиите од учениците да бидат исечени според големината на средишниот дел на цветот (или учениците сами го прават тоа);

Децата кои пред време ќе ја завршат активноста, наставникот може да ги ангажира да цртаат други мали цветови без фотографии.

На крај се прави постер со „одделенскиот букет“ од цвеќињата на децата на еден ѕид во училницата. На вазната треба да се наоѓа резиме на дискутираните детски права (чл. 7 и 28) направено од наставникот или од учениците.

#### **Активност 4**

Рамка:

- постерот се поставува на таблата или на ѕидот.

- учениците седат во голем полукруг напред во училницата; Сите треба добро да го гледаат постерот.

Учениците размислуваат за следните прашања (разговор во одделението со импулси од наставникот):

- Што ми беше најзабавно за време на оваа активност?

- Што научив?

- Што знам за другите деца?

- Што ново дознав за наставникот?

Кон крајот од активността, наставникот им дава на учениците уште еднаш информации за детските права, упатува пред сè на двете правата на децата, на вазната. Ги информира децата за Меѓународниот ден на децата (20 ноември).

На крај наставникот дискутира со одделението за тоа каде да биде изложен постерот, во ходникот или во влезниот хол на училишната зграда. Одделението дава аргументи за и против. Каде да се закачи постерот за да можат да го видат сите посетители? Што ќе направиме кога ќе дојде ново дете во одделението?

## ИМИЊАТА НЕ СЕ САМО БУКВИ!

### А Грубо планирање

	Клучно прашање/тема	Клучна активност	Потребни материјали
Активност 1	Сите наши имиња	Сите деца дознаваат нешто за имињата на другите.	Листови хартија А4
Активност 2	Како го добив моето име?	Одделението размислува за причините за добивањето на името.	Подготвени клучни реченици на ленти од хартија; копирани работни листови
Активност 3 и 4	Сите деца имаат приказна за раскажување!	Децата разменуваат информации за своите биографии. Прават цртеж од себе во реална големина.	Информација од семејството (домашна задача); еден лист флип-чарт хартија за секое дете; маркери и боици.

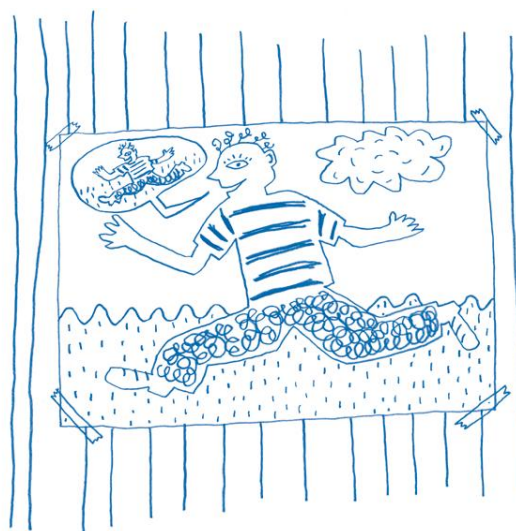
### Б Основа и образовни цели

Член 7 од Конвенцијата за детските права го заштитува правото на детето да има име. Второто, т.е., презимето е израз на припадност на детето кон неговото семејство како најтесно поврзана група. Комбинацијата на двете имиња пред сè првото име е она што го прави детето индивидуа, едно посебно суштество на овој свет.

Учениците треба да се гордеат со своите имиња и треба да знаат да објаснат какво значење има нивното име, каква надеж отсликува и зошто родителите го одбрале токму тоа име.

При реализација на оваа тема наставникот мора да биде многу обѕирен и внимателен со учениците.

Можно е некои ученици во одделението да не живеат со своите биолошки родители; некои од нив можеби ги изгубиле своите имиња поради присилна миграција или слично. Наставникот треба да покаже големо разбирање и сензибилност во пристапот кон овие деца.



Наставната единица „Имињата не се само букви“ содржински се надоврзува на првата наставна единица „Јас имам само едно име – ние имаме едно училиште“. Онаму каде што учениците се сеќаваат треба да се воспостават врски. Инаку може втората наставна единица и самостојно да се изработи.



<b>В Клучни прашања за рефлексја на втората наставна единица</b>		
Доживување на детските права	Запознавање на детските права	Спроведување на детските права
<i>Наставник</i>		
На кој начин се водеше сметка за принципите на детските права во одделението и училишната заедница?	Што сега учениците знаат за детските права?	Оспособување како да се преземаат иницијативи надвор од училиштето: Што научија учениците за нивната иднина?
Училиштето е дел од нашиот живот; одделението е микро општество за себе. Со тоа што децата ги познаваат имињата на сите други деца и самите бидат повикани по нивните имиња, стануваат свесни за нивниот идентитет. Десно споменатите членови на детските права преку оваа наставна единица се учат во училница.	Членови 7, 8, 12, 13 (види Конвенција за правата на децата во додатокот)	Децата можат да одлучат каде да се обеси нивниот постер. Можеби треба да се обезбеди простор во ходникот или во влезниот хол, така да ова мора да се дискутира со други наставници или директорот на училиштето.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав детските права во одделението?	Што научив за детските права?	Каква иницијатива сум способен да преземам сега?
Видов дека сите други деца и наставникот ми посветија внимание. Сите ме ислушаа и сега секој го знае моето име. Моето име ме прави да се разликувам од другите.  Ги знам имињата на сите други деца во одделението и значењето на тие имиња. Знаам и нешто за нивните животи.	Како деца имаме посебни права:  Имаме име кое никој не може да ни го одземе (член 7) од Конвенцијата. Иако сме деца веќе имаме наша животна приказна, живот поинаков од оној на другите. Ова секогаш ќе биде дел од мене (член 8). Имам свое сопствено мислење и можам да го искажам; а и другите деца исто така (членови 12 и 13).	Ако сретнам некој на игралиште или на некое друго место, ќе се обидам да му го дознаам името и ќе му го кажам моето.

## Г Микро планирање

### Активност 1: Сите наши имиња!

Наставникот седи со учениците на столчиња во круг. Учениците во рацете држат картички или ленти од хартија на кои со големи и добро читливи букви се напишани нивните имиња. Исто така и наставникот има картичка или лента од хартија со неговото име и презиме. Сите по ред ги кажуваат своите имиња. Другите ученици мора да внимаваат да ги запомнат имињата, ако веќе не ги знаат. Ова може да се реализира преку различни игри, од кои некои поради нивниот карактер на загатка се посебно погодни ако децата веќе добро си ги знаат нивните имиња:

- Децата си го кажуваат своето име и имињата на другарчињата што седат од нивната десна или лева страна. „Јас се викам ..., а тој што седи до мене од лево е ..., и ..., тој што седи до мене од десно е ...“
- Да се најдат обележја кои за различни деца се исти на пр. боја на пантолони или сукња, иницијали, очила, боја на коса итн. и да се направи загатка од тоа: „X, Y и Z имаат нешто заедничко. Можете ли да ми кажете што е тоа?“ Повеќе пати да се повтори.
- Сите картички со имињата да се соберат. Секое дете влечи по ред една картичка без да го прочита на глас името. Потоа сите ги покажуваат картичките со имињата. Кој може да воспостави ред на ова безредие и да определи кое име на кое дете му припаѓа?
- Варијации: Се собираат сите картички со имињата. Секое дете влечи по ред една картичка без да го прочита на глас името. Децата го опишуваат „нивното“ дете чија картичка ја поседуваат без да го кажат името („моето дете има црвена коса и е прилично големо“ итн.). Другите се обидуваат да погодат за кого се работи.
- Качување во автобус: било кое дете ја започнува играта велејќи: „Јас сум Ана, јас се качувам во автобусот“. Следното дете продолжува: „Јас сум Сандра и се качувам во автобусот со Ана“. Детето до Сандра продолжува на ист начин и ги вклучува веќе споменатите деца: „Јас сум Том и се качувам со Ана и Сандра во автобусот“. Ако децата сè уште не се познаваат, треба да следи редоследот како што седат децата во круг. Така за децата ќе биде полесно да си ги запознаат имињата. Оваа активност да продолжи сè додека не седат сите деца во автобусот. Треба да се внимава децата меѓусебно да си помагаат и да не се усрами некое дете ако на пр. заборавило некое име.

Следи класен разговор за прашања и импулси од видот на:

- Си го сакам ли моето име? Ако да, зошто?
- Понекогаш се менуваат имињата или се кратат на прекари. Дали и јас имам прекар, си го сакам или не? Зошто?
- Прекари во нашето семејство или познанство; што значат и од каде доаѓаат.
- Замислете си: Едно училиште или еден свет во кој сите би имале едно име или би немале никакво име? – Што би значело тоа?

Остаток од лекцијата, доколку има уште време:

- Изразот „Јас се викам...“ да се обработи на различни јазици во класот; задача секое дете да го научи на два јазика. (Надоградување: дополнително прашањето: „А како се викаш ти?“)
- Изработување на посебно убаво украсена лична картица со името.

## Активност 2 : Како го добив моето име!

Наставникот има подготвено ленти од хартија на кои се запишани следниве реченици: (се разбира дека се можни варијации – некои реченици можат да се испуштат, променат или да се дополнат итн.)

Важно е да се има име.

Моето име – тоа сум јас.

Врз основа на нашето име се препознаваме меѓусебно а и самите себе си.

Нашето име искажува нешто за нас. (се мисли на полот, односно регионот на потекло).

Со своето име и презиме детето станува дел од една држава.

Со бирање на одредено име, родителите често изразуваат некои желби, надежи и чувства.

Наставникот му ги чита на одделението речениците од лентите хартија. Потоа ги става лентите на страна и ги замолува учениците да го објаснат нивното значење со сопствени зборови и да го дискутираат (одделенски разговор). Од предност е да се подели на две до три порции, односно два до три круга.

На крај наставникот го дели и објаснува работниот лист кој учениците треба да го пополнат за домашна задача (види материјал долу). За да биде сигурен дека учениците го разбрале ги поминува прашањата со децата, имено:

- Кога сум роден/а?
- Во колку часот?
- Во кој ден од седмицата?
- Каде сум роден/а?
- Кој беше присутен кога се родив?
- Колку долг и тежок бев кога се родив?
- Зошто моите родители го избраеле за мене името кое денес го носам?
- Што значи моето име?
- Каде се среќава ова име и што значи тоа име на др. јазици?

## Активности 3 и 4: Сите деца имаат приказна за раскажување!

Учениците седат во круг, пред себе го имаат пополнетиот работен лист, кој го пополнале како домашна работа и раскажуваат за тоа што разговарале со своите родители. Наставникот ги охрабрува учениците некои прашања да ги продлабочат.

Наставникот подготвува на ѕидната табла или на графоскопот листа во која ги запишува денот, времето, часот на раѓање. Можеби ќе се добие интересна шема. Помошни средства за да се најдат деновите во седмицата „Вечниот календар“ (да се најде на интернет).

Се разбира, би било поинтересно доколку децата можат да одговорат и на последното прашање – Зошто нивните родители го одбрале токму тоа име и што значи тоа име. За појаснување на значењето на христијанското име може наставникот да донесе евентуално и лексикон на имиња или да го пронајде значењето на името на интернет. Ова делумно функционира и за нехристијанските имиња.

Потоа сите деца добиваат задача индивидуално да изработат постер кој ќе ги содржи сите информации за нив и на него во писмена форма да се запишат сите информации за себе. Наставникот можеби ќе треба да им помогне на некои од децата во изработката на постерот, бидејќи некои ученици не се доволно оспособени за пишување.

Алтернативно решение: учениците можат да нацртаат слика за себе во нормална реална големина. Ова може да се направи на следниов начин: детето легнува на хартија залепени А2 листови или ролна која е поставена на подот, барајќи поза, на пример, трчање или стоење со испружени раце. Друго дете ги црта контурите. Фигурата се сечи и се обојува со водени боици. Евентуално може да се доцртаат говорни облациња на кои на пр. е напишано на мајчиниот јазик на детето „Јас се викам...“ и/или се додава лист на контурите на кој се запишуваат најважните податоци за соодветното дете.

На крај се презентираат плакатите или контурите и се договара каде и како ќе се изложат постерите во училишната зграда или училницата. Наставникот ги поддржува учениците/ученичките во донесувањето на одлуката.

## Материјали: работен лист за учениците

Моето име има сопствена историја – Што сакам да дознаам?

Кога сум роден/а?
Во колку часот сум роден/а?
Во кој ден од седмицата сум роден/а?
Какво било времето тој ден?
Каде сум роден/а?
Кој друг бил присутен во моментот на раѓањето?
Колку сум бил/а долг/а и тежок/шка?
Зошто токму ова име ми било дадено?
Што значи моето име?
Каде се среќава тоа име и што значи на други јазици?

## Ние сме волшебници!

### А Грубо планирање

	Клучно прашање/ тема	Клучна активност	Потребни материјали
Активност 1	Какво решение за еден проблем може да најде нормален човек, а какво еден волшебник?	Учениците се учат да прават разлика помеѓу реалните и „магичните“ решенија.  Тие цртаат „нормален“ човек или волшебник.	Сидна табла (така подготвена што ќе можат да се собираат идеите на децата); лепило; хартија А4; боици
Активност 2	Кои се централните права на детето? Кои проблемски подрачја се опфатени во нив?  Кои решенија ни текнуваат на овие проблеми?	Во дискусија за елементарните детски права учениците ги запознаваат основите и формулираат фантастични и реалистични решенија за актуелни проблеми во врска со овие права.	Подготвени фигури на хартија; боици
Активност 3	Како можеме во избраните проблемски ситуации да бидеме поткрепувачки активни; кои конкретни решенија можеме да ги изработиме за одредените ситуации?	Учениците се обидуваат да најдат решенија за тешки ситуации од секојдневието. Тие ги применуваат решенијата преку игра на улоги.	Евентуални реквизити за играње на улоги
Активност 4	Како ги оценуваме предлозите за решенија кои нашите соученици ги презентираат во играњето на улоги; Што научивме на овој начин?	Учениците ги изведуваат нивните игри на улоги во одделението и ги дискутираат погодените решенија.	Евентуално реквизити за играта на улоги

### Б Основа и наставни цели

Децата многу бргу стануваат свесни дека многу работи се надвор од нивна контрола. Често се носат одлуки кои имаат директно влијание на нивните животи, без тие да можат да влијаат. Но, децата можат да се повлечат во еден свет на фантазија. Тоа во никој случај не треба да се цени само како обид да се избега од реалниот свет. Светот на фантазијата е повеќе област во која се кројат нови планови, се рефлектираат искуства и се собираат сили за враќање во реалниот свет.

За наставниот проект во наставната единица 3 се повикуваме на имажинативното богатство на децата. Ние им даваме шанса нивните идеи и фантазии да ги претворат во решенија на проблеми во врска со елементарните детски права. Појдовна точка притоа е привлечната претстава да се биде волшебник и да се располага со магичните сили.



Во целите на проектот се вбројува и тоа децата да ги запознаваат детските права во една сосема едноставна форма. Истовремено треба да се изработат решенија за проблемските ситуации кои стојат зад некои детски права. Овие можат и треба пред сè да бидат „магионичарски решенија“ – фантастични и магични -, во вториот чекор треба да се размислат и претстават реалните практични предлози. Овде наученото може да се извежба и продлабочи и во врска со едноставни ситуации од училишното секојдневие (на пр. „Ред во училницата“, „Однесување во дворот на училиштето“).

Најважна за успешноста на оваа наставна единица е комуникацијата во училницата. Притоа важен е изборот на соодветен распоред на седење, односно распоред на седење кој ќе овозможува комуникација. Во поглед на групната

дискусија препорачуваме децата да седат во круг или околу една маса.

Совет за термин за спроведување на оваа наставна единица: Во принцип се разбира по слободен избор; особено соодветни би биле втората и третата седмица од ноември т.е. времето пред денот на детските права на 20. ноември (види предлози на крајот на четвртата активност).



<b>В Клучни прашања за рефлексја на часовите по детски права</b>		
<b>Доживување на детските права</b>	<b>Запознавање на детските права</b>	<b>Спроведување на детските права</b>
<i>Наставник</i>		
На кој начин се водело сметка за принципите на детските права во училиницата или училишната заедница?	Што сега децата знаат за детските права?	Да се научи како да се преземе нешто активно надвор од училиште; што научија децата за нивната иднина?
Училиштето е како микро-општество. Учениците дискутираат заедно и изнаоѓаат решенија за проблеми. Постои интеракција и меѓу нив самите, а не само со наставникот.	Членови 13, 14, 28, 31 (види ја Конвенцијата за детски права во додатокот)	Учениците размислуваат за реални ситуации во нивниот живот и во врска со детските права и се обидуваат да изнајдат решенија за нив.
<i>Ученици</i>		
Како јас ги доживеав детските права во наставата?	Што имам научено за детските права?	Како можам сега да преземам нешто активно?
Се ислушавме едни со други и меѓудругото дознавме дека нашите желби, проблеми и предлози за решение можат многу да се разликуваат. Видовме како тоа го дискутираме и како заедно можеме да изнајдеме решенија за проблемите.	Знам дека децата имаат посебни права, имено детски права. Знам дека има Меѓународен Ден на децата и тој се слави на 20 ноември.  Учам за да можам да разликувам чуда од реални решенија за проблеми во реалниот живот.	Знам дека другите луѓе и јас имаме човекови права, но морам да направам нешто за да бидам сигурен дека правата се заштитени –и моите и на останатите луѓе.  Изнаоѓање на решение на проблем не е лесно и ние не можеме да ги решиме проблемите одеднаш. Некои од нашите желби нема да се исполнат уште долго време.

## Г Микро планирање

### Активност 1

Одделението е собрано во еден голем полукруг на столици пред сидната табла; секое дете треба да има добар поглед на таблата.

Наставникот покажува цртеж (на сидната табла или на проектор), на првиот може да се види обичен маж или жена, а на вториот волшебник.

Разговор за тоа:

- Што е разликата помеѓу волшебник и обични луѓе? Што може посебно магионичарот (волшебникот)?
- Што прави „нормален“ човек во посебни ситуации, на пр. кога нема повеќе леб дома?
- Што би направил волшебник во иста ситуација?
- За поттикнување на фантазијата децата да најдат други примери, евентуално поддржани преку поттик на наставникот. Наставникот протоколира на сидната табла во една табела по следната илустрација:

	„обичен“ човек	Волшебник
Ситуација 1 (на пр. глад)		
Ситуација 2 (на пр. сиромаштија)		
Ситуација 3 (на пр. досада)		
Ситуација 4 (на пр. роденден)		
итн.		

Потоа дискусија за различни ситуации и решенија. Импулси притоа:

- Има ли решенија или идеи кои потекнуваат од добар или од лош волшебник? Како би постапиле добри т.е. лоши волшебници во одредени ситуации?
- Кога последен пат си посакал да станеш волшебник и што си сакал да промениш?
- Која е во моментот твојата најголема желба? Како би ја исполнил како волшебник? Како изгледа реално со исполнувањето?
- Итн.

Наставникот ги охрабрува учениците да ги искажат своите идеи и размислувања и притоа ги поддржува. Тој им објаснува на учениците дека во следните активности ќе зборуваат за волшебници и им задава задача да бараат слики со волшебници во списанија и книги и

интернет и ако е можно да ги донесат на училиште. Истовремено се обезбедува место за изложба.

Доколку останува време децата треба по можност да нацртаат фантастичен волшебник и покрај него, евентуално, еден „обичен“ човек. Овие слики (евентуално да се изработат како домашна работа) можат да бидат интегрирани во изложбата.

## **Активност 2** (Времетраење околу 1 ½ лекција)

Вовед: Разгледување и коментирање на изложбата (види горе), доколку таа достигнала презентативен обем. Поттикнување за понатамошно собирање.

Потоа формирање на круг на седење и „предавање“ / раскажување од страна на наставникот за десетте најважни права на децата. Наставникот во оваа централна активност известува како пред повеќе од 50 години се напишани специјалните права и како биле потпишани од многу држави кои се занимаваат со животот и ситуацијата на децата. Тој ги парафразира и коментира на јазик соодветен на возраста, десетте најважни права на децата соодветно на Декларацијата за правата на детето од 1959 (позади во додатокот на материјали за печатење; спореди ја и илустрираната кратка верзија која на интернет се појавува под „Детски права УНИЦЕФ“). Извештајот треба да биде што е можно попрегледен, пововеден и усогласен според децата; реални примери и вклучувањето на децата можат да го поддржат ова.

Како завршеток и резиме на оваа активност би можело со одделението да се опфатат најважните точки и да се запишат на ѕидната табла, ова евент. и како пример за сопственото внесување во тетратката на крај.

Одлучувачки е учениците да разбрале,

- дека има детски права
- дека и кај нас важат за секое дете
- дека нивна цел е да му овозможат на секое дете растење во здрава и нормална состојба (се мисли како на телесниот така и на моралниот, душевниот, интелектуалниот и социјалниот развој)
- и дека треба да се почитуваат слободата и личното достоинство на детето.

Во следниот чекор наставникот поставува 20 фигури од момчиња и девојчиња кои претходно се исечени од самите ученици или од наставникот. Овие фигури се ставаат на подот во четири групи од по пет фигури. Наставникот коментира дека секоја група има посебен проблем:

- Кај првата група се работи за телесната благосостојба (исхрана, здравје итн.).
- Кај втората група се работи за душевни аспекти (без дискриминација, право на приватна сфера итн.).
- Кај третата група се работи за интелектуални развојни можности (право на образование, информација итн.)
- Кај четвртата група се работи за луѓе од опкружувањето на детето (семејство, пријатели итн.).

По ова објаснување одделението се дели во четири групи од кои секоја е надлежна за една од горните четири групи на детски фигури. Работни напатствија: Земете ги вашите пет фигури и напишете на секоја од нив во јас форма нешто што ѝ фали / од што пати! Кај групата „душевни аспекти“ тоа би било на пр.: „Ме исмејуваат оти сум странец“, „Страдам

бидејќи немам пријатели“, „Јас сум тажен бидејќи другите ме исмејуваат поради мојот јазик“ итн.

Следниот круг (или комбинирано со горниот): Е сега ние сме волшебници и би сакале да им помогнеме на овие деца за да ги стекнат нивните детски права! Запишаните фигури по ред се обработуваат секоја под следните прашања:

- Читајте што пишува на детето, од што пати.
- Како би можел да помогне волшебникот?
- Што би можел да направи тој за да му биде утре и задутре подобро на детето?
- Што би можело детето самото да направи за да му биде подобро?
- Што би можеле „нормални“ луѓе – на пример ние! – да направиме за да му биде подобро на детето?

Овој круг би можел да се спроведе или во и со целото одделение или во зависност од големината на класот и останатото време – во две или повеќе помали групи.

### Активност 3

Наставникот уште еднаш ги повторува 10-те најважни детски права (види горе, активност 2). Денес се работи за тоа да се погледнат конкретни ситуации во реалниот живот, кај кои овие права би дошле во игра или би требало да дојдат. Наставникот ги стимулира учениците да размислуваат по двајца за места и ситуации од секојдневниот живот кои за нив самите и за нивните соученици, постари или помлади соученици се тешки и каде се повредуваат нивните права или би можеле да бидат повредени. За воведување и илустрирање како и за растер при собирање на мислењата може да послужи следната листа на места и ситуации на сидната табла:

Места:

- Училницата
- Училишниот двор
- Патот до училиште

Ситуации:

- Кавги и различни мислења
- Дома нема ручек
- Ненапишана домашна задача
- Да се биде истепан
- Да се нема другари
- Да не се поседува зимска јакна
- Да се нема спортска опрема.

Разговорен импулс: „Ние сега се ставаме во улога на волшебник. Ние вежбаме како се наоѓаат решенија за вакви ситуации.“

Пред сè во пленум се дискутираат 2 или 3 ситуации и соодветни решенија за нив – по можност не премногу „магични“ туку и реални. Потоа учениците формираат групи од по 3 или 4 ученици и во нив избираат една ситуација, со која ќе се занимаваат и за која сакаат да презентираат едно решение. За тоа секоја група треба да изработи игра со улоги која оваа ситуација прегледно ќе ја илустрира и истовремено да претстави едно решение. Денешниот час служи за подготовка, а изведбата и дискусијата на инсценирањето ќе следи на идниот час (не веднаш, потоа поради задачите, види долу).

Наставникот ги објаснува правилата за играта на улоги – време за подготовка и време за изведба (време за играње на пр. 5 мин.); Содржина (Ситуација плус решение) евент. техничките аспекти на играта (гласно говорење, примена на реквизити итн. – тој ја поддржува групата, при потреба дава предлози и слуша. Како задача за четвртата активност треба учениците да размислат како можат и сакаат да ја украсат сцената со костими и реквизити.

#### **Активност 4**

Кратка инструкција на одделението во поглед на следната сценска игра: податоци за време, јасни импулси на набљудување за гледачите (на пр. дали ситуацијата е разбирливо претставена? Дали решението е реално? Дали актерите зборуваа / играа јасно и „вистински“? итн.); овие задачи на набљудување да се запишат на сидната табла!

Фаза на играње: Секоја група си ја игра својата сцена (проблем плус решение) пред одделението. Времето (на пр. 5 минути за секое инсценирање) треба да се испочитува.

По секоја активност или по секои две инсценирања: Дискусија за г.н. прашања и за прашања кои се специфични според ситуацијата и проширени прашања (на пр. Кој има доживеано слична ситуација? Како тој/таа реагираше во таква ситуација? итн.)

Завршна дискусија (одделенски разговор) за различно одиграните проблемски ситуации и решенија, заокружување преку повторно навраќање кон детските права; Освестување дека конечно се работи или работело само за нив.

Евентуално, проект на меѓународниот ден на правото на детето (20. ноември) да се направи нешто за тие права (информација на друго одделение за детските права, креативна реализација на пр. во ходникот на училишната зграда, мали театарски изведби врз основа на штотуку изведената игра на улоги итн.).

## Нашите права-наше богатство

### А Грубо планирање

	Клучни прашања/ тема	Клучна активност	Потребни материјали
Активност 1	Зошто ни се потребни посебни права за децата?	Учениците се запознаваат со проектот „кутија со богатство“, и дискутираат како можат да го испланираат и изведат.	Предмети кои одговараат за одредени детски права како пример и за поттикнување; картички со слики за правата на децата; текст за правата на децата (види додаток)
Активност 2 (плус воншколски активности во следните седмици)	Мојата лична „кутија со богатство“ - Нешто сосема посебно	Децата ја декорираат нивната кутија и се подготвуваат за нивните „богатства од детски права“.	Секое дете донесува метална, дрвена или картонска кутија на училиште; копчиња во боја, парчиња од штоф итн.; лепак и ножици
Активност 3 (после период од неколку седмици)	Моја кутија со богатство, твоја кутија со богатство – меѓусебна размена!	Децата ги покажуваат нивните богатства и кутии со богатство преку подготвување изложба на нивните клупи.	Ученичките кутии со богатства со содржината.
Активност 4 (непосредно пред 20 ноември)	Како може да се организира изложба?	Учениците ги изложуваат нивните богатства и кутии со богатства за да можат сите останати ученици да ги набљудуваат.	Простор или место за изложбата (од предност, но не присилно во училишната зграда)

### Б Основа и цели на учење

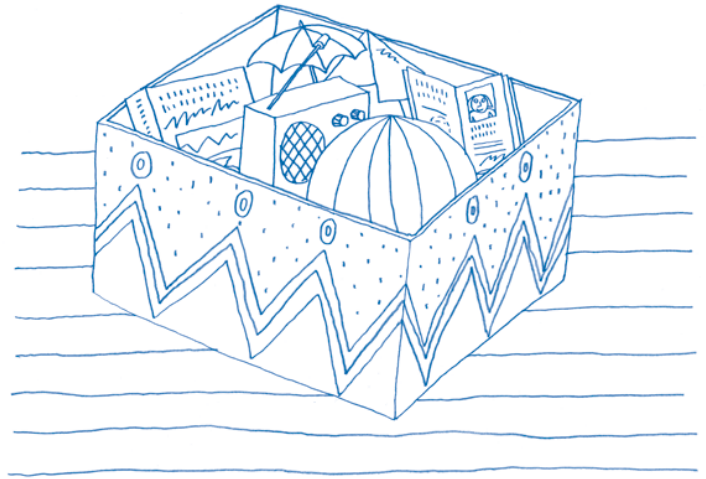
Учениците стекнуваат продлабочени знаења за детските права. Во текот на подолг временски период тие се занимаваат со содржината и намерата на овие права обидувајќи се да пронајдат предмет кој што ќе илустрира или симболизира некое од правата, при што секое дете ќе пронајде негово индивидуално решение. Услов е учениците точно да ги разбрале поединечните детски права.

Врз основа на теоријата на учење, задачата им дозволува на тие што учат активно да си го организираат процесот на учење. Оваа постапка значително ја зголемува можноста да се стекнат поголеми знаења. Исто така и околноста што секое дете си изработува индивидуална кутија со богатството, придонесува децата посилно да се идентификуваат со нивните права, емоционално и интелектуално.

Овој проект се реализира подолго време (пет до седум недели) и ги стимулира учениците да ги дискутираат и споделуваат своите идеи.

По повод Меѓународниот ден на децата (20 ноември), во училиштето може да се организира изложба на детски кутии со богатство. Таа ќе ги поттикне и стимулира и учениците од пониските одделенија по една или две години и самите да направат нешто слично.

Временски почеток на работата на овој проект: првенствено од крајот на септември до средината на октомври.





## В Клучни прашања за рефлексија на четвртата наставна единица

Доживување на детските права	Запознавање на детските права	Спроведување на детските права
<i>Наставник</i>		
На кој начин се водело сметка за принципите на детските права во училиницата или училишната заедница?	Што сега децата знаат за детските права?	Да се научи како да се превземе иницијатива надвор од училиштето: Што учениците научија за нивната иднина?
Секој ученик има право да развие личен и уметнички стил на изразување. На овој начин на учениците им се зголемува самовербата и научуваат повеќе за себе си и за другите.	Сите детски права се претставуваат и дискутираат.	Учениците учат да донесуваат одлуки и се залагаат за нивните решенија во разговор.
<i>Ученици</i>		
Како јас ги доживеав детските права на час?	Што научив за детските права?	Каква иницијатива сум способен да превземам сега?
Прекрасно е доколку училиштето стане средина во која ќе можат да се видат толку убави уметнички дела. Сега уживам да одам на училиште.	Долго време се занимавав со детските права. За секој член морав да донесам одлука, а тоа можев да го направам само тогаш кога ќе го разберев членот. Сфатив дека не е секогаш лесно да се разбере Конвенцијата на детските права.	Не се сите членови од Конвенцијата на детските права еднакво важни за мене. Јас размислив за тоа за кои членови би можел да се заземам. Размислив кои права се посебно важни за децата во другите семејства, региони или земји и што би можел да направам за да ги поддржам.

## Г Микро планирање

Активност 1 (крај на септември/почеток октомври; времетраење околу 1 ½ часа)

Воведување: Наставникот го активира предзнаењето на одделението во поглед на правата на децата и ги рекапитулира најважните точки (спореди единица 3, активност 2). Тој им ги дава на децата копираните картички со детски права (види додаток) и ги објаснува така што учениците добро ги разбрале (кое право со која слика се поврзува) и се спремни за понатамошната работа. Оваа активност бара време и добра подготовка од страна на наставникот т.е. темелна лектира на Конвенцијата на правата на децата (види додаток). При појаснувањето на картичките не се работи за тоа да се направи точно подредување на

дословниот текст на Конвенцијата туку повеќе треба со помош на сликите да се каже нешто за соодветните права.

Во следната активност наставникот поставува, кон картичките за права на децата, една декорирана кутија, како празен ковчег за богатство на маса и неколку предмети кои се соодветни за илустрирање/симболизирање на некои картички на права на децата. Примери: За членот 7 (право на сопствено име со самото раѓање): мала свеќа како сеќавање на крштевањето и роденденот. За членот 28 (право на образование): еден мал молив. Наставникот го појаснува принципот на симболизирање и дискутира со учениците со помош на др. картици за правата на децата, други примери.

Наставникот ја објаснува понатамошната постапка:

На 20. ноември е Денот на правото на детето. Дотогаш секој ученик треба да заврши изработка на една кутија. Таа се полни со картички на правата на децата и со предмети кои имаат врска со права на децата. Секој ученик сам избира и одлучува кои предмети кои детски права треба да ги симболизираат.

Појаснување на конкретната задача: Секое дете мора до следната недела да си обезбеди за ковчеце кутија од картон, дрво или метал и него да го декорира и напише. Во барањето на соодветни ковчези децата треба меѓусебно да се поддржат. Украсувањето и обликувањето може делумно да се заврши во училиште на часовите по ликовно и ОТП така што задачата гласи само: донесете соодветна кутија и материјал за украсување, по можност многу, за да можете да им дадете од тоа и на вашите соученици.

Сите деца ги добиваат картичките со правата на децата и ги сечат. Тие треба да се стават во ковчегот откако тој ќе биде набавен и обликуван. Задача во врска со ова: Започнете со барање на богатството т.е. барајте го првото богатство / објекти кои се соодветни за симболизирање и визуализирање на поединечните детски права односно картички со правата на децата!

Можно (смисловно) продлабочување: Исечените картички уште еднаш заеднички да се погледнат, долу или позади на картичката со клучни зборови да се напише за кое право се работи.

Активност 2 (една седмица подоцна)

Децата си ги покажуваат едно со друго кутиите, материјалите донесени за украсување и првите објекти со кои сакаат да ги визуализираат / симболизираат поединечните картици (спореди ја задачата горе).

Размена / „Бура на идеи“

а) за можности за украсување на ковчегот со богатството;

б) за соодветните „симболи“ за поединечните права на децата (по можност со интегрирано повторување на најважните права на децата): Што би било соодветно за визуализирање на која картица, каде се наоѓаат такви објекти („богатства“) итн. Важно е „барањето на богатство“ да им помага на учениците да се запознаат со детските права и да ги разберат. Тие можат да изберат само еден предмет ако разбрале што значи едно определено детско право.

Почеток на работа на ковчегот со богатство со взаемна поддршка што се однесува до материјалите за украсување. Дали оваа работа ќе се заврши на училиште (евентуално во

рамките на дополнителен час) или ќе биде зададена како домашна задача одлучува наставникот.

За време на „фазата на собирање на богатството“ т.е. во следните четири до пет недели би требало учениците да си ги разменуваат нивните идеи и да смеат да покажат што имаат најдено: Кој што нашол за кое детско право? Што е посебно соодветно како симбол за која картичка за детските права? итн. Секако дека децата смеат да прифатат и применат идеи од соучениците. Настанува еден вид на натпревар кај кој се работи за тоа кој ученик со најкреативните и најоригинални идеи умее да го направи најубавото ковчеже.

### **Активност 3**

Една недела пред Денот на детските права: Секое дете ги презентира предметите кои ги собрало за изложба на неговата школска клупа. Се разбира не мора за секое детско право да се презентира по еден предмет. Кратка „тура на разгледување“ (10 минути)

Децата меѓусебно си објаснуваат зошто го избрале токму тој предмет. Ова се случува по кратка заедничка иницијална фаза, најдобро во групи по тројца или четворица.). Потоа во пленум / одделенски разговор се води дискусија околу можностите како да се организира изложба на денот на детските права (20. ноември). Точки за дискусија: Како да се употребат витрини – ако ги има? Дали да се постават мали маси во училишната зграда? Дали да ја претворат училницата во музеј на детските права на денот – 20 ноември? Можеби треба да се провери дали и друго одделение има сличен проект. Кој проверува и координира по потреба? Дали да ги поканат директорот, други наставници, техничкиот персонал во училиштето, па дури и родителите? Дали да направиме инфоплакат за изложбата? Дали треба да има некаков вид на свечено отворање на изложбата? Дали едно дете или наставникот да одржи краток говор? Дали по тој повод да извежбаме песна или дури да искомпонираме? итн.

### **Активност 4**

Ден на детските права, 20 ноември (односно околу тој датум):

Учениците подготвуваат изложба соодветно на договорениот план и им ги презентираат нивните ковчежи со богатство на др. ученици. Поврзано со тоа треба задолжително да има информација за детските права за кои конечно и се работи (на ова треба специјално да се упати и би требало да се упати на еден плакат во изложбата или во говорот за отворање на изложбата).

Потоа во одделението да се развие дискусија / анализа (евент. прво писмено, потоа усно): како протече овој обемен (тежок) проект, кои искуства ги стекнавме? Што успеа добро, каде можевме нешто подобро да направиме? итн.

## Сами ги договараме правилата во нашата училница

### А Грубо планирање

	Клучни прашања / тема	Клучни активности	Потребни материјали
Активност 1	Кои права ги има секоја личност во нашата училницата?	Учениците во групи изработуваат список со предлози на правила во нивното одделение.	А3 листови
Активност 2	Што се добри правила? Зошто правилата можат да бидат досадни, а зошто корисни?	Децата размислуваат за принципот на редот и правилата.	Прирачници со основите за правилата за демократија, празни листови А4.
Активност 3	Како можат детските права да го покажат нивното делување во училницата?	Учениците во групи изработуваат предлози за правила во согласност со поединечните детски права.	Прирачници, копирани или напишани од самите ученици.
Активност 4	Изработување на групни предлози и усогласување на правила за класот.	Учениците ги споредуваат своите идеи и се обидуваат да најдат заедничко решение за одделението.	-

### Б Основа и цели на учење

Ако ги набљудуваме правилата за во училница од аспект на човековите или детските права, ненадејно ќе добиете значење кое го надминува само придржувањето до редот и мирот во училницата.

Човековите и детските права не се само збир на умни правни норми кои сами по себе важат. За да функционираат и да можат да се развијат навистина во служба на рамноправноста и правдата ќе мораат активно да се применат и спроведат како инструменти и правила во секојдневието. За учениците во секојдневието училиштето е многу важен елемент; за некои од нив дури и центар на нивното секојдневно живеење покрај семејството. Но, училиштето е многу повеќе од тоа: тоа е единственото место каде учениците можат да научат како да се

однесуваат во заедницата во заштитена рамка и простор. Училиштето како целина, од училницата преку целата училишна зграда и двор сè до структурата на училиштето и нејзиното раководство формира модел на општество во мало, претставува еден вид на микро-општество. Она што учениците овде го учат, развиваат и испробуваат со голема веројатност ги формира во нивното однесување надвор од училницата и училишната заедница. Тоа свесно да се прави и да се искористи за воспитанието во смисла на детските права е важна цел на оваа наставна единица.

Во тоа спаѓа и увид во фактот дека правата и обврските образуваат надополнувачки пар на поим и концепт. Тие си припаѓаат меѓусебно како денот и ноќта, како летото и зимата. Правата и обврските зависат едни од други. Човековите и детските права не можат да се разберат доколку не се препознае оваа взаемна зависност.



Преку овој проект учениците ќе проучуваат неколку членови од Конвенцијата на правата на децата и тоа:

членот 12 – правото на сопствено мислење;

членот 13 – правото на слобода на изразување;

членот 28- правото на образование

членот 31- правото на слободно време и одмор.

<b>В Клучни прашања за рефлексija на петтата наставна единица</b>		
<b>Доживување на детските права</b>	<b>Запознавање на детските права</b>	<b>Примена на детските права</b>
<i>Наставник</i>		
Како се води сметка за принципите на детските права во училиницата или во училишната заедница?	Што знаат сега децата за детските права?	Учење како надвор од училиштето може нешто активно да се превземе: Што научија учениците за нивната иднина?
Преку оваа единица, децата непосредно дознаваат дека на сите луѓе им се потребни правила за да можат заедно да живеат; кои мора да ги разбираме и дека детските права претставуваат таков систем на правила.	Член 12,13,28,31 (види Конвенција на детски права во додатокот)	Учениците разбираат како се воспоставуваат правила во една демократија. Ќе умеат да учествуваат во демократските процеси на донесување одлуки.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав детските права на час?	Што научив за детските права?	Што можам активно да превземам?
Разбрав дека правата и обврските се нераздвоиви. Осознав дека правилата и правата се создадени од страна на луѓето и за луѓето, дека се менливи и дека не е лесно да се усогласиме на правила кои се обврзувачки за сите членови на една група.	Сега знам дека имам право да учествувам во изработката на правила за нашето одделение. Свесен сум дека развојот на Конвенцијата на детските права бил резултат од сличен процес.	Сега можам да се обидам да најдам слични правила за соживот во моето семејство, спортски клуб или заедно со моите пријатели. Мене ми е важно по можност сите учесници да земат учество и да успееме да се усогласиме на компромис.

## **Г Микро планирање**

### **Активност 1**

Информативен вовед и преглед за проектот односно за програмата на следните четири активности.

Модерирана дискусија од страна на наставникот на тема „Права и Обврски“. Можни импулси:

- Кажете некои права кои ги имате во училиницата / во дворот на училиштето / во семејството! Сетете се на детските права за кои нешто веќе сте слушнале!

- Овие права дејствуваат дури тогаш кога и другите ги почитуваат. Кон секое право припаѓа за другите / за сите нас и една обврска! Размислете за примерот за правото на сопствено име! А сега со други примери кои ги споменавте!

Учениците се делат во три, шест или девет групи (во зависност од големината на одделението, групата не треба да има повеќе од 5 деца). Делењето на учениците во групи може да биде со помош на игра или едноставно со избројување. Групите се означуваат со А,Б или В.

Секоја група назначува известувач – ученик. Потоа кратка рунда во одделението: Како го избравте известувачот во вашата група?

Секоја група добива лист хартија, поделен на три еднакви дела. Во горната третина групата ги запишува сите права кои според нивно мислење му припаѓаат на секое лице во класот (вклучувајќи ги наставниците). Сите предлози се запишуваат по усогласување на групата и потоа се нумерираат.

Кратка рунда во класот: Што имате запишано (содржинска размена)? Колку добро функционира оваа вежба? Што го поддржа процесот на одлучување? Што го попречи?

Листовите се даваат на следната група (А на Б, Б на В, В на А).

Групата ја оценува листата со правата од претходната група и ги дискутира следните прашања: Кои обврски спаѓаат во овие права? Кои обврски мора да ги превземеме за да ги респектираме овие права? (На пр. на правото „Сите имаат право да бидат сослушани“ обврската „Ние имаме обврска да сослушуваме“)

Групата во средната третина од листот ги запишува обврските кои припаѓаат на правата во горната третина (со употреба на истите броеви).

На крајот на активността наставникот ги собира делата од учениците и ги прегледува до следната активност.

## **Активност 2 (Времетраење околу 1 ½ лекции)**

Модерирана дискусија од страна на наставникот на тема „Правила“ илустрирана со упатување на пр. на правила во спортот, во училищата или во градскиот сообраќај. Аспекти / Импулси:

- Што е добро во тоа да има правила? А што би можело притоа да пречи?

- Кога сум среќен дека има правила; Кога тоа ме нервира?

- Кој поставува правила во различни контексти; кој има моќ во различни контексти да се спроведе придружувањето кон нив и да санкционира повреда на истите?

Како „влез“ на почетокот на активността, или како резиме потоа, може да се употреби и текстот на следната страница „Дисциплина и ред во демократијата и во училиштето“ (евент. во поедноставна форма).



## Дисциплина и ред во демократијата – и во училиштето

1. Редот е неопходен под сите околности. Група без ред и правила не може да биде демократска.
2. Мора да постојат граници. Правилата може да бидат погрешни или несоодветни. Но, сè додека не се заменат со други, мора да се почитуваат. Но, мора да е возможно да се променат.
3. Од самиот почеток, децата треба да учествуваат во создавањето и применувањето на правилата. Само на овој начин тие ќе можат да се идентификуваат со правилата.
4. Училишната заедница не може да функционира доколку не постои взаемно почитување и доверба. Понекогаш е тешко да се обезбеди таква атмосфера.
5. На местото од натпреварувачкиот мора да дојде тимскиот дух.
6. Пријателската атмосфера е од суштинско значење.
7. Одлучувачка улога игра тоа како наставникот успева класот да го води демократски, развивањето на чувство на припадност во групата, воспоставувањето на комуникација итн.
8. Групната комуникација е одржлива само во демократски воденото одделение и мора постојано да се негува.
9. Учениците треба да се охрабруваат постојано да истражуваат нешто ново и да учат од нивните грешки.
10. Слободата мора да се движи во рамките на одредена граница. Само на овој начин е можно да се развие индивидуална свесност за одговорност.
11. Дисциплината и редот ќе се прифатат од луѓето, ако секој се развива и може да дојде до израз и ако се поддржи групата и се изградат задоволувачки односи и работни услови.

**„Групата во која не се почитуваат редот и основните правила не може да е демократска“**

Поделба на класот во исти групи како и во претходната активност. Наставникот ги дели АЗ-листите од претходниот пат и го дава следниот инпут:

- Погледнете го уште еднаш напишаното. Размислете за некои правила кои сметате дека се многу важни за нашиот соживот и кои сакате потоа да ги презентирате во училницата и да ги дискутирате! (Тоа може да се однесува на точки кои се наоѓаат на горните две третини на листот или и на нешто ново).

Напишете ги овие правила на најдолната третина на листот и тоа по следните директиви (најдобро да се одигра на еден или два примери!):

- Правилата треба да се формулираат позитивно, не како забрани.

- Формулирањето треба по можност да опфати обврска и право на пр. во форма на бидејќи-формулација. Пример: „Ние слушаме кога некој зборува, бидејќи секој има право да биде сослушан“.

Групите работат согласно зададените задачи. Потоа се спојуваат по две групи и си ги претставуваат нивните правила. Дискусија, фидбек и за разбирањето на формулирањето еونت. преработување / оптимирање.

Избор на максимум три правила по група; овие се запишуваат со големи букви на големи ленти од хартија (од А3 попречно исечени).

Трите правила од секоја група се обесуваат напред; се поведува разговор во одделението за нив при што еден говорител од секоја група ги објаснува соодветните правила.

Целокупен преглед, „крајна реакција“ со поглед на една збирка на правила кои сакаме како обврзувачки да ги обработуваме за нашето одделение:

- Што идентично или слично повеќепати се појавува?  
Што како би можело да се резимира?
- Што би морало да се формулира прегнантно / поразбирливо?

Конечно изнаоѓање на консензус / усогласување на правилата. Секое дете смее да стави цртичка (или една лепенка) кај пет правила, кои според неговото мислење треба да бидат приоритетни на листата на правила на одделението. Правилата кои ќе добијат најмногу гласови (ограничено на пр. на десет правила) ја формираат листата на правила на одделението или ќе бидат додадени на веќе постоечка листа на такви правила. Тие можат да бидат запишани во посебен документ и да бидат потпишани од целото одделение. Овој документ добива проминентно место во училницата.

Рефлексија на учењето (при која воедно за прв пат ќе се применат и новообработените правила): Што ни помогна во досегашната работа, што беше тешко или со пречки? Како ти придонесе за активностите? Кои работи од другите во одделението беа од помош? Зошто, што тие направија?

### **Активност 3**

Наставникот го актуализира / рекапитулира знаењето за детските права. (Спореди наставна единица 3, активност 2 и наставна единица 4, активност 1): Настанување; најважните детски права; евентуално врска со човековите права.

Потоа наставникот го претставува следниот избор на детски права, овојпат во врска со оригиналниот текст од Конвенцијата на детските права (види во додаток):

- член 12, претставување на сопственото гледиште и интереси
- член 13, слобода на изразување
- член 28, правото на образование
- член 31, правото на слободно време и одмор.

Учениците се делат на групи (како во активност 1 и 2 или се формираат нови групи од по 3 до 4 деца). Секоја група добива лист А4 и подготвува согласно долу наведениот примерок работен лист со по две колони. Во потесната колона (лево) ги набројува четирите права и ги распределува во рамномерни растојанија на страницата. Во пошироката колона (десно) се запишуваат мислите за правата и обврските кои се поврзани со соодветните права. Појдовна точка може да биде прашањето „Ако мојот сосед, една другарка или еден соученик го бара тоа право кои обврски произлегуваат тогаш за мене и за другите?“. Или (за член 28): „Кои предуслови мора да ги исполнат општеството и училиштето за да може да се гарантира правото за образование? Што и како можам да придонесам како член на одделението за успехот на тоа право?“ – Овие резултати се дискутираат во следната активност.

Имиња на членовите на групата	
<b>Права</b>	<b>Правила и должности</b>
<p><i>Член 12</i></p> <p><i>Претставување на сопствените погледи и интереси.</i></p> <p>За што се работи?</p>	
<p><i>Член 13</i></p> <p><i>Правото на слобода на изразување.</i></p> <p>За што се работи?</p>	
<p><i>Член 28</i></p> <p><i>Правото на образование.</i></p> <p>За што се работи?</p>	
<p><i>Член 31</i></p> <p><i>Право на слободно време и одмор.</i></p> <p>За што се работи?</p>	

#### Активност 4

Учениците си ги презентираат резултатите т.е. она што го запишале во работните листови од активност 3. Има по еден говорник на група. Следните аспекти би можеле да се тематизираат:

- Како постапивме кај оваа задача ? (процес на работа во групи и донесувањето на заеднички одлуки)?

- Што беше важно за нас? (Критериуми и вредности)?

- Што треба да направиме за да бидеме сигурни дека овие правила ќе се почитуваат? (Став кон правилата и нивната примена) ? Кои инстанци всушност се надлежни за овие четири детски права при почитувањето на правилата?

Можен крај: Заедничка крајна реакција, усогласување на заедничка формулација на правилата и обврските за четирите елементарни детски права. Замисливо е една група да добие задача да направи соодветен документ, во графичко и уметничко соодветна изработка, кој потоа заедно со одделенските правилата од активност 2 ќе биде изложен во училницата на денот на детските права како пример за применета демократија.

## Детските права: Уметничко дело!

### А Грубо планирање

	Клучни прашања/ тема	Клучна активност	Материјал
Активност 1	Што е уметнички проект? Како можат детските права да се претстават на уметнички начин?	Учениците одлучуваат кој член од Конвенцијата за правата на децата сакаат уметнички да го претстават и ги развиваат своите првични идеи.	Неколку списанија; правата на децата на картички или ливчиња
Активности 2 до 4	Како можат наставниците и учениците да се поддржуваат едни со други? Како ќе го прифатиме различното темпо на работење?	Учениците изработуваат еден или повеќе уметнички проекти. Учат да прифаќаат помош и како да им помагаат на другите.	Хартија, боички, лепило, списанија итн.

### Б Основа и цели на учење

Детските и човековите права често се во врска со комплексни политички, социјални и лични проблеми. Покрај тоа има се разбира и долга традиција на уметничко претставување на детските и човековите права на кои ќе се повикаме во овој проект. Уметниците често во минатото добиваа задача одредени членови или делови на овие права креативно да ги претстават. На тој начин настанале многу прекрасни картички, календари, книги и филмови.

За учениците кои учествуваат уште во проектот со кутијата со богатство во наставна единица 3, овој уметнички проект им нуди и друга можност за продлабочување на темата за детски права со еден креативен пристап. Навраќањето на оваа традиција (како што следеше со кутијата на богатство во третата наставна единица) е соодветно на нашето убедување дека учениците можат да се занимаваат со обемна тема како што се детските права во смисла на комплетно усвојување, не само когнитивно туку и уметнички обликувано.



Ние препорачуваме оваа наставна единица да се испланира колку што е можно порано за да можат сликите да се изложат во училиштето на меѓународниот ден на детските правата (20. ноември), во Општинската библиотека, во Општинската зграда или во друга јавна институција.

Изложбата како цел на проектот истовремено е и кулминација и поттик. Таа треба да ја поддржи мотивацијата на учениците и тие да им пријдат на нивната задача со неопходната грижливост и креативност.

Забелешка: Првата активност, но и целиот проект може да се спроведе во соработка со наставник по ликовно воспитание или со еден локален уметник. Можеби и учениците имаат свои предлози во врска со ова, кои се разбира дека треба да бидат интегрирани во подготовката.

Замисливо е и дека проектот може да се спроведе со партнер одделение.

## В Клучни прашања за рефлексја на шестата наставна единица

Доживување на правата на децата	Запознавање на правата на децата	Остварување на правата на децата
<i>Наставник</i>		
Како се води сметка за принципите на правата на децата во училиницата или во училишната заедница?	Што знаат сега учениците за детските права?	Учење како надвор од училиштето може нешто активно да се преземе: Што научија учениците за нивната иднина?
Особено на часовите по ликовно воспитание учениците стануваат свесни дека е возможно и важно да се развие сопствен начини на индивидуално изразување.  Тие изнаоѓаат лични патишта кои различните права на децата уметнички ги реализираат.	Учениците го продлабочија нивното знаење за правата на децата и подробно се занимаваа со некои членови од Конвенцијата на правата на децата.	Учениците емоционално се во состојба да ги препознаат повредите на човековите права и да ги оценат. Тие ја развиваат оваа компетенција преку нивната лична анализа и претставувањето на повредите на правата на децата.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав правата на децата во настава?	Што научив за правата на децата?	Што можам сега активно да преземам?
Овој проект ги претвори училиницата и целото училиште во место кое заедно со другите го уредував и декорирав и во кое се чувствувам добро. Можам да ја изразам мојата личност и прифатен сум како индивидуалец.	Заедно со моите соученици подробно се занимавав со правата на децата. Можев да поставам многу нови прашања и сфатив дека не треба да се грижам ако сè уште не сум ги разбрал сите членови на правата на децата. Јас и понатаму ќе се занимавам со нив.	Посвесен сум за моите уметнички квалитети и можностите и се осмелувам повеќе да ги користам и понатаму да ги развивам. Тие се дел од мојата личност и понекогаш ми дозволуваат да се изразам многу подобро отколку со зборови или текстови. Можам да си замислам да споведам сличен уметнички проект со моите пријатели и резултатот да го употребам за поддршка на детски проекти.

## Д Микро планирање

Активност 1 (времетраење околу 1 ½ лекции)

Темелно воведување на одделението во проектот. Централно притоа е што учениците

- евентуално уште еднаш се усогласуваат на темата права на децата;
- ги разбираат смислата, целта и авизираните производи на проектот;
- можат да проценат колку време им е потребно;
- научиле различни примери на уметничко претставување.

Во поглед на последната точка наставникот не само што смее да покажува примери за тоа како до сега биле илустрирани човековите права и правата на децата, туку напротив тој мора со покажување на различни стилови, медиуми и начин на постапување да ги поддржи децата да откријат сопствени уметнички начини на изразување.

Наставникот формира групи или им дозволува на учениците да формираат групи (од по околу три деца). Секоја група добива копија од правата на децата – или од канадската верзија (спореди „Кажете со право!“ во прилог) или скратена верзија на Конвенцијата од 1989 од страна на наставникот (види прилог). Задача: Изберете си три права на децата за кои би сакале да изработите „уметничко дело“ (слика, објект)! (Ова служи како основа за следната дефинитивна распределба.)

Фаза на читање и дискусија во групите; потоа пленум за дефинитивната распределба на избраните права на децата (на пр.: така што на една централна копија од правата на децата секоја група обележува што избрала; потоа се појаснува каде има преклопувања и како се постапува со истите, така што на крајот секоја група да најде по можност задоволително решение.)

Планирање на конкретното спроведување во групата. Прашања кои треба да се појаснат:

- Првични размислувања за концептот на планираната слика или објект;
- потребни бои, материјали, прибор и алати;
- планирање на времето (важно! Наставникот мора задолжително да внимава на тоа и да делува советодавно, дека идеите треба временски да се реализираат);
- идеи за планираната изложба (може подоцна да се дискутира во пленум).

Размена и дискусија на идеите и концептите во одделението.

Задача за следната активност: Во групите да се формулираат понатамошни идеи за проектот, информирање и инспирирање од списанија, интернет и библиотека, подготовка на скици или опис, евентуално да се започне со собирање на материјали. Секоја група подготвува за следната активност мала презентација на планираното, при што појдовна точка треба да биде појаснување на соодветното детско право дополнето со примери.



## **Активност 2 (прва половина)**

Учениците си разменуваат мислења согласно задачата од крајот на првата активност и ги коментираат нивните идеи односно ги претставуваат нив со помош на нивните скици итн. Важно е учениците преку нивната слика или објект да покажат дека соодветното право на децата навистина го разбрале и дека се во состојба да дадат примери во кои ова право се исполнува, односно е повредено. Потоа треба јасно и прифатливо да наведат кое уметничко претставување го имаат предвидено за соодветното право, како конкретно изгледа нивното планирање во врска со тоа и каде зависат од помошта на одделението или од наставникот.

Појаснување на дефинитивниот концепт за изложбата со која ќе биде завршен проектот (по можност на 20. ноември). (Замисливо е и изработката на овој концепт во врска со овие концепти да се зададе како домашна задача која на пр. ќе биде расправана/дискутирана во третата активност.)

## **Активности 2 (втора половина) до 4**

Учениците во втората половина од втората активност и во следните две активности имаат време да работат на нивните проекти (во зависност од обемот и видот на проектот може да се додаде и дополнително време на работење или време за домашна работа). Искуството покажува дека учениците се помотивирани доколку тие не работат сами туку кога работат заедно. Наставникот треба да ги охрабри по потреба да ги модифицираат, да ги развиваат и да ги оптимизираат нивните идеи. Како поддршка и поттик од наставникот може да се смета ако истиот на учениците им стави на располагање збирка од постери, илустрации, реклами, дијаграми итн. од списанија, весници, уметнички книги, веб-страни итн. Учениците можат исто така од дома да донесат соодветни документи вклучувајќи уметнички книги и списанија. Овие збирки не мора примарно да имаат врска со темата „права на децата“, туку да илустрираат различни можности на уметничко изразување.

Совети за изложбата:

- Доколку се планира изложба во училиштето, во училницата или во јавна институција треба да се договорат одредени норми во презентацијата (на пр. табли за означување во ист фонот и претставување).
- Замисливо е одредено наградување на изложените слики и објекти. Во комисијата која за оваа потреба треба да се состави, покрај ученици може да учествуваат на пр. и локални уметници или новинари.
- Доколку проектот (со или без награди) доведе до споменување во локалниот печат, тоа може да ја зголеми мотивацијата на учениците.

## Дали тоа што јас го сакам е всушност она што ми треба?

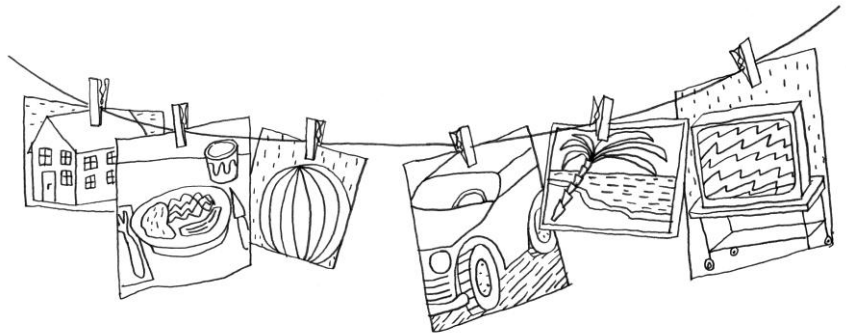
### А Грубо планирање

	Клучни прашања/ тема	Клучни активности	Материјал
Активност 1	Што се моите желби?	Учениците ги рефлектираат нивните приоритетни желби и меѓусебно си ги објаснуваат.	Слики за формирање на групи
Активност 2	Што им треба на луѓето?  Што би било убаво да се има?	Учениците учат да разликуваат помеѓу потреби и желби односно помеѓу основни потреби и други желби во врска со нивното самоостварување.	Стари весници; ножици; лепило; хартија; врвца; штипки
Активност 3	Што се желби, што се потреби?	Групата односно одделението се усогласува на 10 најважни потреби и желби.	(Материјали донесени од учениците)
Активност 4	Дали правата на децата соодветствуваат со нашите претстави за потреби и желби?	Учениците ги спореду- ваат нивните предлози со правата на децата и прават презентација на плакати на Меѓународниот ден на правата на децата.	Конвенцијата за правата на децата како копија за секоја група; хартија за флипчарт

## Б Основа и наставни цели

Само она што се поврзува со сопствената реалност може добро да се разбере. Со цел да ги разберат детските и човековите права и што всушност претставуваат тие, учениците најпрво треба да размислат за себе си, за нивните лични потреби и желби. Тие мора да станат свесни за тоа што тие очекуваат од нивниот животот во нивната моментална ситуација.

Во првиот чекор тие треба да размислат и да смеат да се изразуваат за тоа слободно и нецензурирано (колку и да звучи тоа лудо).



Во вториот чекор треба да размислат за тоа кои се, од нивен аспект, разликите помеѓу вистинските (основни) потреби и желбите во нивниот животот (во англискиот се разликуваат поимите „wants“ и „needs“). Овој начин на размислување ќе ги води учениците со голема веројатност спонтано до многу права кои се опфатени во Конвенцијата за правата на децата.

Кај двата чекора важно е наставникот да ја поттикнува и да ја модерира дискусијата, притоа се разбира дека треба да внимава на тоа да не сака учениците да ги убеди морализирачки во сопствените вредности и норми. Напротив треба да се прифати дека дискусијата која се води во оваа рамка ќе предизвика самите да откријат спротивности во нејзините концепти и вредности и да се обидат да ги појаснат.

Време на спроведување на оваа наставна единица: Се претпочита тоа да биде на почетокот од ноември како би можеле плакатите кои ќе се изработуваат во активност 4 да бидат готови и да се изложат на Денот на правата на децата (20. ноември)

## В Клучни прашања за рефлексija на седмата наставна единица

Доживување на правата на децата	Запознавање на правата на децата	Остварување на правата на децата
<i>Наставник</i>		
Како се води сметка за принципите на правата на децата во училиницата и во училишната заедница?	Што сега учениците знаат за правата на децата?	Да се научи како може да се преземе нешто активно надвор од училиштето: Што учениците научија за нивната иднина?
Оваа наставна единица им нуди можност на учениците да ги изразат нивните лични желби и потреби. Тие стекнуваат искуство дека некој навистина ги слуша и ги сфаќа сериозно. Тие учат да разликуваат помеѓу егзистенцијални потреби, потреби неопходни за преживување од една страна и желби од друга страна.	Учениците разбраа дека кај правата на децата се работи за основни потреби кои се важни за да се преживее.	Учениците треба да станат свесни дека секојдневно ќе се конфронтираат со клучни прашања за животот и дека општеството не им ги нуди на сите негови членови истите услови за појаснување на овие прашања.  Тие треба да научат да се заземат за нивните желби, но истовремено и да ја сочуваат критичката дистанца кон нив.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав детските права во наставата?	Што јас научив за правата на децата?	Што можам сега активно да превземам?
Јас можам да ги искажам моите желби само ако можам да им верувам на наставникот и на моите соученици. Јас научив дека се исплаќа да се зборува отворено за тоа и да се доживее со другите, како што тоа го прават и другите.	Научив дека детските права се однесуваат на нашите најважни потреби: учество, развој, преживување и заштита - и дека тие се многу поврзани со мојот секојдневен живот.	Ќе се обидам да разликувам помеѓу самите желби и (основните) потреби. Нема да ги сокривам или негирам моите желби и соништа, туку ќе се обидам да ги остварам без да ги загрозам потребите на другите луѓе.

## Г Микро планирање

### Активност 1

Вовед: Наставникот информира дека исто и во седмо одделение *новиот степен (секундарен I)* Правата на децата секоја година ќе бидат тема на некои лекции односно на мал проект. Краток разговор со учениците од одделението што тие во врска со ова знаат од *основното училиште*, одделенската настава; Повторување на најважните факти (спореди наставна единица 3, активност 2 и наставна единица 4, активност 1: настанување; најважните права на децата; евентуално врска со човековите права).

Најава: Оваа година треба да се работи на темата желби / (основни) потреби. Кратко објаснување на поимите во врска со ова, примери од учениците за двете категории; најважните разлики; како би можела оваа тема да има врска со правата на децата?

Составување на групи: Наставникот исекол неколу слики од пејсажи, автомобили од соништата, модерна облека или атрактивни одморалишта и тоа секоја на 4 дела и ги дели сега по принцип на случајност. Учениците мора да ги најдат нивните колеги кои имаат дел од сликата. Тие заедно сочинуваат една работна група. Доколку поради бројот на ученици има групи со три или пет лица, наставникот ги сечи сите или поединечни слики на соодветно помалку или повеќе парчиња.

Секоја група избира по еден говорник и еден менаџер. Говорникот ќе им зборува во пленум на останатите групи како претставник на сопствената група и тој е одговорен коректно да го изрази мислењето на групата. Менаџерот на групата е одговорен за процесот на работа, гледа сите членови да бидат вклучени и внимава на времето.

Групите добиваат задача да ги дискутираат следните точки и да запишат белешки:

- Кои се денес вашите најголеми желби, што би ве направило посебно среќни?
- Кои се вашите најголеми желби и соништа за во иднина (за времето кога ќе имате 25 години)?
- На кои желби од вашиот живот можете да се сетите? Кои беа вашите најголеми желби кога вие имавте 5, 7, 9, 11 години, што вас тогаш би ве направило посебно среќни?
- Какви желби имаат возрасните кои вие ги знаете (родители, познаници, други)?

Секоја група запишува листа на желби подредени според возраста во форма на табела (лист А3 евент. А2). Во зависност од нивото на одделението им се препуштаат деталите на обликување на табелата на учениците или за обликувањето на табелата добиваат зададени прописи. Листот треба да има наслов кој самите ученици ќе го определат.

Листовите ќе се обесат како минипостери; говорниците од секоја група кратко ги презентираат резултатите. Евентуално, импулси од страна на наставникот за аспекти како половоспецифични желби; реални / утопистички желби итн.

Задача за втората активност (неколку дена подоцна): да се донесат слики кои се соодветни на темата желби и потреби (списанија, каталози, проспекти итн.), како и евент. штипки за алишта (доколку во училиштето нема околу 60 парчиња).

## Активност 2

Вовед: Кратка рекапитулација на она што е направено во последната активност. Тогаш се работеше за нашите моментални и поранешни желби. Денес сакаме да се осврнеме повеќе на разликата помеѓу желбите (чие исполнување би било убаво за нашето самоостварување) и (основните) потреби (чие остварување е повеќе или помалку неопходно за преживување). Неколку примери за тоа!

Учениците продолжуваат со работата во групи. Задача: најпрво да се дискутираат следните прашања:

- Што ние со задоволство би сакале да имаме - што би било убаво да се има? Од аспект на што (желби)?

- Што навистина ни треба; зошто (егзистенцијални потреби)?

Како помош за спонтаните мисли и размислувања може донесениот материјалот од слики да се погледне како дополнителен поттик, пред сè, во областа на желбите.

Задача на групите откако им се поделени листови А3 формат,

а) да се претстави табела со најмалку пет (основни) потреби (глад, грижа, заштита, другари, образование, топлина итн.) и пет убави желби за самоостварувањето (сопствен ТВ, одмор на Малдивите, Порше итн.);

б) Да се исечат слики за двете категории и (евент. како задача) да се побараат други слики. Сликите треба назад или долу да се обележат со ОП (основни потреби) т.е. Ж (желба).

## Активност 3

Задача на групите: Ставете ги сите ваши слики за желбите и основните потреби пред вас. Договорете се потоа демократски за пет слики кои одговараат на основни потреби, за кои сметате дека се посебно централни. Потоа договорете се за пет слики кои претставуваат желби, кои посебно би сакале да ви се исполнат. Гледајте на сите членови од групата да им бидат испочитувани барањата! (За избор на сликите за двете категории може на секој член од групата да му се дадат по пет поени по категорија, кои тој ќе ги стави на сликите кои тој ги претпочита. Десетте слики со најголем број поени се избираат.)

Дискусија и изнаоѓање на консензус во групите. Следна задача: Земете едно парче јаже (околу 4 метра долго) и десет штипки за алишта. Растегнете го јажето на соодветно место и прицврстете ги вашите слики на следниот начин:

- Лево сликите од предмети кои ни се потребни за воопшто да можеме во достоинство да живееме (основни потреби).

- Десно сликите од предмети кои би го направиле нашиот живот попријатен (желби).

(Може да се замисли некои слики да се стават и во средината).

Презентација во одделението, евентуално од наставникот модерирана завршна дискусија за разни аспекти (пол; разлики во тоа што кај нас или во една многу сиромашна земја се вбројува во основни потреби итн.)

#### **Активност 4**

Секоја група добива пет празни А3-листови како и копија од правата на децата – или од канадската верзија (спореди „Кажете со право!“ во прилог) или скратена верзија од Конвенцијата од 1989 од страна на наставникот (види прилог). Продолжување со работа согласно следните задачи:

- Земете ги вашите десет слики од минатиот пат в рака. Во фокус се петте слики за основните потреби.
- Читајте ги наизменично во групата правата на децата на глас (секој да дојди на ред), размислете за секое право дали се однесува на една од потребите од вашите пет слики (или евент. на една од желбите од другите пет слики).
- Земете ги петте празни А3 листа и обликувајте ги на следниот начин: лево или горе во средината залепете една од петте слики кои ги избравте за основни потреби, десно или долу напишете ги правата на децата кои одговараат на сликата. За некои слики сигурно одговараат повеќе од едно право на децата!
- Обликувајте ги петте листа по можност убаво (како „минипостери“); на 20. ноември (Денот на правата на децата) тие треба да се изложат во училишната зграда.

Презентација/Дискусија на пет групни-минипостери во одделението. Заклучна дискусија за прашањата како: Колку нашите размислувања за основните потреби на децата се поклопуваат со она што Конвенцијата за правата на децата го кажува во врска со тоа?

Појаснување на модалитетот на изложбата со групните плакати на 20. ноември.

## Детските права темелно истражувани!

### А Грубо планирање

	Клучни прашања/ тема	Клучни активности	Материјал
Активност 1	Ги разбираме ли членовите од Конвенцијата за детските права?	Учениците ја проучуваат Конвенцијата за детските права и избираат членови кои им се чинат посебно значајни.	Копии од Конвенцијата за правата на децата (види прилог)
Активности 2 и 3	Дали се сите способни и социјално компетентни да и пристапат на заедничката задача? Како може наставникот да даде поддршка без силно да влијае?	Учениците работат во мали групи на задача за еден член од Конвенцијата за правата на децата; тие графички претставуваат и истражуваат релевантни членови и извештаи.	Хартија; списанија; интернет; лепило; ножици
Активност 4	Што научивме ние? Колку беше сложена нашата задача? Како ја искористивме нашата слобода на изразување?	Учениците го рефлектираат процесот на работа и учење. Тие размислуваат за изложба на нивните производи.	(готови плакати)



## Б Основа и цели на учење

Човековите и детските права остануваат само зборови запишани на хартија доколку не добијат конкретно значење и важност во реалниот живот на луѓето. Затоа, тие мора да бидат разбрани и ставени во врска со конкретни искуства. Со други зборови: овие права мора да се применат во секојдневието на човекот и нивното прекршување да се обелодени и јавно да се осуди.

За да се разберат детските права, учениците мора да станат активни и да работат со нив. Само да слушаат или да читаат за овие права не е доволно. Децата и младите да се доведат до активна анализа на правата на децата не е цел само на оваа наставна единица, туку и на целокупниот прирачник.

Во врска со поимот „детски права“ кој предизвикува одредена иритација кај младите, треба да се каже следново (за да се комуницира и со младите): Се разбира дека на авторите на Детските права како и на сите други возрасни им е јасно дека има разлика помеѓу деца и млади. Сепак детските права важат и за младите, барем до нивната 18 година од нивниот живот. Младите треба да разберат дека детските права (и покрај нивното малку несоодветно име) им испорачуваат инструмент за да не владее неправедноста и да се бара праведност. Со потпишувањето на Конвенцијата на детските права, секоја држава се обврзува да ги чува овие права со сите средства кои ѝ стојат на располагање. Ова значи дека на процесот на чување и спроведување на овие права му се придава голема тежина, во што се вбројува и поддршката на деца и млади при барање на нивните права.

Со наставниот проект за 8. одделение бараме децата да ги продлабочат нивните знаења за Конвенцијата на детските права, при што истражуваат конкретни случаи во кои се применуваат односно повредуваат детските права. Како можна и дополнителна цел на проектот која има смисла може да се најави изложба на плакати за различни детски права. Секој плакат се состои од различни елементи: опис на содржината, анализа, сликовит пример и илустрација за соодветното детско право. Со тоа се потпомага како аналитички, така и креативен пристап кон тематиката.

Од дидактички аспект гледано, изложбата испорачува прилика и мотивација да се занимаваме подлабоко со одреден член од Конвенцијата. Може да се замисли, наставниците од другите одделенија да формираат жири кое ќе ги избере најубавите плакати и ќе додели мала награда (на пр. кино влезници, ваучери за книги).

Локалните или меѓународните примери треба да потекнуваат од различни печатени медиуми, кои што беа донесени од учениците на училиште или од прилози кои ги истражиле на интернет. Истражувањето во различни медиуми претставува централен момент во оваа наставна редица кое има и одредена медиумско-педагошка корист. Без кооперативно учење т.е. без интензивна работа во мали групи, учениците нема да ги постигнат нивните цели. Ова е друга наставна цел на овој проект.

Проектот се протега преку четири активности кои формираат целина и не можат прецизно да се разграничат. Во рамките на групата учениците треба да добијат прилика да работат според нивниот сопствен временски план.

Во поглед на изложбата која е од предност да се одржи на меѓународниот ден на Детските права (20. ноември) се препорачува да се започне со проектот на крајот од октомври / почетокот на ноември.



**В Клучни прашања за рефлексија на осмата наставна единица**

Доживување на правата на децата	Запознавање на правата на децата	Остварување на правата на децата
<i>Наставник</i>		
Како се води сметка за принципите на детските права во училиницата и училишната заедница?	Што знаат сега децата за детските права?	Да се учи како да се преземе нешто активно надвор од училиштето: Што научија учениците за нивната иднина?
Учениците ја гледаат училиницата и училиштето како поттикнувачка средина за учење. Дневните весници и интернетот се употребуваат како работни материјали. На тој начин училиштето станува место, во кое учениците можат да го анализираат нивното секојдневие.	Учениците учат систематски да ги анализираат детските права.	Со тоа што учениците учат да ги презентираат нивните производи (овде плакат) тие исто така учат да ги набљудуваат и презентираат и најважните прашања надвор од училиштето.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав детските права во наставата?	Што научив за детските права?	Што можам активно да превземам?
Јас стекнав искуство дека моите соученици и наставници не само што ме охрабруваат, туку и ме предизвикаат. И двата вида на интеракција се поддршка за мене.	Свесен сум колку грижливо се формирани членовите од Конвенцијата за детските права и колку аспекти се кријат во нив. Научив да ги анализирам и размислувам за нив.	Подготвен сум да учествувам во јавна дебата на теми кои ги разбираам. Волен сум да го застапувам моето мислење за детските и човековите права, но и да го слушнам мислењето на другите луѓе.

## **Потребни материјали**

- Големи листови хартија (A2, за плакати)
- Хартија во разни бои
- Фломастери
- Ножици
- Лепило
- Стари списанија и весници
- Слики и фотографии
- Текст од Конвенцијата за правата на детето (види прилог; според нивото на одделението подобро во издание поедноставено од наставникот или канадското издание „Кажи со право!“, види прилог), една копија по ученик
- Опис на задачата, една копија по група (види активност 2)

## Г Микро планирање

### Активност 1

Информативен вовед, преглед од страна на наставникот за следните четири активности. Учениците од одделението треба да разберат дека ќе се занимаваат со детските права, ќе направат продлабочени истражувања и на крајот ќе се изработи плакат со кој ќе се претстават детските права, кој (според договор) ќе учествува на натпревар. Може да има смисла на почеток да се актуализира досега стекнатото знаење за детските права.

Разделување на копии од Конвенцијата за детски права од 1989 (види прилог). Во зависност од нивото на одделението подобро е да се работи со поедноставена и скратена форма на канадската „Кажи со право!“ (види прилог) од страна на наставникот. Од директно значење за учениците се ионака само максимално 42 од 54 члена. Задача: Прочитајте го целиот текст (може евентуално и претходно да биде совладано како домашна задача). Изберете три члена кои ги сметате за особено важни.

На една листа со броевите на одделни членови подготвена од наставникот, учениците обележуваат кои три членови ги дефинирале како особено важни. Пребројување на резултатите; изготвување на листа на која членовите ќе бидат подредени според тоа колку често биле избрани од учениците.

Разговори во одделението на темата, модерирани од страна на наставникот. Импулси:

- Како дојдовте до приоритетите, кои беа вашите мотиви при изборот?
- Дали овој избор на членови ја отсликува ситуацијата на децата и младите кај нас или на што првенствено се однесува?
- Можете ли да препознаете еден пример или принцип?
- Кои елементи беа изоставени?

### Активности 2 и 3

Формирање на групи од по тројца. Методски варијанти:

- а) по принцип на случајност (броење 1 – 2 – 3);
- б) според избор на учениците при што секако треба да се земат во предвид динамичките аспекти на групата и евентуално да се прифатат (аутсајдери итн.)
- в) по налог на наставникот, врз основа на транспарентни критериуми.

Секоја група си определува име на групата и одредува временски менаџер, менаџер за материјалите и еден координатор. Соодветните задачи се запишуваат горе на лист А2, кој што се закачува во училницата и на кого подоцна (како плакат) се документираат останатите чекори за работа.

Во меѓувреме, наставникот ги откачува од таблата десетте членови за кои се определиле најголем број ученици и ги поставува на масата покриени. Координаторите на групите избираат по принцип на случајност еден член и го добиваат описот на задачата (види задача):

## **Задача**

Секоја група подготвува плакат за едно детско право. Тоа ги опфаќа следните делови:

- Наслов на соодветното детско право
- Текст на членот од Конвенцијата за правата на децата
- Слика која одговара на детското право и може да го илустрира.
- Текст (член (напис), приказна, извештај) од весник / списание или од интернет, кој има врска со соодветното детско право. Притоа треба да се работи за случај во кој соодветното правото е прекршено или одбрането. Наставникот може да ви дава совети при барањето!

Доколку групата го изработила плакатот и останува уште доволно време, тогаш таа може од останатите членови да си избере втор и за него на истиот начин да подготви плакат.

Работните групи се занимаваат со нивната задача; при што се распределуваат одговорностите согласно горе опишаните функции.

Најпрво (активност 2) тие составуваат список на потребни материјали, ги запишуваат прашањата кои треба да се појаснат, се согласуваат со начинот на постапката и изготвуваат временски план. Важни точки: Што мора да се заврши, кои материјали мора да се обезбедат, има ли предмети кои некој член на групата може да ги донесе од дома, каде да се чуваат материјалите? Важно е наставникот кон крајот на оваа активност да се осигура кај секоја група дека работата и задачите за следната активност се правилно распределени. Може да има смисла краток разговор за следните точки: До каде сме со нашата работа? Каде ни треба поддршка? Дали се справуваме со функциите во нашата група? Дали е јасно што треба дома да истражуваме и да собираме?

Тогаш (како домашна работа помеѓу активност 2 и 3 како и во активност 3) се занимаваат со истражување работи (слика, текст), кои се главните предизвици во овој проект и кои по потреба треба да бидат потпомогнати од наставникот. Во активност 3 ги донесуваат на училиште резултатите од нивните збирки и истражувања. Друга важна точка во активност 3 претставува изработувањето на плакатот кое треба да следи доста исполнително. И овде може да се прикаже советување од страна на наставникот.

Појаснување на модалитетот на изложбата: Кога и каде треба да се одржи (евент. во една јавна зграда)? Кој учествува (само нашето одделение или ќе му го предложиме проектот на партнер одделение)? Кој ќе ја отвори изложбата? Кој ќе биде поканет на отворањето? Дали да се планира натпревар со жири комисија? Кои се членовите на жирито?

## **Активност 4**

Презентација и дискусија на завршените плакати во одделението.

Појаснување на последните прашања во врска со изложбата (доколку е планирана).

Осврт на работата во овој проект (поделба на улогите, воглавно проблеми при обезбедување на информации односно при истражување што помогна / корисни совети, добро / лошо искуство, групна динамика итн.)

Краен осврт поглед на темата детски права: Што направивме во врска со тоа за можеби малку да ја подобриме ситуацијата? Што уште останува да се направи? Што конкретно можеме да направиме? Каде се потребни др. инстанци? итн.

## Зошто мора да ги почитуваме правилата?

### А Грубо планирање

	Клучни прашања/тема	Клучни активности	Материјали
Подготовка	Учениците собираат информации за еден случај во кој прво беше прекршено едно училишно правило, а потоа беше применето.	Индивидуална работа: Собирање на Информации.	Мал прашалник
Активност 1	Ученик во неволја (студија на случај).	Групна работа: Анализа на случај	Работен лист за студија на случај
Активност 2	Зошто училиштето има правила?	Групна работа: училишните правила се анализираат од аспект на детските права.  Домашна задача: Кои правила најмногу ги применуваме во нашиот секојдневен живот?	Флип чарт хартија и работен лист: „Зошто училиштето има правила?“  Копии на училишни правила;  Работен лист: „Кои правила мораме да ги следиме во текот на денот?“
Активност 3	Каде сè ни се неопходни правила во животот?	Групна работа: Кој „измислува“ неформални правилата, а кој се грижи за нивното почитување?	
Активност 4	Кој може да донесува закони? (правила за донесување на закони)	Групна работа: Кои правила гарантираат дека законите се фер?	
Продолжителни активности	Продолжителни разговори со директорот или педагогот.		

## Б Основа и цели на учење

Еден важен принцип на сите наши наставни единици за детските права гласи „Учење од искуство – учење од примери“. Ова важи и за областа на училишните правила и закони. Училиштето е живот, тоа е мало отсликување на општеството и училишните правила следат слична цел како законите во политичката заедница и на крајот на заштитата на човековите права.

Кога поконкретно се набљудуваат произлегуваат следните паралели, но и разлики помеѓу училишните правила и закони на ниво на политичката заедница:

Паралели:

- Една заедница не може да преживее ако нејзините членови не се придржуваат до спогодбата, дадените закони да се почитуваат.
- Законите ги штитат послабите. Законите се тука за да ги спроведуваат човековите и детските права.
- Законите треба само во исклучителен случај да бидат повод за санкции. Тие функционираат само ако воопшто се разбрани и ако се прифатени. Затоа мора законите да бидат фер.

Разлики:

- Да се донесуваат закони и да се применуваат значи применување моќ. Моќта мора да се контролира. Затоа мора законите да се придржуваат на принципите на човековите права. Така ќе мора и моќта да донесува и применува закони кои ќе бидат споделени и контролирани во демократска заедница. Во случај на ниво на политичката заедница точно да е регулирано кои служби на кое ниво смеат да донесуваат закони или одредби.
- Во училишната заедница се наоѓа одговорноста за дефиницијата и примената на училишни правила, во голем дел кај училишната управа и наставничкиот колегиум. Но и училишните правила како и законите во една заедница треба да се дискутираат во поглед на детските права и нивната неопходност треба да биде ценета и разбрана од учениците.

За дидактичкиот дел во оваа наставна единица: Лекциите односно активностите се изградени по примерот на концентрични кругови. Активност 1 анализира еден случај на повреда на правило во училиштето и покажува како тогаш правилото наоѓа примена. Активност 2 се занимава со прашањето која цел ја исполнуваат училишните правила. Таа ги нуди и одговорите за тоа дека училиштето мора да исполни одредени детски права и дека училишните правила се важни за функционирањето на едно училиште. Активност 3 излегува од училишното искуство и ги разгледува правилата во други области на животот. Активност 4 конечно се занимава со разликувањето меѓу правила и закони и го поставува прашањето кој треба да ја има моќта да донесува закони.





## Материјали за планирање наставна единица 9

### В Клучни прашања за рефлексивна на деветтата наставна единица К

Доживување на детските права	Запознавање на детските права	Реализирање на детските права
<i>Наставник</i>		
Како се води сметка за принципите на правата на детето во училиницата и во училишната заедница?	Што знаат децата сега за детските права?	Да се учи како надвор од училиштето може да се преземе нешто активно? Што научија учениците за нивната иднина?
Учениците да научат да се справуваат со нерамномерна распределба на моќ. Тие ги прифаќаат нивните права, но и признаваат дека тие допираат до граници.	Детските права се дел од јавното право и со тоа обврзувачки за сите. И покрај тоа тие никаде во светот не се комплетно спроведени.	Учениците стекнаа важно искуство да не се предаваат веднаш при потешкотии во граѓанското општество и како граѓани кои го даваат својот глас.
<i>Ученици</i>		
Како ги доживеав детските права во настава?	Што научив за детските права?	Што можам сега активно да преземам?
Јас научив да го спроведам трудољубивиот процес на преговарање во разработка на правата и обврските. Научив да се справувам со фрустрации и порази.	Знам дека правата и обврските спаѓаат присилно во соживотот. Знам исто така дека детските права се дел од тоа.	Можам поткрепено со знаење и ориентирано кон критериуми да дискутирам за права и обврски. Се осмелувам да водам таков разговор и со авторитативни личности, а можам дури и да аргументирам и да сослушувам.

## Г Микро планирање

### Подготовка на активност 1

Отприлика една седмица пред првата активност наставникот им ги доделува на учениците следните задачи: соберете информации за еден по можност актуелен случај во кој се повредило училишно право и еден ученик бил предупреден или казнет (треба по можност да се работи за случај од нашето училиште или општина, дозволени се и истражувања во поширока рамка). Направете си забелешки и за она што, согласно следниот каталог на прашања, ќе го структурирате:

## Повреда на училишно правило : Клучни прашања

1. Што се случи?
2. Кој беше инволвиран / погоден?
3. Која казна, ако воопшто постоеше, беше применета?

### Активност 1: Еден ученик во потешкотија (студија на случај)

Вовед (Учениците седат за групна работа на масите): Во врска со горната задача некои ученици го известуваат одделението за резултатите од нивното истражување. Усогласување на еден „случај“ кој што ќе може продлабочено да се истражува (по можност случај од поблиското опкружување, за кој има контекстуално знаење и за кој ќе мора по можност многу малку да се шпекулира).

Дискусија/Разговор во одделението: Одделението се обидува да го препознае основниот проблем. За тоа ќе мора да се повика на соодветното училишно правило и него да го интерпретира. Наставникот ги поканува учениците да ги предадат нивните коментари за случајот (евентуално прво во писмена форма да напишат белешки, а дури потоа усно). Во зависност од случајот погледите ќе се разединат или учениците ќе се усогласат (на пр. точно беше да се делува или сметам дека казната беше неправедна или премногу строга). На крајот наставникот замолува еден ученик да ги резимира коментарите од одделението, резиме од страна на наставникот. Кога ќе се гребне на површината на еден случај тогаш често се појавуваат прилично комплексни проблеми кои ќе мора поточно да се истражуваат за да се разбере приликата во сите фасети.

Наставникот го дели следниот работен лист кој што треба да се дискутира и да се обработи во врска со дискутираниот случај во групата (околу 4 ученици).

Студија на случај: еден ученик во потешкотии	
1. Што се случи?	
2. Кој го откри или го пријави случајот?	
3. Кој е погоден од случајот?	
4. Што е проблемот? Зошто за оваа тема воопшто нема училишно правило? Што би можело да биде загрозено без правило?	
5. Кое училишно правило ќе биде применето во овој случај?	
6. Која казна беше применета?	
7. Какво делување имаше казната врз виновникот и врз другите ученици?	
8. ...	

Доколку е неопходно може, се разбира, работниот лист да се прилагоди или дополни во пленум.

За постапката: Групата прво определува еден говорник и ги дели евентуално другите улоги (временски менаџер итн.). Потоа членовите на групата си разменуваат за случајот, ги запишуваат информациите на работните листови и дискутираат посебно во врска со прашањата 4 и 7 бидејќи тие се однесуваат на јадрото на проблемот.

Остатокот од времето групата се усогласува за формата и содржината на одговорите на прашањата 4 и 7, како говорникот на групата ќе ги презентира во следната активност.

**Активност 2:** Зошто едно училиште има правила? (Времетраење околу 1 ½ лекции )

Презентации, потоа дискусии, разговори во одделението за задачата од последната активност: Говорникот на групата ги презентира по ред одговорите на прашањата 4 и 7; а потоа следи дискусија.

Импулси:

- Во кои точки групите се усогласија? Каде произлегоа разлики?

- Што ми се допадна? Со што се согласувам? Што не ми пречеше? А што ми се чини неприфатливо? Зошто?

Се претпоставува дека учениците (евентуално поддржани од страна на наставникот) дојдоа до следните сознанија: Сите ние ги уживаме основните човекови и граѓански права. Тие мора да се почитуваат и во училиштето. За да може училиштето да ги почитува овие права, мора одредени услови да бидат исполнети. Резиме: Училиштето е место каде што се среќаваат и соработуваат многу различни луѓе. Затоа се потребни правила. Тоа меѓудругото значи и дека лекциите треба точно навреме да започнат и да завршат и дека сите мора во точно време да бидат присутни во училницата, како наставниците така и учениците. Потоа, училиштето е директно одговорно за важните права на децата и младите, во прва линија се разбира за правото на образование.

Импут и дискусија специфично за правото на образование: Каде ова право воопшто е запишано?

Дискусија дополнета со едно кратко предавање на наставникот за детските права и нивното значење и за училишниот живот. Како пример за тоа служи следниот работен лист за ученици кој што истовремено може да се употреби зголемен како флипчарт или на проектор:

Зошто едно училиште има правила?	
Права на децата и младите (Конвенција од 1989 год.)	Кои правила во нашето училиште ги штитат овие права?
Член 13 Слобода на изразување	
Член 14 Слобода на мислење, совест и вероисповед	
Член 24 Заштита на здравјето	
Член 28 Право на образование, вклучувајќи достапност до повисокото образование и гарантирање на мерки за редовно посетување на училиштето	

Член 31 Правото на детето на одмор и слободно време	
Член 33 Заштита од дроги	
Член 37 Заштита од злоупотреба	

Инпут и разговор на тема „училишните правила набљудувани од перспектива на детските права: Зошто овие права се поставени?“

Наставникот ја пишува темата на овој разговор на сидната табла: „Зошто едно училиште има правила? “ Тој на секој ученик му дели копија од правилата кои важат во соодветната училишна зграда или училница (правила во училница или куќен ред), фломастер и еден лист од флипчарт. Наставникот му ја објаснува задачата на одделението:

- Формирајте групи од по четворица. Прво работете секој за себе. Прочитајте ги правилата на училиштето. Обидете се секогаш кога е можно да воспоставите врска помеѓу правилата и детските права.

- Потоа работете во тим. Разменете ги вашите идеи и обидете се да се усогласите кои училишни правила на кое детско право му служат. Вашите резултати запишете ги.

- Земете го работниот лист „Зошто едно училиште има правила?“ и подредете го тамошниот член од Конвенцијата на правата на детето на соодветното правило од нашето правило на одделението, на училницата или куќниот ред.

- Изберете две личности како гласноговорници на групите кои што ќе ги изнесат вашите резултати.

Презентација на резултатите во одделението, пришто одговорите се разбира ќе мора логички да бидат образложени.

Крајна рунда: Повторно навраќање на прашањето на сидната табла: Зошто едно училиште има правила? (Резимирачкиот одговор би можел да гласи: училиштето одговара на правото на образование на секое дете и секој млад човек. Училишните правила се тука затоа дека училиштето треба беспрекорно да функционира и да може ефективно да ги исполнува нивните цели. )

Задача 1, која што може евентуално како завршеток на активността да биде изработена во училиште: Напишете како резиме на наученото неколку реченици а) за клучниот збор „(едно училиште) без правила...“ и б) за прашањето „Зошто училиштето има правила?“

Задача 2 (Домашна задача како работен лист ископиран на посебен лист или на задната страна на претходниот работен лист)“

### **Еден цел ден полн со правила**

Избери еден ден од седмицата. Води дневник за тој ден и забележи ги сите правила кои што мора да ги почитуваш или едноставно си ги испочитувал (и сите напишани правила!).

Погледни ги правилата кои што ти кажуваат како ти треба да се однесуваш или што мораш да правиш, на пример:

- кога си дома со твоето семејство;
- кога ги среќаваш колегите или колешките;
- кога купуваш нешто во една продавница;
- кога се движиш низ градот;
- итн.

Размисли кои правила се запишани како формални правила, а кои важат како напишани, неформални правила. Училишните правила се, на пример, формални правила. Правилата кои што ни кажуваат како мора да се однесуваме на маса, со нашето семејство или нашите пријатели, се неформални правила.

## Материјали за планирање на наставна единица 9

Време	Правило	Формално/неформално
...		
07.00		
08.00		
09.00		
10.00		
11.00		
12.00		
13.00		
14.00		
15.00		
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00		
21.00		
22.00		
...		

### Активност 3: Кој ги создава правилата во животот?

Наставникот замолува неколку ученици како експерти да прочитаат еден пасус од нивната домашна задача (види горе) при што треба да бидат дискутирани како формалните, така и неформалните правила.

Наставникот избира два примера од прилозите и ги внесува во подготвената табела на ѕидната табла. Пример:

Вид на правило	Содржина	Изработено од ...	Спроведено / Применето од...
Формално правило (на пр. еден закон)	Забрането е да се премине преку улица ако на семафорот свети црвено.		
Неформално правило	Не смееш да подригнуваш на масата.		

Учениците се замолени да го изразат нивното мислење за двете празни рубрики како и за санкциите во случај на повреда на правилото. (Сообраќајното правило, односно соодветниот закон ќе се докаже како едноставно разбирлив: Министерството за сообраќај како пример го донесува, а парламентот (легислативата) го става во сила. Полицијата, а доколку е неопходно и судот го спроведуваат законот, на пр. со ливче за казна. Потешко (можеби за дискусија, но и поинтерсно) е со напишаниот закон, да не се подригнува на маса; при што санкциите се овде семејноспецифични и културноспецифични. (Не треба да недостига упатување на Книге (Knigge) како полуофицијално „законско дело“ по прашањата за однесувањето.) Информациите се дополнуваат во табелата.

Се формираат групи од по четири или пет ученици. Задача: Разменете си за примерите од неформалните правила на вашите работни листови, пронајдете како се спроведува придржувањето кон овие правила и како се санкционираат повредите. Дополнителен импулс: Дали има половоспецифични правила, норми или дури и закони?

Собирање на резултатите во пленум. Можни точки за дискусија:

- Вид и позиција на напишаните правила во групата на врсници (примери)
- Кој ги дефинира или модифицира напишаните правила и санкциите при повреда?
- Половоспецифични напишани правила
- Кои можности ги имаме ние за да дефинираме или модифицираме правила? Каде ние можеме да учествуваме во одредувањето?

### Активност 4: Кој треба да донесува закони?

(Правила за донесување на закони)

Отварање на активността со осврт на резултатите од последната активност во која се работеше за формалните и неформалните правила и закони. Денес ние поточно ќе анализираме како настануваат закони, односно како треба да настануваат.

Воведен импулс: Како „пример“ за закон наставникот го покажува следниот закон (на ѕидната табла или на проекторот):

§ 1 Сите мажи кои што се родени во април не мора да плаќаат данок.

Рунда на дискусија: Можни сознанија кои по дискусијата на слободна асоцијација треба да бидат разработени:

- Овој закон е неправеден бидејќи се повредува принципот на недискриминација.
- Ги дискриминира различните групи (оние кои што не се родени во април и сите жени).
- Му служи пред сè на интересите на една мала група на луѓе, имено на оние мажи кои што се родени во април.
- Законите мора да служат за доброто на сите. Овој вид на закони затоа мора да се избегнува.
- Неправедните закони можат да иницираат конфликти во едно општество и дури и да го уништат.

Се формираат групи од четири или пет ученици; Задача: Дискутирајте кои правила и принципи се неопходни за да може да се заштитиме од едно неправедно законодавство. Усогласете се за презентацијата која ќе следи на максимално три клучни елементи.

Презентација, дискусија и споредба во пленум.

Кој всушност ги носи законите во нашата земја? Собирање на предзнаењето на учениците; резимирачки инпут / кратко предавање од страна на наставникот. (Централни точки: Уставот ги содржи човековите права со принципите на рамноправност и на личната слобода. Тој содржи и еден дел кој што дефинира кој може да донесува закони: Во повеќето држави тоа е една група на пратеници кои што ги донесуваат законите со одлука на мнозинството. Овие пратеници мора да бидат избрани и затоа подлежат на контролата на граѓаните. За одредени закони се одлучува и директно на гласачки кутии.)

Евентуално заклучна дискусија со осврт на наученото во оваа наставна единица и поглед на животот како млад возрасен во едно општество кое што е изградено од закони и норми.



## **Дел 2: Дополнителни информации**

### **1. Најчесто поставувани прашања за Конвенцијата за правата на детето**

#### **За што се работи?**

Конвенцијата за правата на детето на ОН е меѓународна спогодба за човековите права којашто ги регулира правата на младите луѓе. Таа беше усвоена во 1989 год. од Генералното собрание на ОН. Конвенцијата се состои од 41 член за правата на младите луѓе, еден член за јавната свест и дванаесет членови за прашањата како се надгледува, ратификува и става во сила Конвенцијата. Конвенцијата за права на детето беше прифатена од повеќе земји отколку било која друга меѓународна спогодба за човековите права. До декември 2008 год. 139 земји ја потпишаа и ратификуваа Конвенцијата.

#### **Што според Конвенцијата за правата на детето е дете?**

Кога ОН велат „дете“ тогаш тие мислат на сите млади луѓе под 18 години, освен ако полнолетството претходно се постигнало (т.е. кога некој важи за возрасен). Тоа е запишано во првиот член на Конвенцијата.

#### **Како функционира Конвенцијата?**

Иако Конвенцијата не е национален закон, мора принципите на Конвенцијата за правата на детето да се најдат во националното законодавство, во политиката и во програмите на различните држави. Владите мора на ОН редовно да им подготвуваат извештаи за напредокот на имплементирањето на Конвенцијата за правата на детето. Овој систем на давање на извештај ја става владата под притисок навистина да ги почитува правата на младите.

#### **Дали Конвенцијата на ОН предизикова разлика во нашиот живот?**

Со ратификувањето на Конвенцијата на правата на детето Владите се обврзуваат да ги почитуваат правата на луѓето под 18 години, да им се дозволи да учествуваат во одлуки кои што се однесуваат на нив, да се гарантира нивното преживување и да ги штити од опасности. Член 4 вели дека владите коишто ја прифатиле Конвенцијата мора да превземат „соодветни мерки“ за да ја спроведат истата. Конвенцијата исто така вели дека владите мора да се залагаат со сите средства кои им се на располагање за нашите економски, социјални и културни права. Дури кога знаеме што стои во Конвенцијата и што таа значи можеме да работиме на тоа и да гарантираме дека тие права одредуваат како треба да се третираат младите луѓе.

### **2. Детските права – Дел од процесот на човекови права**

Конвенцијата за правата на детето во светски рамки е најчесто прифатениот инструмент на човековите права од земјите во историјата. Таа е ратификувана од сите освен од две земји и оттука ги носи децата и нивните права во центарот на стремежот за универзално применување на човековите права. Преку ратификувањето на овој инструмент националните

влади се обврзаа да ги заштити и почитуваат детските права и тие истовремено имаат изјавено дека се согласни оваа одговорност да ја застапуваат пред меѓународната заедница.

Конвенцијата за правата на детето се базира на различни културни традиции и правни системи и е една универзално призната збирка од обврски и стандарди за кои не може да се преговара или да се дискутира. Таа ги утврдува фундаменталните човекови права за сите деца во светски рамки без разлика од било каков вид.

- Правото на преживување,
- Правото на оптимален развој,
- Правото на заштита од штетни влијанија, злоупотреба и искористување, -
- Правото неограничено да се учествува во семејниот, културниот и социјалниот живот.

Секое право, коешто е формулирано во Конвенцијата е неделиво од човечкото достоинство и хармоничниот развој на секое дете. Конвенцијата ги штити детските права со што стандардите за здравствена заштита, образованието ги става во правните, граѓанските и социјалните побарувања. Овие стандарди формираат мерна единица на која може да се чита напредокот. Земјите кои што учествуваат во Конвенцијата за правата на детето се обврзани законите и акциите секогаш да ги развиваат и конципираат во поглед на најдобрата добросостојба на детето.

Конвенцијата за правата на детето е првиот правно-обврзувачки меѓународен инструмент кој што ги вклучува сите човекови права т.е. како граѓански и политички, така и економски, социјални и културни права. Два дополнителни протоколи (за учество на деца во вооружени конфликти и за трговија со деца, проституција со деца и порнографија со деца) беа прифатени за да се зајакнат мерките на Конвенцијата во овие области. Тие беа ставени во сила на 12. февруари односно 18. јануари 2002 година.

Развојот на модерните општества наметнува едно друго прашање: Правото на слобода го поддржува развојот на плуралистичкото општество и ги подвижува секуларизацијата и еден индивидуализиран стил на живеење. Како овие општества при сите основни вредности можат да најдат еден минимален консензус кој што е обврзувачки за сите граѓани?

Човековите и детските права во светски рамки имаат многу придонесено за модернизирање на политичките, економските и културните системи и се грижеа за тоа светот да станува посигурен и почовечки. Сепак тие не смеат никогаш да се набљудуваат како разбирливи сами по себе и секоја генерација мора да придонесе за нивниот развој, секогаш наново да се преговара и да се залага за тоа ветувањата за детските и човековите права да можат да се одржуваат и во иднина.

Човековите права врз кои се засниваат детските права имаат долга традиција. Претходници и паралели за тоа се наоѓаат уште во големите светски религии и филозофски струења. Модерните човекови права за прв пат се претставени во времето на просветителството и ги инспирираа Американската и Француската револуција. Денес тие се втемелени како основни закони во пишаните и напишаните Устави на модерните демократии. Од почеток човековите права беа многу важни за да можат послабите во едно општество да бидат заштитени од

појаките. Затоа и правата на детето се толку важни. Малолетните спаѓаат во групите чијшто правен статус наспроти егзекутивната моќ е најслаб.

Процесот којшто водеше до човековите права беше како револуционерен, така и еволуционарен. Тој створи различни генерации на човекови права: Класичните закони за слобода, социјалните закони, кои што пред сè се засниваат на вредноста на еднаквост, еколошките и општествените закони кои сè уште се дискутираат и кои се занимаваат со темите на развојот и на обостраната зависност во еден глобализиран свет и како понатамошна изведба на детските права.

Процесот на развој и проширување на човековите и детските права сè уште е во тек и со тоа тешко дека нешто ќе се промени во блиска иднина: Универзалните побарувања на човековите и детските права повторно се ставени под знак прашалник, тие во светски рамки се попречуваат преку диктатури и автократски влади и динамичниот развој на модерното општество и технологија наметнува нови прашања и го става процесот пред нови предизвици. Како на пример во времето на интернетот може да се загарантира заштита на приватната сфера во комуникацијата?

Човековите права постојано го зголемуваат нивното значење како рамка за секуларната етика како што и во Повелбата на Обединетите Нации и во Конвенцијата за човековите права на Советот на Европа доаѓа до израз. Тие се единствената збирка на вредности кои имаат шанса да бидат прифатени од светската заедница универзално.

Но секогаш има повторно држави кои под изговор на правата на сувереност ги повредуваат основните човекови и детски права на нивните граѓани. Како човековите и детските права можат да се спроведуваат и заштитуваат во еден свет на суверени држави вклучувајќи ги демократиите и диктатурите останува отворено прашање. За да може да се заштити мирот не само меѓу, туку и внатре во државите се чини дека е неопходно и понатамошно усогласување и понатамошен развој на Повелбата на Обединетите Нации.

Човековите права, а со тоа и правата на детето се универзални. Од ова ветување зависи и нивната веродостојност. Тие важат како неделлива целина за која ниту може да се преговара, ниту за доброто на западот да бидат редуцирани на политички фолклор.

Човековите права се природни права и како такви неотуѓиви. Такашто ни една држава ја нема моќта да ги гарантира или ускратува човековите права туку нив само да ги признава и да ги заштитува. Човековите права се базираат на тоа дека државата му служи на индивидуалецот, а не обратно. Тие важат за сите луѓе независно од возраста, полот, етничката припадност, националноста итн.

Човековите права содржат сепак и одговорност. Правото на слобода на секој поединец, на пример, мора да биде усогласено со она на другиот човек: не смеам мојот слободен простор да го ширам на сметка на слободата на другите. Слично на тоа правото на слобода на изразување, не го вклучува правото другите луѓе да се навредуваат. Во одредени земји слободата да се поседува сопствен имот, како на пример, фабрики или други производствени згради е законски ограничено за да може да се контролира одлучувањето на ниво на менаџментот којшто се однесува на сигурноста (безбедноста) на работното место. Тешко е да се најде точниот баланс помеѓу заштитата и ограничувањето на човековите права. Тоа исто така одново води до дискусии и повреди кои што мора да се решаваат со носење на политички одлуки и / или мора да бидат законски предвидени во уставот. Така станува и јасно зошто човековите права во светски рамки во различните демократии се појавуваат во толку „верзии“.

### 3. Како се создадени детските права

1945	<p>По Втората светска војна се обединија многу нации во светот во една заедница и ја основаа ООН т.е. Обединетите Нации.</p> <p>Заедно тие сакаа да ги поддржат мирот и слободата во светот.</p>
10. декември 1948	<p>На овој ден ОН ја донесоа Универзалната декларација за човековите права.</p> <p>Во општото разбирање овие основни права за сите луѓе ги опфаќаат исто така и правата на децата на целиот свет.</p> <p>Наскоро гласовите дека децата биле нешто посебно и затоа им е неопходна посебна заштита станаа гласни.</p>
1950	<p>Направен е првиот нацрт на детските права. Тој повеќе години се дискутираше од претставниците на земјите членки на Обединетите Нации.</p>
20. ноември 1959	<p>На овој ден се донесе Универзалната декларација за човекови права од Обединетите Нации.</p> <p>Таквата декларација всушност не е обврзувачка за сите држави, но важи како препорака на сите држави за идните политички одлучувања и програми.</p>
1979	<p>Оваа година се славеше низ целиот свет како година на детето. Детските права беа насекаде тема и беа дискутирани. Сè повеќе луѓе сакаа овие права да се изработат во детали во корист на децата и што беше уште позначајно да добијат правно една повисока обврзаност.</p>
20. ноември 1989	<p>На овој ден Генералното собрание едногласно ја донесе Конвенцијата за правата на детето или како би кажале ние спогодбата за правото на детето.</p> <p>Оттогаш скоро сите нации на светот ја имаат потпишано Конвенцијата за правата на детето.</p> <p>Со тоа сите земји се обврзаа да ги прошируваат информациите за правата на детето, да ги применат тие права и да му се посвети посебно внимание на заштита на децата.</p> <p>И покрај тоа децата на многу места во светот се жртва на голема неправедност.</p> <p>Секој од нас е одговорен и мора да придонесе сите деца од овој свет да ги уживаат овие права.</p>

#### 4. Доживување, запознавање и спроведување на детските права

Децата не само што треба да знаат кои права ги имаат; тие треба исто така и да научат овие права да ги прифатат и користат. За да се случи тоа, училиштето мора да понуди рамка во која учениците ќе можат да ги стекнат тие многубројни искуства за изучување на односот. Во врска со трите главни димензии на образованието за демократија се работи примарно за следните искуства:

**Доживување на детските права:** Учениците ги создаваат детските права во форма на принципи кои што директно го одредуваат нивниот соживот во одделението и во училишната заедница, кои имаат значи непосредна врска со тоа. Овде се работи за посредување и изградување на ставот, вредностите и вештините.

**Запознавање на детските права:** Учениците создаваат и сфаќаат кои права ги имаат. Услов за овој процес во кој знаењето и разбирањето се во центарот на вниманието е целниот и аналитично планираниот вовед од страна на еден наставник.

**Спроведување на детските права:** Децата се охрабруваат да се залагаат за нивните права во одделението и во училиштето и да ги чуваат. На овој начин се подготвуваат за нивната идна улога како информирани и активни граѓани во демократската заедница, (значи овде централно се работи за учеството во животот во училиштето и подоцна во животот како возрасни.)

Трите димензии на учење во образованието за демократија се поддржуваат и дополнуваат едни со други. Моќностите како може да се иницираат и да се спроведат соодветните процеси на учење ни ги посочува овој прирачник. Посебно аспектот на „доживување на детските права“ условува грижлив избор на наставни методи. Само така учениците можат да го создаат училиштето како една микро заедница која навистина се раководи од принципите на детските и човековите права. Во оваа смисла тие мора задолжително да стекнат искуството дека тие ќе бидат респектирани како личности и нивното мислење во дискусиите и процесот на одлучување сериозно ќе биде прифатен. Искуствата кои што децата и младите ги имаат треба да се респектираат и рефлектираат, а тоа се наоѓа токму на пресекот меѓу нивната сопствена реалност и знаењето за човековите и детските права. - Дека за целата училишна заедница е голема задача да се запознаат детските и човековите права, да се доживеат и спроведат на училиште - пред сè, во примерни рамки во училиштето - да научат како може да се учествува во едно демократско општество е навистина надвор од сомнение. За оваа задача успешно да се совлада, не треба само наставниците и училишното раководство да дадат својот придонес, туку исто толку многу и учениците и нивните родители. Во овој процес тоа е често пропагиран принцип на учество кое што конкретно треба да се доживее. Многу веќе доживевани форми на учество во училиштето и училишната заедница со ова стануваат дел од образованието за детските права.

## Различни форми на учество

Учеството може да добие различни форми. Тоа започнува во училницата или во училишната заедница и расте сè повеќе во текот на животот:

1. Да се информира себе си за актуелни прашања и раководствените сили
2. Да се пишува за актуелните прашања и раководствените сили
3. Да се дискутира за актуелни прашања
4. Да се залага за одредена работа во заедницата
5. Да се формира група од интерес (или политичка партија) или да се пристапи на општествена организација или на базична организација
6. Да се учествува на средбите на групите со заеднички интереси
7. Да се стане раководител на невладина организација
8. При избори да се оди на гласање
9. Да се поддржат кандидатите во предизборната трка
10. Да се кандидира како кандидат на избори и доколку се биде избран да се стапи во служба
11. Да се плаќаат даноци
12. Да се лобира
13. Да се отслужи воена служба
14. Да се користат постоечки правни патишта, како на пр. да се контактираат владини службеници. Да се донесе еден случај пред суд итн.

## 5. Дидактички пристап: Учење со помош на примери

Предлозите за настава во овој прирачник се ориентираат на индуктивен пристап, при што конкретните примери формираат појдовна точна. Притоа учениците ги учат општо важечките принципи или апстрактни проблеми и се обидуваат да ги разберат со помош на искуството кое го стекнале при занимавањето со овие конкретни примери т.е. преку анализа на истите. Следните три чекори мора да ги планира и изведува наставник за да може да предава со помош на примери:

1. Внимателен избор на еден или повеќе соодветни примери; одлука со кои медиуми и методи да се воведат примерот односно примерите.
2. Обезбедување на внимателно модерирана фаза на дискусија и анализа, за време на која учениците, со помош на примери, развиваат општо разбирање за темата и нејзините клучни концепти.
3. Обезбедување на соодветна прилика да го применат новостекнатото знаење и запознаените категории и да ги испробаат во нов контекст (продлабочување, трансфер).

## Основни информации

Како поддршка на чекор 2 во секоја наставна единица се употребува матрица којашто се однесува на сите три горе реферирани димензии на образованието за демократија. Во долната половина од матрицата (спореди дел В во секоја наставна единица) се предлагаат клучни прашања кои треба да им помогнат на учениците наученото да го анализираат во одделението. Оваа анализа е важна за целите на учењето, содржините и сознанијата да не останат само апстрактни концепти, туку да бидат опфатени од учениците со збор, разбрани, искусени и да можат да се применат во секојдневниот живот. Со размена на нивните идеи во одделението имаат корист како поединечните ученици така и училишната заедница како целина.

Докажано е дека процесите на учење имаат најмногу ефект кога учениците знаат што, зошто и за што учат. Затоа е клучно учениците да сфатат зошто одредени концепти и категории, карактеристики и механизми од демократското општество мора да ги знаат. Исто така, во фазите на размислување/анализа и дискусија, не треба да бидат тематизирани само главните и крајни последици туку и целиот процес на учење. Во смисла на конструктивистичкото учење, учениците стануваат свесни за тоа како учат, во кој тип на учење спаѓаат и кои се нивните специфични јаки страни и потреби во однос на учењето. Во наставата, која се ориентира на постулатот „да се дозволи да се доживеат детските права“, наставниците се поттикнуваат и охрабрени да им обезбедат или гарантираат на нивните ученици време и простор соодветно на нивните потреби. Само така поединечните ученици можат да го запознаат сопствениот тип на учење и да го интегрираат како дел од сопствениот идентитет.

Понатаму наставникот во смисла на демократско водење на одделението не треба да ги набљудува целите на учење и патот до нивното постигнување само како средство за сопственото планирање на наставата, а туку и секаде каде што има тоа смисла и е можно да комуницира со учениците. На тој начин самото планирање на наставата може да стане вежба за изнаоѓање на демократски одлуки.

Воедно наставата на тема „детски права“ може со оваа форма на мета-учење да стане модел за тоа како учениците сосема општо треба да посредуваат, да ги организираат нивните сопствени процеси на учење. Притоа се работи за една важна клучна квалификација, а ние мора да земеме во предвид дека процесите на промена во модерното општество (на пример, во поглед на технологијата, економијата и животната средина) стануваат сè подинамични и покомплексни. Ова ги става новите генерации пред нови предизвици. За да се опстане во професијата и да може да се учествува во различни одлуки, мора овие генерации да се занимаваат со проблеми во доживотниот процес на учење којшто денес сè уште никој не може да го предвиди. За да се биде подготвен за тоа мора нашите ученици рано да станат експерти во кооперативното учење и во проектната работа, во оценувањето на процесот, како и во решавањето на проблеми. Во овој прирачник предлагаме за тоа мали чекори кои што треба да ги поддржат децата на почетокот на нивната кариера на учење.



## 6. Пристап ориентиран кон дејствување: Следење на учењето

Деветте наставни единици во овој прирачник се конципирани како мали проекти. Учениците дејствувачки се занимаваат со проблемите на начини кои што се типични за работа во и со проектите што на пр. се однесува на наставниот материјал, работната организација, комуникацијата или временскиот менаџмент. Со тоа што изнаоѓаат пат и средство како да ги препознаат претставените проблеми и како тие можат да бидат решени, учениците стекнуваат еден ред на важни компетенции (учење кое што е базирано на делување или на задачи за учење „task-based learning“).

Еден пример: Во првата наставна единица децата имаат за задача да направат цвеќе кое што го носи нивното име и на кое треба да стават нивна фотографија. На самите ним им е препуштено како ќе го обликуваат цвеќето, каде ќе најдат материјали, како ќе најдат соодветна фотографија и како ќе го планираат нивното време. На овој начин децата учат многу „on the job“. Сепак наставникот мора да постави рамки за задачите и внимателно да ги планира. Така на пример, треба да се донесат одлуки за следниве прашања: Колку време ќе им треба на децата? Кои материјали морам да ги ставам на располагање? Дали одредени делови за цвеќињата треба да ги подготвам пред наставата? (Види наставна единица 1 претставените варијанти на проектот.) Примерот покажува дека децата уште многу рано можат да бидат охрабрени да преземат одговорност за нивната училишна работа. Де факто значи дека одговорноста ќе си ја делат со наставникот. Овој вид на рано осознавање е важен доколку учениците во повисоките одделенија треба нивната работа сè посамостојно да ја планираат.

Во наставата на тема детски права (како еден дел од областа на образованието за демократија) наставникот презема мноштво на улоги и станува активен во различен аспект. Така на пр. активностите за аспектот „Запознавање на детските права“ често одговараат на класичната функција на доделување на упатства и на посредување на информации: наставникот посредува во едно предавање, во задача за читање или друг импулс на информации, за учениците да се стекнат со соодветното знаење за детските права; дава дополнително евентуално други напатствија и задачи. Сосема поинаку кај димензиите „Доживување на детските права“ и „Спроведување на детските права“. Овде од страна на наставникот се работи пред сè за тоа да се обезбедат и грижливо да се модерираат дидактичкиот простор и сетинзите во кои учениците делуваат, откриваат и ориентирано кон трансфер стекнуваат автентични примарни искуства и ги рефлектираат. Изборот на наставната форма зависи како што е покажано и во нашите предлози за планирање тесно од целите и содржините за кои се работи во соодветната активност.

Наставата која што е ориентирана кон делување и базирана на задачите бара во секој случај внимателно планирање и подготовка, и тогаш кога наставникот на прв поглед се чини дека е помалку активен отколку во вообичаената одделенска или фронтална настава. Всушност и во реалноста мора наставникот, при таквата наставна форма, постојано да го има на око случувањето во одделението додека учениците работат, да може брзо и флексибилно да реагира на нивните различни предуслови, компетенции, потреби на учење и претстави за вредностите.

## **7. Предавање за детските права: Прашања за појаснување како помош**

Во овој прирачник направен е обид малите проекти за настава на тема детски права така да се опишат, што основниот концепт – учење ориентирано кон делување, фокусирање на решавање на проблеми, интерактивно учење и учење во чиј центар се учениците, училиштето како слика на заедницата кое што се води по принципите на човечките и детските права – ќе може да се пренесат од страна на наставникот и на други задачи и теми.

Наставните методи кај овој пристап се важен дел од пораката која што треба да се проследи. Компетенцијата да се избераат соодветните методи и генерално да се планира наставата за да се поткрепат учењето и содржината мораше да се запази и во нашиот прирачник. Овие прашања за појаснување можат да служат како водич за планирање на други слични проекти.

## Основни информации

Прашања за појаснување	Референци за наставните единици во оваа книга
Дали темите и методите се адекватни на нивото на знаење, на ставовите и очекувањата на учениците?	Наставникот мора сам да може да го оцени тоа, а мора и да одлучи кој вид на советување им е потребен на учениците.
Составот на одделението (на пр. односот на половите, етничката основа, потребите за учење) ги одредуваат условите за учење во одделението. Дали наставникот ги зеде во предвид овие услови при изборот на методите?	Само наставникот може да го одговори ова прашање. Можеби врз основа на одредени услови на учење во едно одделение ќе мора една наставна единица да биде прилагодена за да може да биде оправдана на соодветните прашања и потреби.
Дали предвидените методи будат кај учениците интерес за учење и дали тој интерес може да се одржува?	Пристапот ориентиран кон делување во оваа наставна единица обезбедува активно учество на учениците во наставата.
Дали методите им овозможуваат на учениците лично да ја преземат иницијативата и дали им дозволуваат самите да го управуваат нивниот процес на учење?	Преку проектната настава на учениците им се пренесува одговорноста за нивната работа, вклучувајќи го и временското планирање. Ризикот од промашување постои исто како и во реалниот живот и со тоа нуди добар повод за учење; ова се разбира под услов да се рефлектира за тоа со една можност на сочувствување.
Дали методите им дозволуваат на учениците да ги рефлектираат нивните лични искуства и делувања?	Секоја наставна единица содржи фаза на договарање; во некои учениците експлицитно се иницираат да ги рефлектираат нивните искуства на учење.
Дали учениците преку методите се охрабруваат да ги набљудуваат проблемите и поставувањето на прашањата од различни перспективи?	На пр. наставна единица 1 – Јас имам име: Децата стануваат свесни како меѓусебно се прифаќаат и дека секое дете си поседува своја единствена личност. На пр. наставна единица 8: Едно детско право се анализира од различни перспективи.
Дали методите поддржуваат критичко мислење и дискусии во одделението?	Сите наставни единици содржат рунди на дискусија и го поддржуваат критичкото мислење.
Дали методите на учење го потпомагаат учењето со „глава, срце и рака“	Уметнички дела, кутија со богатство, ставање во улога на магионичар.
Дали методите им дозволуваат на учениците да ги применат нивните компетенции?	Различни аранжмани на учење (поединечна работа, кооперативно учење, разговор во одделението (одделенска дискусија). Проектите водат до видливи резултати. Рефлексијата на сопственото учење покажува кој напредок е постигнат и кои цели се постигнати.
Дали методите им дозволуваат на различните типови на учење да учат на различен начин (конструктивистичко учење)?	Индивидуалниот аранжман на учење и широкиот избор на активности им дозволува на различните типови на учење да работат и да се развиваат соодветно на нивните потреби.

Дали методите им помагаат на учениците да ги развиваат нивните основни вештини (на пр. собирање на информации, држење на предавање, планирање на проект, работење во група)?

Проектната работа е идеална за да се стекнат основни вештини и да се зацврстат истите како на пр. собирање на информации, држење на предавање, планирање на проект, работење во група.

## 8. „Тоа значи дека јас имам право на пауза, или...?“

### Мала приказна од училиницата

Наставничката Садина Сиерчиќ внимателно ја подготви просторијата. Децата седат заедно во групи. Нивните клупи служат како групни маси. На секоја маса се наоѓаат големи пликови. На една од масите седат зајаките, на друга мечките, на трета тигрите. Еден многу возбуден млад зајак смее како прв да го отвори пликот на неговата маса. Наставничката го замолува осумгодишникот да го прочита на глас текстот.

Зајакот чита: „Децата имаат право на најдобра медицинска грижа“ и повторно си седнува. „Тука има и број“ вели наставничката. „Ние навистина нема да сметаме, но бројот е важен!“. Зајакот повторно станува на неговите задни ноциња и чита: „Член 24“. Наставничката е задоволна. Зајакот застанува на табла пред одделението. Неговиот член стои на шарено парче хартија во форма на балон. Тој смее балонот да го прицврсти на таблата.

На таблата има место за многу балони. Наскоро децата ќе летнат една кошничка која го носи името „Детски права“ со помош на многу балони. Наставничката ја става нејзината рака на рамото на зајакето и е среќна како и тоа. „Ова е едно од вашите права“, им вели таа на децата и продолжува: „Во сите ваши пликови има уште многу повеќе од тоа. Секое право е еден балон.“ Децата разбраа. Сега се дигаат многу раце во висина. Тие едвај чекаат да отворат плик, да прочитаат на глас, да дојдат напред, да го прицврстат балонот на таблата, да бидат пофалени и да ја летнат кошничката.

Ова продолжува вака половина час. Само што сега се мечките на ред, поточно: едно мало девојче мече. Тоа го има пред себе членот 30 и го чита на глас: „Децата кои што припаѓаат на малцинство имаат право да ја живеат нивната сопствена култура, да ја практикуваат својата религија и да зборуваат на својот јазик.“ А од соседната маса еден тигар дополнува: „Децата имаат право на одмор и слободно време, на игра, култура и уметност. Тоа е член 31“.

Расположението кај третоодделенците е весело, ентузијастичко и активно. Има многу движење и шепотење во одделението и секој сака да го слушаат другите.

Дали е ова добра настава? Дали е ова добра лекција за детските права? Колку релевантна е оваа настава за присутните ученици и нивните компетенции? Можеби јас би морал да споменам важен детаљ. Овој час го набљудував пред околу десет години во Горажде. Горажде е еден мал град во источна Босна кој што е исклучен од околината, изолиран и за време на војната скоро заборавен и за малку фалеше да ја доживее истата судбина како Сребреница и етнички да биде исчистен. Со овие основни информации и само неколку години по склучувањето на мирот од Дејтон, за учениците, а пред сè и за наставникот сигурно беше возбудлива, но нималку лесна задача во училиштето да се разговара за темите како слобода на вероисповед и заштита на малцинствата. Уште еднаш се навраќаме на лекцијата. Кон крајот на часот го прашува наставничката нејзиното трето одделение, што сега тие научија. Едно смешно малечко зајачко девојче крева рака и вели: „Сега знам: Членот 31 пропишува дека имам право на одмор и слободно време. Тоа значи дека имам право на пауза или? А јас сум сега уморена и ми треба пауза!“ Целото одделение започнува да се смее.

## Основни информации

Наставничката отпрво исто така се смее, а потоа замислено гледа во групите деца наредени во круг.

Што се случи тогаш? Како продолжи понатаму? Сега оваа наставничка стоеше пред голема потешкотија: Ученичката ја научи нејзината лекција и направи возбудлив обид еден член од Конвенцијата да го примени во секојдневието. Јас не можев да погледнам внатре во главата на наставничката, само можев да претпоставам во каква тешка ситуација беше таа сега. А покрај тоа и самиот требаше добро да размислам: Дали е тоа така замислено со оваа конвенција, која што пред сè е правен инструмент? Дали е возможно дека верно на конструктивистичката парадигма на учење секој може да си крои сопствена интерпретација? Што ќе се случи во училищата доколку го дозволиме ваквото размислување? Садина Сиерчиќ наставничката на трето одделение од источна Босна во овој момент немаше време да ги одмери комплексните правни или општествено релевантни мисли. Таа зачекори на тенок мраз и веројатно точно знаеше дека сега е решавачкиот момент: Сега таа за многу ученици од нејзиното одделение може да постави пресвртница. На еден или друг начин. Сега таа ќе одлучи за тоа дали детските права ќе останат весел час со балони – без делување на секојдневното мислење – или овде во Источна Босна, на овој утрински час во раното лето на крајот од 90 години на минатиот век ќе се случи она што сите си го посакуваме: вистинско занимавање со една од најзначајните спогодби која во последните 25 години беше ратификувана низ целиот свет – занимавање со Конвенцијата за правата на детето. Садина Сиерчиќ реагираше на следниот начин. Таа прво погледна кон одделението, а потоа кон девојчето и рече: „Да, ти имаш право. Да, постои членот 31. И тој ти гарантира тебе, а и на сите други деца одмор и израмнување. Тоа значи дека јас сега треба добро да размислам колку домашна работа треба да ти дадам тебе и на другите. Јас морам да размислам дали е правилно секој ученик кој за време на часот можеше сè да заврши, да нема ништо за домашна работа, а оние кои се побавни или погрижливи да имаат повеќе домашна работа и помалку време за одмор. Да, таквите работи морам да си ги размислам, ако го познавам членот 31 од Конвенцијата за правото на детето“. Со тоа Садина Сиерчиќ не беше готова. Таа продолжи: „Но јас морам да ти кажам и нешто друго. Ти сега го знаеш и членот 28. А тој ти го гарантира правото на образование. А сега за тебе и за сите твои другари сè до одморот е време за образование.“

Учениците од одделението беа сега мирни, а ученичката не беше вистински задоволна со овој одговор. Тоа можеше да се види. Таа не мораше ни да биде. Што се случи ова мајско утро во источна Босна? Една осумгодишна ученичка се обиде да ја разбере меѓународно важечката Конвенција која беше ратификувана од нејзината земја, а со тоа стана државно право. Но многу повеќе од тоа: Таа се обиде Конвенцијата да ја вгради во нејзиниот живот, во нејзиното секојдневие и таму дури и да ја примени. Таа се обиде да ја интерпретира и тоа го направи на вистинското место, токму училиштето за оваа ученичка е местото на кое таа е во директен контакт со нејзината држава. На ова место се одлучува како таа ќе се сретне со оваа држава и претставниците на државата и како таа ќе биде пресретната од нив.

А наставничката? Оваа наставничка се сретна со нејзината ученичка на исто ниво. Таа го дозволи она што ние го нарекуваме „Empowerment“ и истовремено се обиде соодветно да реагира. Садина Сиерчиќ од Горажде со нејзиното одделение, а посебно со нејзината ученичка започна еден долг пат. Таа повеќе или помалку и покажа разбирање на

осумгодишната ученичка дека во Конвенцијата за правото на детето стојат членови кои што се едни наспроти други конкуреттни. Членови кои што всушност не се исклучуваат, но кои треба да се разберат во взаемната зависност. Во ова одделение тоа претпладне во секој случај Конвенцијата за правата на детето стана инструмент кој што важи како неедноставен да се научи, туку треба да биде за сите учесници еден систем на вредности којшто ќе не тера на делување кое што помага сопственото делување да се стави во поголем контекст.

## Дел 3: Документи и наставни материјали

На следните страници се наоѓаат важни документи на тема права на децата за употреба во наставата како и упатства за тоа. Тие се ученичка верзија од Конвенцијата за правата на детето (1), можно групирање на правата на децата во четири димензии (2), Конвенција на ОН за правата на детето од 20 ноември 1989 (3) како и картички со детските права погодни за копирање за разновидна примена во наставата (4). Поимите од верзијата за ученици од Конвенцијата за правата на детето и картичките за правата на детето со кратки текстови кореспондираат меѓусебно. На интернет може да се најде и изобилство од други материјали кои може да се применат во наставата. На интернет страната на издавачот за наставни материјали Цирих можат да се најдат различни линкови:

[www.lehrmittelverlag-zuerich.ch](http://www.lehrmittelverlag-zuerich.ch) – Shop

Поим за пребарување: права на детето – детали (Kinderrechte - Details)

### 1. Ученичка верзија на конвенцијата за детски права

#### Зошто верзија од Конвенцијата за ученици?

Верзијата на Конвенцијата која ја донесе Генералното собрание на Обединетите Нации и која е ратификувана од повеќето држави на светот е правен документ кој е напишан на технички јазик. Доколку младите луѓе треба да разберат кои се нивни права и должности мора ние да започнеме документите како на пр. Конвенцијата за правата на детето да ги изразуваме со свои зборови. Членот 42 од Конвенцијата вели дека е должност на владите да им укажат на активни и различни начини на младите луѓе кои се нивните права. Несомнено оваа Конвенција за детските права на ОН за младите луѓе е поинаква од оригиналот и овозможува активен пристап кон правата. Преку неа на повеќемина од нас ни се свртува вниманието кон нашите права.

#### Откако толку многу беше зборувано за правата, кои се нашите должности?

Правата и должностите не можат да се набљудуваат независно едни од други. Конвенцијата за правата на детето на ОН ги опишува правата кои од Владата им се загарантирани на младите луѓе. Како и во секоја врска која треба да функционира било да е таа помеѓу другари, во семејството, во училиштето, во спортскиот клуб или помеѓу некои земји мора да мислиме на тоа дека имаме должности кон другите луѓе, а тие пак имаат должност кон нас. Две од овие начелни должности кон другите луѓе се почит и толеранција. Конвенцијата за правата на детето на ОН ги опишува овие начелни должности на Владите кон луѓето под 18 години.



## Верзија од Конвенцијата за правата на детето за ученици

член	Краток наслов	Краток опис
1	Дефиниција за дете	Дете е секој човек кој не навршил 18 години.
2	Забрана за дискриминација	Ниту едно дете не смее да биде дискриминарано поради бојата на кожата, полот, јазикот, религијата, мислењето, потеклото, богатството, инвалидноста или припадноста на етничка група.
3	Здравјето на детето е приоритетено	Во сите закони и судски одлуки важи дека здравјето на детето стои на највисоко место.
4	Спроведување на правата	Секоја држава мора колку што е можно повеќе да внимава на тоа да се запазат правата на децата.
5	Почитување на правата на родителите	Секоја држава мора да внимава на тоа да се запазат задачите, правата и должностите на родителите така што децата ќе можат да ги практикуваат нивните права. (Владите мора да ги почитуваат правата и должностите на родителите, на членовите на поширокото семејство и на старателот со тоа што ќе ги советуваат и упатуваат децата и младите како тие можат да ги практикуваат нивните права.)
6	Преживување и развој на детето	Секое дете има право на живот и преживување. Државата мора да внимава на тоа децата и младите да можат добро да се развијат.
7	Име и државјанство	Секое дете при неговото раѓање има право да добие име, да се стекне со државјанство и да биде згрижено од родителите.
8	Заштита на идентитетот	Секое дете го има правото да ги сочува или востанови неговото име, државјанство и неговите семејни врски.
9	Разделување од родителите	Секое дете има право да живее кај неговите родители, освен доколку мора да биде заштитено од неговите родители. Доколку едно дете мора да биде одделено од родителите, го има правото да биде послушано. Доколку детето се разделува од родителите, тоа има право да знае каде се неговите родители.
10	Семејно соединување	Секое дете го има правото да ја напушти секоја држава и да може да патува во сопствената земја за да биде повторно заедно со неговото семејство.
11	Незаконска депортација и нерепатријација	Секоја држава мора да се бори против киднапирање на деца и млади од нивниот родител или некое друго лице во друга земја и против нерепатријација.
12	Изразување на мислењето на детето	Секое дете има право да го изрази неговото мислење за сите прашања кои се во врска со неговиот живот. Ова важи пред сè за судските и административните постапки. Колку се постари децата и младите, толку повеќе би требало да се земи во предвид нивното мислење.
13	Слободно изразување на мислењето	Секое дете има право на тоа да го изрази слободно неговото мислење и да добива и шири информации преку медиумите. Секое дете има исто така и

		должност да го изрази неговото мислење, така што ќе ги почитува правата на другите луѓе.
14	Слобода на мислење, совест и вероисповед	Секое дете го има правото слободно да ги манифестира неговото мислење, неговата совест и неговата вероисповед. Државата мора притоа да ги почитува правата и должностите на родителите, кога децата ги манифестираат нивните права.
15	Слобода на здружување	Секое дете го има правото да се здружува со други деца, да се зачлени во некој клуб или да оснива клуб, доколку со тоа не ги повредува правата на другите луѓе.
16	Заштита на приватниот живот	Секое дете има право на тоа, никој да не смее да се меша во неговиот приватен живот, во неговото семејство, неговиот стан или неговата писмена кореспонденција. Секое дете освен тоа го има правото никој да не ја повредува неговата чест.
17	Пристап до адекватна информација	Секоја држава мора да се грижи за тоа децата да имаат пристап до информации преку разни медиуми и да можат да се стекнат со знаење кое е важно за нив и за нивното здравје. Државата исто така ја има задачата да ги заштити децата од штетни информации.
18	Одговорност на родителите	Родителите или старателот се заеднички одговорни за воспитување на детето. Државата ја има задачата да ги поддржува во оваа задача и на пр. да се погрижи за згрижување доколку родителите мора да работат.
19	Заштита од злоупотреба	Државата ја има задачата да го заштити детето од злоупотреба од неговите родители или други лица. Секое дете исто така има право да научи како секој вид на злоупотреба може да биде спречен и третиран.
20	Млади луѓе без семејство	Секое дете кое не живее во неговото семејство го има правото на посебна заштита и поддршка. Тоа тогаш има право на фамилија која ќе се грижи за него или на згрижување во адекватна установа која ќе ги земе во предвид неговото потекло, религија, култура или јазик.
21	Посвојување	Едно дете смее да биде посвоено тогаш кога посвојувањето е дозволено, признато и одобрено во земјата и тоа е во интерес на детето.
22	Деца бегалци	Секое дете кое е присилено да ја напушти неговата земја, кое е дете бегалец и бара азил има право на посебна заштита и поддршка од државата.
23	Деца инвалиди	Секое дете кое е инвалид има право на посебно згрижување и образование. Притоа треба да му се помогне да стане самостојно и да може да земе активно учество во една заедница.
24	Здравје и медицински служби	Секое дете има право на најдобра медицинска грижа. Државата има должност да се бори против смртноста кај децата, да обезбеди медицинска грижа за младите луѓе, да се бори против погрешна исхрана и болести, да гарантира медицинска грижа

		за младите мајки и оние кои ќе станат мајки, да биде достапно здравственото воспитување, да ја развие превенцијата во областа на здравството и да ги укине пренесените обичаи кои им штетат на децата.
25	Проверка на упатувањето	Секое дете кое е упатено од страна на некоја државна служба во некоја установа за негова заштита, згрижување или лекување има право на тоа упатот да се провери.
26	Социјално осигурување	Секое дете го има правото на социјални придонеси како на пр. социјално осигурување. Државата му ги гарантира на детето овие услуги со земање на предвид на економската ситуација на семејството или на лицата кои се грижат за него.
27	Животен стандард	Секое дете има право на адекватен животен стандард за неговиот телесен, ментален, духовен, морален и социјален развој. За тоа пред сè се одговорни родителите или старателот. Државата има задача да ги поддржи во тоа.
28	Образование	Секое дете има право на образование и училиште. Државата ја има задачата, посетувањето на основното училиште да го направи бесплатно и задолжително, а пристапот до повисоките школи да биде отворен на ист начин за сите деца и млади. Државата ја има должноста да внимава на тоа децата и младите да бидат адекватно третирани и нивното човечко достоинство да не биде повредено. Исто така должност на државата е меѓународно да се залага за тоа да има сè помалку деца и млади кои не знаат да читаат и пишуваат.
29	Образовни цели	Образованието преку училиштето мора да биде такво, што ќе се поттикуваат личноста и талентите на детето, детето ќе се подготви за животот како возрасен, ќе се почитуваат човековите права и културата и вредностите на сопствената земја и на другите земји.
30	Деца на малцинствата	Секое дете кое му припаѓа на малцинство, има право да ја негува неговата сопствена култура, да се признае неговата религија и да го употребува неговиот јазик.
31	Одмор, игра и слободно време	Секое дете има право на одмор и слободно време, во кое ќе може да игра и слободно да учествува во културниот и уметничкиот живот.
32	Детски труд	Секое дете има право да биде заштитено од секаков вид на експлоатација и економска работа која би можела да му наштети на неговото образование или на неговиот развој. Државата има задача да утврди минимална возраст, број на работни сати дневно и работни услови во кои ќе биде дозволено да работи.
33	Заштита од дроги	Секое дете има право да биде заштитено од производство и трговија на илегални дроги.
34	Заштита од сексуална експлоатација	Секое дете го има правото да биде заштитено од сексуална експлоатација и злоупотреба и од проституција и порнографија.

35	Заштита од продавање и трговија	Државата мора да преземе сè за децата и младите да не бидат продавани или киднапирани и со нив да не се врши трговија.
36	Заштита од други форми на експлоатација	Секое дете има право да биде заштитено од останати форми на експлоатација (на пр. питање).
37	Мачење и лишување од слобода	Секое дете има право на заштита од мачење, свирепо третирање или казнување и незаконско затворање или друг вид на попречување на личната слобода. Државата ја има задачата да забрани смртна казна и доживотен затвор за млади луѓе. Кога на едно дете му е одземена слободата, тоа има право да биде третирано човечки и со почит. Доколку едно дете или млад се апси, мора да се притвори одделно од возрасните, да може да остане во контакт со неговото семејство и да има право на правна помош.
38	Војни и вооружени конфликти	Децата и младите под 15 години имаат право да не мораат да учествуваат во вооружени конфликти. Доколку децата и младите под 15 години се погодени од војна, државата има должност посебно да ги заштити.
39	Реинтеграција и ресоцијализација	Секое дете, жртва на вооружени конфликти, на мачење, запоставување или експлоатирање има право на соодветно згрижување за да може повторно да стане физички и психички здраво и интегрирано во заедницата.
40	Малолетничко правосудство	Секое дете кое е обвинето дека сторило криминално дело има право на тоа да биде со достоинство третирано пред судот. Тоа е невино, сè додека не се докаже неговата вина. Секое дете има право на фер процес, на преведувач доколку е потребно и на заштита на неговата приватна сфера и на тоа да се провери решението на судот. Државата ја има задачата да утврди минимална возраст од која еден млад човек мора да издржува казна. Државата освен тоа ја има задачата да постави други подготвени можности за издржување на казната на осудените деца освен затвор.
41	Повисоки стандарди имаат предност	Доколку некоја земја утврди закони кои се подобри од Конвенцијата за права на децата кои ги штитат правата на децата и младите, тогаш важат тие права.
42	Запознавање на правата на децата	Секоја држава има задача да ги објави правата на децата општо кај возрасните и децата во соодветна форма.

## 2. Групирање на детските права во четири димензии

Конвенцијата на правата на децата може да се подели на четири групи на права. Ова групирање може да се употреби и во наставата, со тоа што со учениците ќе се направи обид тие да се подредат. Тоа може да биде индивидуално или во групна работа за делумна област.

- I. **Учество** – значи да може да се вклучи во одлучувањето, слободата да се здружува со другите, слободата на изразувањето на личното мислење и слободата да се добиваат информации од повеќе различни извори.
- II. **Исцрпување на нашиот потенцијал** – значи дека мора да бидат дадени извесни услови кои ќе ни овозможат оптимален личен развој. Оваа група на права ги набројува образованието, семејството, културата и идентитетот како важни делови од нашиот живот.
- III. **Добро да се живее** – Правото на преживување ги содржи сите наши основни потреби. Под тоа се подразбира исхрана и заштита, нашиот животен стандард и здравјето.
- IV. **Да се биде заштитен од штети** – значи дека младите луѓе имаат право на заштита од злоупотреба, занемарување, економска експлоатација, мачење, киднапирање и проституција.

Група	член	Краток наслов
I. Учество: Нашето право на партиципација	3	Благосостојбата на детето е приоритетна
	12	Изразување на мислењето на детето
	13	Слободно изразување на личното мислење
	14	Слобода на мислење, слобода на совест и вероисповед
	15	Слобода на здружување
	16	Заштита на приватниот живот
	17	Пристап до адекватни информации
II. Исцрпување на нашите потенцијали: Правото да се развива нашата личност	5	Почит кон правата на родителите
	7	Име и државјанство
	8	Заштита на идентитетот
	10	Спојување на семејството
	21	Посвојување
	23	Хендикепирани деца
	28	Образование
	29	Образовни цели
III. Добро да се живее Нашето право на преживување	6	Преживување и развој на детето
	9	Одвојување од родителите
	18	Одговорност на родителите
	24	Здравје и медицински услуги
	26	Социјална безбедност
	27	Животен стандард
	31	Одмор, игра и слободно време

IV. Да се биде заштитен од штети: Нашето право на заштита	2	Забрана на дискриминација
	11	Противзаконска депортација и невраќање
	19	Заштита од злоупотреба
	20	Млади луѓе без фамилија
	22	Деца - бегалци
	25	Проверка на упатувањето
	32	Детски труд
	33	Заштита од дроги
	34	Заштита од сексуална експлоатација
	35	Заштита од продавање и трговија
	36	Заштита од останати форми на експлоатација
	37	Мачење и лишување од слобода
	38	Војни и вооружени конфликти
	39	Реинтеграција и ресоцијализација
40	Малолетничко правосудство	

Во горната табела недостигаат четири права, кои не можат да бидат подредени во четирите групи, бидејќи тие пред сè се фокусираат на задачите на државата. Тоа се:

1	Дефиниција за дете
4	Спроведување на правата
41	Повисоки стандарди имаат предност
42	Објавување на правата на децата

### **3. Конвенција за детски права на ООН<sup>3</sup> (20. ноември 1989)**

усвоена на Генералното собрание на Обединетите Нации со резолуцијата 44/25 од 20. ноември 1989 и дадена на располагање за потпишување, ратификација и пристап.

Стапила на сила на 2 септември 1990 согласно членот 49.

#### **Преамбула**

Државите членки на оваа Конвенција,

сметајќи дека, во согласност со принципите прокламирани во Повелбата на Обединетите нации, признавањето на вроденото достоинство и на еднакви и неотуѓиви права на сите припадници на човечката заедница претставува основа на слободата, правдата и мирот во светот,

имајќи во предвид дека народите на Обединетите нации повторно ја потврдија верата во основните права на човекот и достоинството и вредноста на човечката личност и одлучија да придонесат за социјалниот напредок и подигнувањето на животниот стандард во поголема слобода,

свесни дека Обединетите нации во Општата декларација за правата на човекот и во меѓународните пактови за правата на човекот прокламираа и се согласија дека на секој поединец му припаѓаат сите права и слободи содржани во нив, без оглед на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, вероисповедта, политичкото или друго убедување, националното или социјалното потекло и имотната состојба, раѓањето или друг статус,

потсетувајќи дека Обединетите нации во Општата декларација за правата на човекот прокламираа дека на детството да му припаѓаат посебна грижа и помош,

уверени дека на семејството како основна единица на општеството и природна средина за развој и благосостојба на сите нејзини членови, особено на децата, треба да му биде пружена неопходна заштита и помош за да може во целина да ја преземе одговорноста во заедницата,

свесни за фактот дека детето, за да оствари хармоничен развој на личноста, треба да расте во семејна средина, во атмосфера на среќа, љубов и разбирање,

сметајќи дека детето треба да биде во целина подготвено да живее самостојно во општеството и да биде воспитувано во духот на идеалите, прокламирани во Повелбата на Обединетите нации, а особено во духот на мирот, достоинството, толеранцијата, слободата, рамноправноста и солидарноста,

имајќи предвид дека потребата за посветување посебна грижа на детето е изнесена во Женевската декларација за правата на детето од 1924 година и во Декларацијата за правата на детето која ја усвоија Обединетите нации во 1959 година и е призната во Општата декларација за правата на човекот, во Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права (посебно во чл. 23 и 24.), во Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права (посебно во член 10) и во статутите и во соодветните инструменти на специјализираните агенции и на меѓународните организации кои се занимаваат со заштитата на децата,

---

<sup>3</sup> Германски превод според [www.admin.ch/ch/d/sr/i1/0.107.de.pdf](http://www.admin.ch/ch/d/sr/i1/0.107.de.pdf)

Македонски превод според

[http://www.unicef.org/magic/media/documents/CRC\\_macedonian\\_language\\_version.pdf](http://www.unicef.org/magic/media/documents/CRC_macedonian_language_version.pdf)

имајќи во вид, како што е назначено во Декларацијата за правата на детето која ја усвои Генералното собрание на 20-ти ноември 1959 година, дека „на детето, со оглед на неговата физичка и ментална незрелост му се потребни посебна заштита и грижа, вклучувајќи и соодветна правна заштита, како пред така и по раѓањето“,

потсетувајќи на одредбите од Декларацијата за социјалните и правните принципи кои се однесуваат на заштитата и благосостојбата на децата, со посебен осврт врз националното и меѓународното старателство и усвојување, Правилата на Обединетите нации за стандардниот минимум во малолетничкото правосудство (Пекиншките правила) и Декларацијата за заштита на жените и децата во случај на вонредна состојба и вооружен судир,

свесни дека во сите земји на светот има деца кои живеат во вонредно тешки услови и дека на таквите деца им е потребна посебна грижа,

земајќи ги во предвид значењето на традициите и на културните вредности на секој народ за заштита и за сообразен развој на детето,

свесни за значењето на меѓународната соработка за подобрување на условите на животот на децата во сите земји, посебно во земјите во развој,

се согласија во следново:

## **ДЕЛ ПРВИ**

### **член 1**

За целите на оваа Конвенција детето е човечко суштество кое нема навршено осумнаесет години од животот, ако врз основа на законот кој се однесува на детето, полнолетноста не се стекнува порано.

### **член 2**

1 – Државите членки на оваа Конвенција ги почитуваат и ги обезбедуваат правата содржани во Конвенцијата за секое дете под нивна јурисдикција без било каква дискриминација и без оглед на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, вероисповедта, политичкото или друго убедување, националното, етничкото или социјалното потекло, имотната состојба, онеспособеноста, потеклото или друг статус на детето или на неговиот родител или законски старател.

2 - Државите членки ги преземаат сите потребни мерки за да се обезбеди заштита на детето од сите облици на дискриминација или казни засновани врз статусот, активностите, изразеното милслење или убедување на родителите, законските старатели или членовите на семејството на детето.

### **член 3**

1 - Во сите активности кои се однесуваат на децата, од примарно значење се интересите на детето, без оглед на тоа дали ги спроведуваат јавните или приватните институции за социјална заштита, судовите, административните органи или законодавните тела.

2- Државите членки се обврзуваат на детето да му обезбедат таква заштита и грижа кои се неопходни за неговата благосостојба, земајќи ги во вид правата и обврските на неговите родители, законските старатели или на други поединци кои се правно одговорни за детето и за таа цел ги преземаат сите потребни законодавни мерки.

3 - Државите членки се грижат сите институции, служби и установи кои се одговорни за грижа или за заштита на децата да бидат во согласност со стандардите што ги имаат утврдено надлежните органи, особено во областа на сигурноста и здравјето, бројот и достоинста на персоналот, како и на стручниот надзор.



#### **член 4**

Државите членки ги преземаат сите соодветни законодавни, административни и други мерки за остварување на правата што се признати во оваа Конвенција. Во врска со економските, социјалните и културните права државите членки ги преземаат таквите мерки максимално користејќи ги своите расположиви средства, а каде што е тоа потребно, во рамките на меѓународната соработка.

#### **член 5**

Државите членки ги почитуваат одговорноста, правата и должностите на родителите или, ако е таков случајот, на членовите на поширокото семејство или на заедницата, како што е предвидено со локалните обичаи, законските старатели или другите лица законски одговорни за детето, на начин кој е во согласност со развојот на способностите на детето, да го обезбедат, упатат и да го насочуваат детето за остварување на неговите права кои се признати во оваа Конвенција.

#### **член 6**

- 1 - Државите членки признаваат дека секое дете со самото раѓање има право на живот.
- 2 - Државите членки во најголема можна мерка овозможуваат опстанок и развој на детето.

#### **член 7**

- 1- Детето се пријавува веднаш по раѓањето и од раѓањето има право на име, право на грижа, државјанство и, ако тоа е можно, право да знае кои му се родители и право тие да се грижат за него.
- 2- Државите членки ги обезбедуваат остварувањето на овие права во согласност со националните закони и со соодветните меѓународни инструменти од оваа област, особено во оние случаи кога детето, инаку би било апатрид.

#### **член 8**

- 1 - Државите членки се обврзуваат да го почитуваат правото на детето за зачувување на својот идентитет, вклучувајќи го државјанството, името и семејните врски, како што е тоа признато со закон, без незаконско мешање.
- 2 - Во случаите кога детето нелегално е лишено од некои или од сите елементи на својот идентитет, државите членки пружаат соодветна помош и заштита што побргу да му биде вратен идентитетот.

#### **член 9**

- 1 – Државите членки обезбедуваат ниедно дете да не биде одвоено од своите родители против нивната волја, освен кога надлежните органи врз основа на судски увид, во согласност со соодветниот закон и процедури, одлучат дека таквото разделување е неопходно и е во најдобар интерес на детето. Таквата одлука може да биде неопходна во одреден случај, како на пример ако го малтретираат или го занемаруваат детето или ако живеат одвоено, па мора да се донесе одлука за местото на живеењето на детето.
- 2 - Во секоја постапка, во согласност со точката 1, сите заинтересирани страни ќе добијат прилика да учествуваат во постапката и да го изнесат своето мислење.
- 3 - Државите членки го почитуваат правото на детето кое е одвоено од едниот или од двајцата родители да одржува лични односи и непосредни контакти со двајцата родители врз постојана основа, освен ако е тоа во спротивност со најдобрите интереси на детето.
- 4 - Во случајот кога раздвојувањето е последица на мерките што ги има преземено држава членка, како што се притворот, затворот, прогонството, депортацијата или смртта (вклучувајќи ја смртта која настапила од било која причина додека е на грижа од државата) на едниот или на двајцата родители или на детето, државата членка, на барање од родителите, на детето или ако е таков случајот, на друг член на семејството ќе му обезбеди основни

информации за местото на престојот на отсутниот член-членови на семејството ако давањето на такви информации не оди на штета на благосостојбата на детето. Државите членки натаму се грижат за поднесувањето на таквото барање само по себе да не повлекува никакви штетни последици за заинтересираното лице-лица.

#### **член 10**

1 – Во согласност со обврската на државите членки сообразно со член 9, точка 1, барањата на детето или на неговите родители да влезе во државата членка или да ја напушти поради спојување на семејството, државите членки ги решаваат на позитивен хуман и експедитивен начин. Државите членки, исто така обезбедуваат поднесувањето на такво барање да не повлекува никакви штетни последици за подносителите на барањето и за членовите на нивните семејства.

2 - Детето чии родители живеат во различни држави има право да одржува лични врски и непосредни контакти со двајцата родители на постојана основа, освен под исклучителни околности. За таа цел и сообразно со член 9, точка 2, државите членки го почитуваат правото на детето и на неговите родители да ја напуштат секоја земја вклучувајќи ја и сопствената, како и да влезат во својата земја. Правото на напуштањето на секоја земја потпаѓа само под оние ограничувања што се пропишани со закон и кои се потребни поради заштита на националната безбедност, јавниот ред (*ordre public*) на јавното здравје и моралот или со правото и слободата на другите и кои се во согласност со другите права признати во оваа Конвенција.

#### **член 11**

1 – Државите членки преземаат мерки за борба против нелегалниот трансфер и невраќањето на децата од странство.

2 - За таа цел државите членки го поттикнуваат склучувањето на билатерални или мултилатерални спогодби или пристапување кон постојните спогодби.

#### **член 12**

1 – На детето кое е способно да формира свое сопствено мислење државите членки му обезбедуваат право на сопствено мислење, право на слободно изразување на тоа мислење за сите прашања кои се однесуваат на детето, со тоа што на неговото мислење се посветува должно внимание во согласност со годините на животот и зрелоста на детето.

2 - За таа цел, на детето посебно му се дава прилика да биде сослушано во сите судски и административни постапки кои се однесуваат на него, било непосредно или преку застапникот или соодветен орган на начин кој е во согласност со процедуралните правила на националниот закон.

#### **член 13**

1 – Детето има право на слобода на изразување која ја опфаќа и слободата да бара, да прима и да дава информации и идеи од сите видови, без оглед на границите, било усмено или писмено или преку печатот, уметноста или некој друг медиум по избор на детето.

2 - Остварувањето на ова право може да потпаѓа под извесни ограничувања, но само на оние што се одредени со закони што се неопходни:

а) Поради почитувањето на правото или угледот на другите или

б) Поради заштита на националната безбедност или на јавниот ред (*ordre public*) или на јавното здравје или моралот.

#### **член 14**

1 – Државите членки го почитуваат правото на детето за слобода на мислење, совест и вероисповед.

2 - Државите членки ги почитуваат правата и должностите на родителите, и ако е таков случајот, на законските старатели да го насочуваат детето во остварувањето на неговото право на начин кој е во согласност со развојот на неговите способности.

3 - Слободата на манифестирањето на вероисповедта или на убедувањето може да потпаѓа само под оние ограничувања што се пропишани со закон и што се неопходни поради заштита на јавноста, сигурноста, редот, здравјето или моралот или основните права и слободи на другите.

#### **член 15**

1 – Државите членки му ги признаваат правата на детето за слобода на здружување и за слобода на мирно собирање.

2 - Не можат да се наметнат никакви ограничувања за остварување на овие права, освен на оние кои се во согласност со законот и кои се во согласност со законот и кои се неопходни во демократското општество и во интерес на националната безбедност или јавната сигурност на јавниот ред (ordre public), заштитата на јавното здравје или моралот или заштитата на правата и слободите на другите.

#### **член 16**

1 – Ниедно дете не смее да биде изложено на самоволно или незаконско мешање во неговиот приватен и семеен живот, во домот или во личната преписка, како ни на незаконски напади врз неговата чест и углед.

2 - Детето има право на законска заштита од таквото мешање или напад.

#### **член 17**

Државите членки им ја признаваат значајната улога на средствата за јавно информирање и му овозможуваат пристап на детето во информациите и материјалите од различни национални и меѓународни извори, посебно во оние чија цел е унапредувањето на неговата социјална, духовна и морална благосостојба и физичко и ментално здравје. За таа цел државите членки:

а) Ги поттикнуваат средствата за јавно информирање да ги шират информациите и материјалите од социјален и културен интерес за детето во согласност со член 29.

б) Ја поттикнуваат меѓународната соработка во производството, размената и ширењето на таквите информации и материјали од различни културни, национални и меѓународни извори.

в) Го поттикнуваат објавувањето и ширењето на детските книги.

г) Ги поттикнуваат средствата за јавно информирање да посветат посебно внимание врз лингвистичките потреби на детето кое и припаѓа на малцинска група или кое е од автохтоно потекло.

д) Го поттикнуваат развојот на соодветните насочници за заштита на детето од информации и материјали кои се штетни за неговата благосостојба имајќи ги во вид одредбите на чл.13 и 18.

#### **член 18**

1 – Државите членки ќе ги вложат сите напори за да се уважи принципот двајцата родители да имаат заедничка одговорност во подигањето и во развојот на детето. Родителите или во зависност од случајот, законските старатели имаат главна одговорност за подигнувањето и за развојот на детето. Интересите на детето се нивна основна грижа.

2 - Поради гарантирањето и унапредувањето на правата содржани во оваа Конвенција, државите членки на родителите и на законските старатели им пружаат соодветна помош при вршењето на должноста во воспитувањето на детето и обезбедувањето развој на институциите, објектите и службите за грижа на децата.

3 - Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки за да обезбедат децата на вработените родители да ги користат услугите на детските установи и објекти.

### **член 19**

1 – Државите членки ги преземаат сите соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки поради заштита на детето од сите облици на физичко или ментално насилство, повреди, или злоупотреби, занемарувања или немарен однос, малтретирања, или експлоатации, вклучувајќи ја и сексуалната злоупотреба, додека за него се грижат родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата за детето.

2 - Таквите заштитни мерки по потреба треба да ги опфатат ефикасните постапки за установување на социјалните програми за обезбедување и поддршка неопходна на детето и на оние на кои им е доверена грижата за детето, како и другите облици за спречување, утврдување, пријавување, проследување, истрага, постапување и следење на случаите на овде наведеното малтретирање на детето и, по потреба, обраќање до судот.

### **член 20**

1 – Детето кое привремено или трајно е лишено од семејната средина или на кое, во негов најдобар интерес, не му е дозволено да остане во тој круг има право на посебна заштита и помош од државата.

2 - Државите членки, во согласност со своите национални закони, обезбедуваат алтернативно грижење за таквото дете.

3 - Таквата состојба, покрај другото, треба да опфаќа сместување во друго семејство, кафалах според исламското право, усвојување или, ако е неопходно сместување во соодветна установа за грижа за децата. При разгледувањето на решението треба да се обрне должно внимание и врз фактот дека е пожелно задржување на континуитет во одгледувањето на детето како и во етничкото, верското, културното и лингвистичкото потекло на детето.

### **член 21**

Државите членки кои признаваат или дозволуваат систем на усвојување обезбедуваат најдобрите интереси на детето да бидат пресудни и:

а) Обезбедуваат усвојување на детето да одобрува само надлежниот орган кој, во согласност со соодветниот закон и процедурите и врз основа на сите релевантни и сигурни информации, утврдува дека усвојувањето се дозволува со оглед на положбата на детето во врска со родителите, роднините и со законските старатели, и по потреба, дека заинтересираните лица свесно дале согласност за усвојување врз основа на таквиот совет кој може да биде потребен.

б) Признаваат дека меѓудржавното усвојување може да се смета како алтернативна можност за грижа за детето, ако детето не може да се смести во друго семејство или да биде усвоено или ако за него не може да се води грижа на погоден начин во земјата на неговото потекло.

в) Обезбедуваат детето на кое се однесува меѓудржавното усвојување да ужива заштита и стандарди еднакви на оние кои постојат во случајот на усвојувањето во рамките на една земја.

г) Ги преземаат сите соодветни мерки во случај на меѓународно усвојување, сместувањето за последица да нема неоправдана финансиска корист на оние кои во тоа не учествуваат.

д) Ги унапредуваат, каде што е тоа погодно, целите на овој член со заклучување на билатерални или мултилатерални аранжмани или спогодби, и настојуваат, во тие рамки, сместувањето на детето во друга земја да го извршат надлежните органи или тела.

### **член 22**

1 – Државите членки преземаат соодветни мерки на детето кое бара статус на бегалец, во согласност со соодветниот меѓународен или национален закон и процедурите, без оглед на тоа дали детето е во придружба на своите родители или на некое друго лице или не, за да му овозможат да добие заштита и хуманитарна помош во остварувањето на правата на човекот или за хуманитарните прашања чии членки се споменатите држави.

2 - За таа цел, државите членки, ако сметаат дека е соодветно, учествуваат во сите напори на Обединетите нации и на другите надлежни или невладини организации кои соработуваат со

Обединетите нации, со цел да се заштити и да му се пружа помош на таквото дете и да се најдат родителите или други членови на семејството на детето бегалец поради набавување на информации неопходни за спојување со неговото семејство. Во случаите кога не можат да се најдат родителите ниту другите членови на семејството, на детето му се пружа еднаква заштита како и на сите други деца кои постојано или привремен се лишени од семејниот круг од било која причина, како што е тоа наведено во оваа Конвенција.

### **член 23**

1 – Државите членки признаваат дека детето со ментални или физички пречки во развојот треба да ужива целосен и достоинствен живот, во услови со кои се обезбедува неговото достоинство, се поттикнува самостојноста и се олеснува активното учество на детето во заедницата.

2 - Државите членки го уважуваат правото на детето со пречки во развојот на посебна нега и ќе ја поттикнуваат и обезбедуваат помошта на детето кое за тоа ги исполнува условите и оние кои се одговорни за грижење за него, а за која е поднесено барање, зависно од расположливите средства, и која одговара на состојбата на детето, и на условите на родителите или на другите лица кои се грижат за детето.

3 - Уважувајќи ги посебните потреби на детето со пречки во развојот, помош во согласност со точка 2 се дава бесплатно секогаш кога е тоа можно, имајќи ги во вид финансиските средства на родителите или на другите лица кои се грижат за детето, и е така замислена детето со пречки во развојот да има ефикасен пристап и да добива образование, обука, услуги на здравствена заштита и рехабилитација, подготвување на што поцелосна општествена интеграција и личен развој на детето, вклучувајќи го културниот и духовниот развој.

4 - Државите членки во духот на меѓународната размена ја унапредуваат размената на соодветни информации во областа на превентивната заштита на здравјето, и во медицинското, психолошкото и функционалното лекување на детето со пречки во развојот, вклучувајќи го ширењето и достапноста на информациите во врска со методите на обуката со цел да ги подобрат своите искуства во тие области. За таа цел особено внимание им се посветува на земјите во развој.

### **член 24**

1 - Државите членки му го признаваат на детето правото на највисоко ниво на здравствена и медицинска заштита и рехабилитација. Државите членки ќе настојуваат ниедно дете да не биде лишено од правото на таква здравствена заштита.

2 - Државите членки ќе се залагаат за целосно остварување на ова право и посебно ќе преземаат соодветни мерки за:

а) Намалување на смртноста на бебињата и децата.

б) Обезбедување на неопходна медицинска помош и здравствена заштита на сите деца, со акцент врз развојот на примарната здравствена заштита.

в) Отстранување на болестите и потхранетоста, вклучувајќи ја во рамките на примарната здравствена заштита, покрај другото, применета на лесно достапната технологија и обезбедувајќи соодветни хранливи прехранбени продукти и чиста вода за пиење, земајќи ја во предвид опасноста и ризикот од загадувањето на животната средина.

г) Обезбедување на соодветна заштита на мајката пред и по раѓањето на детето.

д) Овозможување на сите сегменти на општеството, посебно на родителите и на децата, да бидат информирани и да им се пружи поддршка при користењето на основните знаења за здравјето, исхраната на детето, предимствата на доењето, хигиената и хигиенските услови на животната средина, како и за спречувањето на несреќите.

ѓ) развој на превентивна здравствена заштита, советите за родителите и образованието и пружање на услуги во врска со планирањето на семејството.

3 - Државите членки на себе ја преземаат обврската да ја унапредуваат и да ја поттикнуваат меѓународната соработка со цел за постепено постигнување на целосна реализација на правата од овој член.

4 - Во тој поглед, особено се земаат предвид потребите на земјите во развој.

#### **член 25**

Државите членки го уважуваат правото на детето кое надлежните органи го згрижиле поради старателство, заштита или лекување на неговото физичко или ментално здравје, на периодични проверки на лекувањето што му се обезбедува на детето, како и на сите други околности од значење за неговото згрижување.

#### **член 26**

- 1- Државите членки го уважуваат правото на секое дете да ја користи социјалната заштита вклучувајќи го социјалното осигурување, и да ги преземат сите мерки неопходни за целосно остварување на ова право во согласност со националните закони.
- 2- Овие повластици треба да бидат признати, ако тоа одговара, земајќи ги во предвид средствата и условите на детето и лицата кои се одговорни за издржувањето на детето, како и сите други услови значајни за барањата за повластиците кои ги поднесува тоа или кои ќе се поднесуваат во негово име.

#### **член 27**

- 1 – Државите членки на секое дете му го признаваат правото на животен стандард адекватен со физичкиот, менталниот, духовниот, моралниот и општествениот развој на детето.
- 2 - Родителите или други лица одговорни за детето првенствено се одговорни, во рамките на своите способности и финансиски можности, да обезбедат животни услови потребни за развој на детето.
- 3 - Државите членки, во согласност со националните услови и со своите можности, преземаат соодветни мерки за помош на родителите и на други лица одговорни за детето особено поради остварување на ова право и, во случај на потреба, обезбедуваат материјална помош и програми за поткрепа, во поглед на исхраната, облеката и живеењето.
- 4 - Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки да обезбедат детето да добива издржување од родителите или од други лица кои се финансиски одговорни за детето, како во рамките на државите членки така и од странство. Посебно, ако лицето кое е финансиски одговорно за детето не живее во истата држава во која и детето, државите членки поттикнуваат пристапување кон меѓународните спогодби, односно склучување на такви спогодби, како и други соодветни аранжмани.

#### **Член 28**

- 1 – Државите членки му го признаваат правото на детето на образование и поради постепено остварување на ова право врз основа на еднакви можности, посебно:
  - а) Го прогласуваат основното образование за задолжително и бесплатно за сите.
  - б) Го поттикнуваат развојот на различните облици средношколско образование, вклучувајќи го општото и стручното образование кое им е достапно на сите деца, и преземаат соодветни мерки, како што се воведувањето на бесплатно образование и давањето финансиска помош во случај на потреба.
  - в) На сите им овозможуваат добивање на високо образование врз основа на способности користејќи погодни средства.
  - г) На сите деца на располагање им ги ставаат образовните и стручните информации и услугите за професионална ориентација.
  - д) Преземаат мерки за поттикнување на редовното посетување на училиштата и за намалување на испишувањето од училиштата.
- 2 - Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки дисциплината во училиштата да може да се спроведува на начин кој е во согласност со човечкото достоинство и со оваа Конвенција.
- 3 - Државите членки ја унапредуваат и ја поттикнуваат меѓународната соработка за прашањата кои се однесуваат на образованието, особено поради придонесот во

елиминирањето на незнаењето и неписменоста во светот и олеснувањето на пристап кон науката, техничкото знаење и современите методи на наставата. Во тој поглед особено внимание им се посветува на потребите на земјите во развој.

### **Член 29**

1 - Државите членки се согласни дека образованието на детето треба да биде насочено врз развојот на личноста на детето и развојот на надареноста и менталните и физички способности до крајни граници;

а) Развој на личноста на детето и развој на надареноста и менталните и физички способности до крајни граници.

б) Развој на почитувањето на правата на човекот и основните слободи, како и почитувањето на принципите содржани во Повелбата на Обединетите нации.

в) Развој на почитувањето на родителите на детето, неговиот културен идентитет, јазикот и вредностите, националните вредности на земјата во која детето живее и на земјата од која тоа води потекло, како и цивилизациите кои се различни од неговата.

г) Подготвување на детето за одговорен живот во слободно општество, во дух на разбирање, мир, толеранција, еднаквост на половите и пријателство меѓу сите народи, меѓу етничките, националните и верски групи, и лица од автохтоно потекло.

д) Развој на почитувањето на природната средина.

2 - Ниедна одредба на овој член како ни член 28, не смее да се толкува како ограничување слободата на поединците и на телата да формираат и да управуваат со образовните установи, секогаш имајќи го во вид почитувањето на принципите изложени во точка 1 на овој член и под услов дека образованието во таквите институции е во согласност со минималните стандарди кои може да ги пропише државата.

### **член 30**

Во оние држави во кои постојат етнички, верски или јазични малцинства или лица од автохтоно потекло, детето кое му припаѓа на таквото малцинство или е од автохтоно потекло не смее да биде лишено, во заедница со другите припадници на групата, од правото на својата култура, исповедувањето на своја вера и вршењето на верските обреди или на употреба на својот јазик.

### **член 31**

1 - Државите членки му го признаваат правото на детето на одмор и на слободно време, на игра и рекреација кои одговараат на возраста на детето и слободно учество во културниот живот и во уметноста.

2 - Државите членки го почитуваат и го унапредуваат правото на детето за целосно учество во културниот и во уметничкиот живот и го поттикнуваат давањето на соодветни и еднакви можности за културни, уметнички, рекреативни и слободни активности.

### **член 32**

1 - Државите членки му го признаваат правото на детето на заштита од економска експлоатација и работа врз дејности кои можат да бидат опасни или да му го попречуваат образованието на детето или да му штетат на здравјето, односно на неговиот физички, духовен, морален или социјален развој.

2 - Државите членки преземаат законодавни, административни, социјални и образовни мерки за примена на одредбите на овој член. За таа цел, а имајќи ги во предвид соодветните одредби на другите меѓународни инструменти, државите членки посебно:

а) Ја одредуваат минималната старост за вработување.

б) Го обезбедуваат регулирањето на работно време и условите за работа.

в) Одредуваат со соодветни казни или други санкции да се осигури ефикасна примена на одредбите на овој член.

### **член 33**

Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки, вклучувајќи ги законодавните, административните, социјалните и образовните мерки, за заштита на децата од нелегална употреба на опојни дроги и психотропни супстанции, како што е дефинирано со соодветните меѓународни договори за спречување на користење на децата во нелегално производство и трговија со овие супстанции.

### **Член 34**

Државите членки се обврзуваат да го заштитат детето од сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба. За таа цел, државите членки посебно ги преземаат сите соодветни мерки за спречување:

- а) На наведување или присилување на детето да учествува во незаконските сексуални активности.
- б) На експлоататорско користење на децата во проституцијата или во други незаконски дејства.
- в) На експлоататорско користење на децата во порнографски претстави и списанија.

### **член 35**

Државите членки ги преземаат сите соодветни национални, билатерални и мултилатерални мерки за спречување на насилно подведување, продажба или трговија со деца во било која цел и во било кој облик.

### **член 36**

Државите членки го штитат детето од сите други облици на експлоатација штетни за детето.

### **член 37**

Државите членки се обврзуваат :

- а) Ниедно дете да не биде изложено на мачење или на други свирепи, нечовечки или понижувачки постапки или казни. Смртна казна и доживотна робија без можност за пуштање на слобода не може да се изрече за кривични дела кои ги направиле лица помлади од осумнаесет години.
- б) Ниедно дете не може да биде лишено од слобода незаконски или самоволно. Апсењето, притворот или затворот за детето мора да биде во согласност со законот и да се користи само како последна можна мерка и за најкратко можно време.
- в) Со детето лишено од слобода да се постапува со почитување на достоинството на човечката личност, како и со земање во предвид потребите, за лице од неговите години. Секое дете лишено од слобода се одвојува од возрасните, освен ако не се смета дека тоа е во најдобар интерес на детето, и има право да одржува контакт со своето семејство преку писма и посети освен во исклучителни случаи.
- г) Секое дете лишено од слобода има право на итна правна и друга соодветна помош, право пред судот или пред друг надлежен независен и непристрасен орган да постави прашање за законитоста за лишување од слобода како и право на итна одлука за тоа прашање.

### **член 38**

1 - Државите членки се обврзуваат да ги почитуваат и да обезбедат почитување на правилата од меѓународното хуманитарно право кои се применуваат врз нив во вооружените судири, а кои се однесуваат на детето.

2 - Државите членки практично ги преземаат сите изводливи мерки лицата кои уште немаат наполнето петнаесет години на живот непосредно да не учествуваат во судири.

3 - Државите членки се воздржуваат од регрутирање во вооружените сили на лица кои уште немаат наполнето петнаесет години на живот.

4 - При регрутирањето на оние лица кои имаат наполнето петнаесет години на живот, но не осумнаесет, државите членки настојуваат да им дадат предност на постарите.



5 - Во согласност со обврските врз основа меѓународното хуманитарно право да го штитат цивилното население во вооружените судири, државите членки, практично, ги преземаат сите изводливи мерки за да обезбедат заштита и грижа за децата погодени во вооружениот судир.

### **член 39**

Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и за социјална реинтегација на детето кое е жртва на некој облик на занемарување, експлоатација, злоупотреба, мачење или некој друг облик на свирепо, нехумано или понижувачко постапување или казнувања, или вооружени судири. Таквото закрепнување и реинтегација се одвиваат во средината која го поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.

### **член 40**

1 - Државите членки му го признаваат правото на секое дете за кое ќе се тврди или кое е обвинето или за кое е признато дека го прекршило кривичниот закон, со него да се постапува на начин на кој се поттикнува неговото почитување на правата на човекот и основните слободи на другите и при што во предвид се земаат возраста на детето и желбата да се подобри неговата реинтегација и тоа да преземе конструктивна улога во општеството.

2 - За таа цел и имајќи ги во вид соодветните одредби на меѓународните инструменти, државите членки посебно обезбедуваат :

а) За ниедно дете неосновано да не тврди, да не биде обвинето дека го прекршило кривичниот закон поради дело или пропуст кои не се забранети со националните закони во времето кога се направени.

б) На секое дете за кое се тврди или кое е обвинето за кршење на кривичниот закон да му се дадат барем наведените гаранции.

I) Да се смета за невино додека вината не се докаже според законот.

II) Да биде веднаш и директно известено за обвиненијата против него, ако е потребно и неговите родители или законски старатели и да има правна или друга соодветна помош во подготовката и презентирањето на својата одбрана.

III) Постапката да се води без задоцнувања и тоа од страна на надлежен независен и непристрасен орган или судско тело, со праведно сослушување во согласност со законот, во присуство на правна или друга соодветна помош (освен ако се смета дека тоа не е во интерес на детето посебно земајќи ги предвид неговите родители или законски старатели)

IV) Детето да не биде присилено да сведочи или да признае вина, а да се испитуваат или да бидат испитани сведоци од страната што обвинува, истовремено обезбеди учество и испитување на негови сведоци под еднакви услови со цел да се утврди или отфрли вината.

V) Ако се смета дека детето го прекршило кривичниот закон, оваа одлука и секоја досудена мерка која од тоа произлегува, повторно да ја разгледува повисок, надлежен, независен или непристасен орган или судско тело во согласност со законот.

VI) Детето да има бесплатна помош од преведувач ако тоа не може да го разбере или не го зборува јазикот кој официјално се користи.

VII) Да се почитува приватноста на детето на сите нивоа од постапката.

3 - Државите потписнички ќе настојуваат да го поттикнуваат донесувањето закони, постапки, воспоставувањето органи и установи коишто ќе бидат применливи врз децата кои се обвинети и за кои се смета дека го прекршиле кривичниот закон, а посебно ќе се настојува во:

а) утврдувањето на најниска возраст под која децата не ќе можат да бидат сметани како способни за кршење на кривичниот закон

б) преземањето мерки за постапување со таквите деца секогаш кога е тоа можно и пожелно без прибегнување кон судска постапка, со тоа што човечките права и законската заштита да бидат во целост почитувани.

4 - За да се обезбеди постапување со децата на начин кој е во нивен интерес и кој е пропорционален и на околностите, и на стореното дело, ќе бидат на располагање разновидните можности како што се грижата, советувањето, правното застапување,

условното казнување, прифаќањето, образованието и програмите за стручно насочување и други можности и институционална грижа.

#### **член 41**

Ниедна одредба на оваа Конвенција нема да влијае врз било која друга одредба која повеќе придонесувала за остварување на правата на детето, а која евентуално се наоѓа :

- а) Во законите на државите членки или
- б) Во меѓународното право кое таа држава го применува.

#### **Дел втори**

#### **член 42**

Државите членки се обврзуваат со принципите и со одредбите на Конвенцијата што пошироко и на соодветен и активен начин да ги запознаат како возрасните лица така и децата.

#### **член 43**

1 - Поради разгледување на постигнатиот напредок на државите членки во извршувањето на обврските преземени врз основа на оваа Конвенција, се формира Комитет за правата на детето, кој ги врши функциите наведени во понатамошниот текст.

2 - Комитетот го сочинуваат десет експерти со високи морални квалитети и призната компетентност во областа на која се однесува оваа Конвенција. Членовите на Комитетот ги избираат државите членки од редовите на своите државјани и тие своите должности ги вршат во лично својство, при што се води сметка за еднаква географска застапеност, како и за главните правни системи.

3 - Членовите на Комитетот се избираат со тајно гласање од листата на лицата кои ги номинираат државите членки. Секоја држава членка може да номинира лице од редовите на своите државјани.

4 - Првите избори за Комитетот се одржуваат најдоцна шест месеци по датумот на влегувањето во сила на оваа Конвенција, а потоа секоја втора година. Најмалку четири месеци пред датумот на сите избори, Генералниот секретар на Обединетите нации испраќа писмо до државите членки повикувајќи ги да ги поднесат своите номинации во рок од два месеци. Генералниот секретар потоа ја подготвува листата на сите така номинирани лица според абецедниот ред назначувајќи ги и државите членки на оваа Конвенција.

5 - Изборите се одржуваат на состаноците на државите членки кои ги свикува Генералниот секретар во седиштето на Обединетите нации. На овие состаноци на кои две третини од државите членки сочинуваат кворум, во Комитетот се избираат лицата кои ќе добијат најголем број на гласови и апсолутно мнозинство на гласови од претставниците на државите членки кои се присутни и кои гласаат.

6 - Членовите на Комитетот се избираат на период од четири години. Можат повторно да бидат избрани ако повторно бидат номинирани. Мандатот на петмина членови избрани на првите избори истекува по две години. Веднаш по првите избори, имињата на овие петмина членови со ждреб ги утврдува претседавачот на состанокот.

7 - Ако некој член на Комитетот умре или поднесе оставка или изјави дека од некоја друга причина не може повеќе да ја врши должноста во Комитетот, државата членка која го номинирала овој член именува друг експерт од редовите на своите државјани на истото место за останатиот дел на мандатот во зависност од одобрението на Комитетот.

8 - Комитетот утврдува свој деловник.

9 - Комитетот избира свои функционери на период од две години.

10 - Состаноците на Комитетот обично се одржуваат во седиштето на Обединетите нации или во некое друго погодно место кое ќе го одреди Комитетот. Комитетот обично се состанува еднаш годишно. Должината на траењето на состанокот на Комитетот се одредува и, по

потреба, се преиспитува на состанокот на државите членки на оваа Конвенција, во зависност од согласноста на Генералното собрание.

11- Генералниот секретар на Обединетите нации обезбедува потребен персонал и услови за ефикасно вршење на функциите на Комитетот врз основа на оваа Конвенција.

12 - Во согласност на Генералното собрание, членовите на Комитетот формиран врз основа на Конвенцијата, примаат плата од средствата на Обединетите нации под условите што ќе ги одреди Собранието.

#### **член 44**

1 - Државите членки се обврзуваат, преку Генералниот секретар на Обединетите нации, на Комитетот да му поднесуваат извештаи за мерките што ги има усвоено, а кои придонесуваат за остварување на правата кои овде се признати, како и за напредокот постигнат во остварувањето на овие права:

а) Во рок од две години од влегувањето на Конвенцијата во сила во државите членки.

б) потоа, секои пет години.

2 - Во извештаите подготвени во согласност со овој член ќе се укаже на факторите и тешкотиите, ако ги има, кои влијаат врз степенот на остварувањето на обврските по оваа Конвенција. Извештаите треба да содржат доволно информации врз основа на кои Комитетот ќе има целосен увид во примената на Конвенцијата во односната земја.

3 - Државата членка која на комитетот му има поднесено сеопфатен прв извештај во своите наредни извештаи кои се поднесуваат во согласност со точката 1 (б), не мора да ги повторува основните информации кои претходно веќе ги има дадено.

4 - Комитетот на државите членки може да побара додатни информации кои се однесуваат на примената на Конвенцијата.

5 - Комитетот преку економскиот и социјалниот совет, на Генералното собрание, секои две години му поднесува извештаи за своите активности.

6 - Државите членки ги ставаат извештаите на увид на јавноста во своите земји.

#### **член 45**

Поради поттикнување на ефикасна примена на Конвенцијата и охрабрување на меѓународната соработка во областа за која станува збор во оваа Конвенција:

а) Специјализираните агенции, УНИЦЕФ и другите органи на Обединетите нации имаат право за присуство на свој претставник при разгледувањето на примената на оние одреби на оваа Конвенција кои се во нивна надлежност. Комитетот може да ги повика специјализираните агенции, УНИЦЕФ и другите надлежни тела да поднесат извештаи за примената на Конвенцијата во областите кои се во рамките на нивната активност.

б) Комитетот, ако смета дека е соодветно, на специјализираните агенции, на УНИЦЕФ и на другите надлежни тела им ги доставува извештаите на државите членки кои содржат барање или укажување на потребата за стручни совети или за помош, заедно со евентуалните забележувања и предлози во врска со овие молби или потреби.

в) Комитетот може да му даде препорака на Генералното собрание да го замоли Генералниот секретар во името на Комитетот да преземе студии за конкретните прашања кои се однесуваат на правата на детето;

г) Комитетот може да дава предлози и општи препораки кои се засновуваат врз информациите примени во согласност со член 44 и 45 од оваа Конвенција. Таквите предлози и општи препораки им се доставуваат на заинтересираните држави членки, а Генералното собрание за нив, со евентуални коментари, ги известува државите членки.

### **Трети дел**

#### **член 46**

Оваа Конвенција е отворена за потпишување на сите држави.

#### **член 47**

Конвенцијата потпаѓа под ратификација. Ратификационите елементи се депонирани кај Генералниот секретар на Обединетите нации.

#### **член 48**

Оваа Конвенција им останува отворена за пристапување на сите држави. Инструментите за пристапувањето се депонираат кај Генералниот секретар на Обединетите нации.

#### **член 49**

1 - Оваа Конвенција влегува во сила триесеттиот ден од датумот на депонирањето на дваесеттиот ратификационен инструмент или инструмент за пристапување кај Генералниот секретар на Обединетите нации.

2 - За секоја држава која ја ратификува Конвенцијата или пристапува по депонирањето на дваесеттиот ратификационен инструмент или инструментот за пристапување, Конвенцијата влегува во сила триесеттиот ден од датумот на депонирањето на ратификациониот инструмент или инструментот за пристапувањето.

#### **член 50**

1 - Секоја држава членка може да предложи амандман и да му го поднесе на Генералниот секретар на Обединетите нации. Генералниот секретар потоа предложениот амандман им го доставува на државите членки со молба да назначат дали се за конференција на државите членки поради разгледување и гласање на предлозите. Доколку во рок од четири месеци од датумот на доставувањето на таквиот амандман најмалку една третина од државите членки се изјасни за конференција, Генералниот секретар свикува конференција под покровителство на Обединетите нации. Сите амандмани што ќе ги усвојат повеќето држави членки кои се присутни и кои гласаат на конференцијата, се поднесуваат на одобрување до Генералното собрание.

2 - Амандманот усвоен во согласност со точката (1) на овој член влегува во сила по одобрувањето на Генералното собрание на Обединетите нации и прифаќањето од страна на две третини држави членки.

3 - Кога ќе влезе во сила, амандманот станува задолжителен за овие држави членки кои ги имаат прифатено, а другите држави членки и натаму ги обврзуваат одредбите на оваа Конвенција и сите евентуални амандмани прифатени од порано.

#### **член 51**

1 - Генералниот секретар на Обединетите нации го прима и им го доставува на сите држави текстот за резервите што ќе ги изразат државите за време на ратификацијата или пристапувањето.

2 - Резервата која не е во согласност со целта и со намената на оваа Конвенција не е дозволена.

3 - Резервите можат да се повлечат во било кое време со писмено известување упатено до Генералниот секретар на Обединетите нации, кој за тоа ги известува сите држави. Таквото известување влегува во сила со денот кога ќе го прими Генералниот секретар.

#### **член 52**

Државата членка може да ја откаже оваа Конвенција со писмено известување до Генералниот секретар на Обединетите нации. Отказот влегува во сила една година откако Генералниот секретар ќе го прими ова известување.

#### **член 53**

Генералниот секретар на Обединетите нации е одреден за депозитар на Конвенцијата.

**Член 54**

Оригиналот на оваа Конвенција, чии текстови на арапски, кинески, англиски, француски, руски и шпански јазик се еднакво веродостојни, се депонира кај Генералниот секретар на Обединетите нации. Потврдувајќи го наведеното, потписниците за тоа прописно овластени, ја потпишаа оваа Конвенција.

Усвоена во Њу Јорк на 20 ноември 1989

*(Следат потписите)*

#### 4. Детските права илустрирани (картички за детските права)

Детските права беа на почетокот во прва линија еден правен инструмент. Но за училиштето е јасно, дека е неопходно поединечни членови да се разбираат и интерпретираат од аспект на целната група. Илустрираните карти за детските права помагаат притоа сè повеќе и повеќе да се приближат до оваа цел на разбирање и употреба. Картичките можат различно да се користат. Еве неколку примери.

- Сликата и текстот заедно да се исечат и на двострани картички да се залепат. Така настануваат картички за учење. Учениците можат самите да се тестираат и меѓусебно да се поддржуваат.

- Сликата и текстот да се исечат и да се користат како мемори игра. Учениците така ги запомнуваат од една страна правата и можат да учествуваат во заедничка игра.

- Сликите да се исечат и да се подредат по различни критериуми:

\* Според четирите критериуми на подредување (учество: нашето право на партиципација; исцрпување на нашиот потенцијал: правото да ја развиваме нашата личност; добро да се живее: нашето право на преживување; да бидеме заштитени од штети: нашето право на заштита).





\* Според лична проценка: Што е важно во мојот живот? На кои прашања треба посебно да обраќа внимание мојата земја, мојата општина, моето училиште?

\* Сечење на илустрации, пребарување на слики кои претставуваат слични теми во весници и списанија.




\* Преку поттикнување од илустрациите, обид да се нацрта сопствена илустрација.

- Илустрациите да се зголемат, да се обојат од учениците (евентуално да се вратат) и да се обесат како украс во училниците и салите за пауза.

- Илустрациите да се комбинираат со сопствени доживувања и да се изработи малечка брошура.





<p><b>Член 1</b></p> 	<p>Дефиниција за дете</p> <p>Дете е секој човек кој не навршил 18 години.</p>
<p><b>Член 2</b></p> 	<p>Забрана за дискриминација</p> <p>Ниту едно дете не смее да биде дискриминарано поради бојата на кожата, полот, јазикот, религијата, мислењето, потеклото, богатството, инвалидноста или припадноста на етничка група.</p>
<p><b>Член 3</b></p> 	<p>Здравјето на детето е приоритетно</p> <p>Во сите закони и судски одлуки важи дека здравјето на детето стои на највисоко место.</p>
<p><b>Член 4</b></p> 	<p>Спроведување на правата</p> <p>Секоја држава мора колку што е можно повеќе да внимава на тоа да се запазат правата на децата.</p>







 <p><b>Член 5</b></p>	<p><b>Почитување на правата на родителите</b></p> <p>Секоја држава мора да внимава на тоа да се запазат задачите, правата и должностите на родителите така што децата ќе можат да ги практикуваат нивните права. (Владите мора да ги почитуваат правата и должностите на родителите, на членовите на поширокото семејство и на старателот со тоа што ќе ги советуваат и упатуваат децата и младите како тие можат да ги практикуваат нивните права.)</p>
 <p><b>Член 6</b></p>	<p><b>Преживување и развој на детето</b></p> <p>Секое дете има право на живот и преживување. Државата мора да внимава на тоа децата и младите да можат добро да се развијат.</p>
 <p><b>Член 7</b></p>	<p><b>Име и државјанство</b></p> <p>Секое дете при неговото раѓање има право да добие име, да се стекне со државјанство и да биде згрижено од родителите.</p>
 <p><b>Член 8</b></p>	<p><b>Заштита на идентитетот</b></p> <p>Секое дете го има правото да го задржи за себе или обнови неговото име, државјанство и неговите семејни врски.</p>









 <p><b>Член 9</b></p>	<p><b>Разделување од родителите</b></p> <p>Секое дете има право да живее кај неговите родители, освен доколку мора да биде заштитено од неговите родители. Доколку едно дете мора да биде одделено од родителите, го има правото да биде послушано. Доколку детето се разделува од родителите, тоа има право да знае каде се неговите родители.</p>
 <p><b>Член 10</b></p>	<p><b>Спојување на семејството</b></p> <p>Секое дете го има правото да ја напушти секоја држава и да може да патува во сопствената земја за да биде повторно заедно со неговото семејство.</p>
 <p><b>Член 11</b></p>	<p><b>Незаконска депортација и нерепатријација</b></p> <p>Секоја држава мора да се бори против киднапирање на деца и млади од нивниот родител или некое друго лице во друга земја и против нерепатријација.</p>
 <p><b>Член 12</b></p>	<p><b>Изразување на мислењето</b></p> <p>Секое дете има право да го изрази неговото мислење за сите прашања кои се во врска со неговиот живот. Ова важи пред сè за судските и административните постапки. Колку се постари децата и младите толку повеќе би требало да се земи во предвид нивното мислење.</p>







 <p><b>Член 13</b></p>	<p>Слободно изразување на мислењето</p> <p>Секое дете има право на тоа да го изрази слободно неговото мислење и да добива и шири информации преку медиумите. Секое дете има исто така и должност да го изрази неговото мислење така што ќе ги почитува правата на другите луѓе.</p>
 <p><b>Член 14</b></p>	<p>Слобода на мислење, совест и вероисповед</p> <p>Секое дете го има правото слободно да го манифестира неговото мислење, неговата совест и неговата вероисповед. Државата мора притоа да ги почитува правата и должностите на родителите, кога децата ги манифестираат нивните права.</p>
 <p><b>Член 15</b></p>	<p>Слобода на здружување</p> <p>Секое дете го има правото да се здружува со други деца, да се зачлени во некој клуб или да оснива клуб, доклку со тоа не ги повредува правата на другите луѓе.</p>
 <p><b>Член 16</b></p>	<p>Заштита на приватниот живот</p> <p>Секое дете има право на тоа, никој да не смее да се меша во неговиот приватен живот, во неговото семејство, неговиот стан или неговата писмена кореспонденција. Секое дете освен тоа го има правото никој да не ја повредува неговата чест.</p>



 <p><b>Член 17</b></p>	<p><b>Пристап до адекватна информација</b></p> <p>Секоја држава мора да се грижи за тоа децата да имаат пристап до информации преку разни медиуми и да можат да се стекнат со знаење кое е важно за нив и за нивното здравје. Државата исто така ја има задачата да ги заштити децата од штетни информации.</p>
 <p><b>Член 18</b></p>	<p><b>Одговорност на родителите</b></p> <p>Родителите или старателот се заеднички одговорни за воспитувањето на детето. Државата ја има задачата да ги поддржува во оваа задача и на пр. да се погрижи за згрижување доколку родителите мора да работат.</p>
 <p><b>Член 19</b></p>	<p><b>Заштита од злоупотреба</b></p> <p>Државата ја има задачата да го заштити детето од злоупотреба од неговите родители или други лица. Секое дете исто така има право да научи како секој вид на злоупотреба може да биде спречен и третиран.</p>
 <p><b>Член 20</b></p>	<p><b>Млади луѓе без семејство</b></p> <p>Секое дете кое не живее во неговото семејство го има правото на посебна заштита и поддршка. Тоа тогаш има право на фамилија која ќе се грижи за него или на згрижување во адекватна установа која ќе ги земе во предвид неговото потекло, религија, култура или јазик.</p>




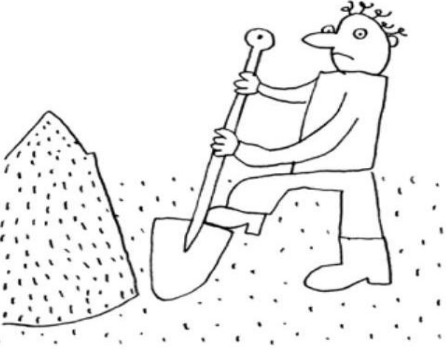


 <p><b>Член 21</b></p>	<p><b>Посвојување</b></p> <p>Едно дете смее да биде посвоено тогаш кога посвојувањето е дозволено, признато и одобрено во земјата и тоа е во интерес на детето.</p>
 <p><b>Член 22</b></p>	<p><b>Деца бегалци</b></p> <p>Секое дете кое е присилено да ја напушти неговата земја, кое е дете бегалец и бара азил има право на посебна заштита и поддршка од државата.</p>
 <p><b>Член 23</b></p>	<p><b>Деца инвалиди</b></p> <p>Секое дете кое е инвалид има право на посебно згрижување и образование. Притоа треба да му се помогне да стани самостојно и да може да земе активно учество во една заедница.</p>
 <p><b>Член 24</b></p>	<p><b>Здравје и медицински служби</b></p> <p>Секое дете има право на најдобра медицинска грижа. Државата има должност да се бори против смртноста кај децата, да обезбеди медицинска грижа за младите луѓе, да се бори против погрешна исхрана и болести, да гарантира медицинска грижа за младите мајки и оние ќе станат мајки, да биде достапно здравственото воспитување, да ја развие превенцијата во областа на здравството и да ги укине пренесените обичаи кои им штетат на децата.</p>



 <p><b>Член 25</b></p>	<p><b>Проверка на упатувањето</b></p> <p>Секое дете кое е упатено од страна на некоја државна служба во некоја установа за негова заштита, згрижување или лекување има право на тоа упатот да се провери.</p>
 <p><b>Член 26</b></p>	<p><b>Социјално осигурување</b></p> <p>Секое дете го има правото на социјални придонеси како на пр. социјално осигурување. Државата му ги гарантира на детето овие услуги со земање во предвид на економската ситуација на семејството или на лицата кои се грижат за него.</p>
 <p><b>Член 27</b></p>	<p><b>Животен стандард</b></p> <p>Секое дете има право на адекватен животен стандард за неговиот телесен, ментален, духовен, морален и социјален развој. За тоа пред сè се одговорни родителите или старателот. Државата има задача да ги поддржи во тоа.</p>
 <p><b>Член 28</b></p>	<p><b>Образование</b></p> <p>Секое дете има право на образование и училиште. Државата ја има задачата, посетувањето на основно училиште да го направи бесплатно и задолжително, а пристапот до повисоките школи да биде на ист начин отворен за сите деца и млади. Државата ја има должноста да внимава на тоа децата и младите да бидат адекватно третирали и нивното човечко достоинство да не биде повредено. Исто така должност на државата е меѓународно да се залага за тоа да има сè помалку деца и млади кои не знаат да читаат и пишуваат.</p>



 <p><b>Член 29</b></p>	<p><b>Образовни цели</b></p> <p>Образованието преку училиштето мора да биде такво, што ќе се поттикуваат личноста и талентите на детето, детето ќе се подготви за живот како возрасен, ќе се почитуваат човековите права и културата и вредностите на сопствената земја и на другите земји.</p>
 <p><b>Член 30</b></p>	<p><b>Деца на малцинствата</b></p> <p>Секое дете кое му припаѓа на малцинство, има право да ја негува неговата сопствена култура, да се признае неговата религија и да го употребува неговиот јазик.</p>
 <p><b>Член 31</b></p>	<p><b>Одмор, игра и слободно време</b></p> <p>Секое дете има право на одмор и слободно време, во кое ќе може да игра и слободно да учествува во културниот и уметничкиот живот.</p>
 <p><b>Член 32</b></p>	<p><b>Детски труд</b></p> <p>Секое дете има право да биде заштитено од секаков вид на експлоатација и економска работа која би можела да му наштети на неговото образование или на неговиот развој. Државата има задача да утврди минимална возраст, број на работни сати дневно и работни услови во кои ќе биде дозволено да работи.</p>



Член 33

### Заштита од дроги

Секое дете има право да биде заштитено од производство и трговија на илегални дроги.



Член 34

### Заштита од сексуална експлоатација

Секое дете го има правото да биде заштитено од сексуална експлоатација и злоупотреба и од проституција и порнографија.



Член 35

### Заштита од продавање и трговија

Државата мора да преземе сè за децата и младите да не бидат продавани или киднапирани и со нив да не се врши трговија.







Член 36

### Заштита од други форми на експлоатација

Секое дете има право да биде заштитено од останати форми на експлоатација (на пр. питање).



<p><b>Член 37</b></p> 	<p><b>Мачење и лишување од слобода</b> Секое дете има право на заштита од мачење, свирепо третирање или казнување и незаконско апсење или други видови на загрозување на личната слобода. Државата има задача да ја забрани смртната казна и доживотниот затвор за малолетни лица. Кога едно дете ќе биде лишено од слобода, тоа има право да биде третирано човечки и со почит. Доколку едно дете или малолетник е уапсен, тој мора да биде притворен посебно од возрасните, да може да остане во врска со семејството и има право на правна помош.</p>
<p><b>Член 38</b></p> 	<p><b>Војни и вооружени конфликти</b> Децата и младите под 15 години имаат право да не учествуваат во војни и вооружени конфликти. Доколку децата и младите под 15 години се погодени од војна, државата има должност посебно да ги заштити.</p>
<p><b>Член 39</b></p> 	<p><b>Реинтеграција и ресоцијализација</b> Секое дете, кое станало жртва на вооружени конфликти, мачење, занемарување или експлоатација има право на адекватно згрижување, за да може повторно психички и физички да оздрави и да биде интегрирано во една заедница.</p>
<p><b>Член 40</b></p> 	<p><b>Малолетничка правда</b> Секое дете кое е обвинето дека извршило криминално дело има право на тоа, пред судот да биде третирано со достоинство. Тоа не е виновно сè додека не се докаже неговата вина. Секое дете има право на фер судски процес, на преведувач доколку е потребно и на заштита на неговата приватност и на тоа да се провери одлуката на судот. Државата има задача да утврди минимална возраст од која еден млад човек мора да отслужи казна. Државата освен тоа има задача да овозможи други можности за отслужување на казната на обвинетиот наместо затвор.</p>



Човековите и детските права се универзални. Тие се природни права и како такви не може да се преговара за нив. Ниту една држава нема моќ да ги гарантира или да ги ускрати, туку само да ги признае и да ги штити.

Конвенцијата за правата на детето на Обединетите нации е меѓународна спогодба за човековите права која ги регулира правата на младите луѓе. Таа е донесена 1989 година од Генералното собрание на Обединетите нации. Конвенцијата се состои од 41 член за правата на младите луѓе, еден член за јавната свест и дванаесет членови за прашањето како конвенцијата да се надгледува, ратификува и стави во сила.

Швајцарија со ратификувањето на Конвенцијата на правата на детето на ОН се обврза на сите луѓе во Швајцарија да им ги објави сите права на детето.

А со тоа се мисли како на возрасните, така и на децата и младите.

Во актуелниот прирачник за наставници „Сознавање на детските права“ врз основа на примери од наставата се покажува како учениците од 1. до 9. одделение можат да се запознаат со нивните права. Најпрво во смисол на спирален курикулум се покажува како учениците чекор по чекор ги познаваат детските права. Во преден план не стои прашањето: „Кога ги научи детските права?“ туку: „Како и во кој степен од училиштето можеш сè повеќе и повеќе да ги осознаеш?“

Следните елементи ја карактеризираат оваа книга:

- Концизен вовед со информации за концептуални рамки и учење врз основа на примери.
- Девет конкретни наставни проекти со по четири наставни активности; по една за одделенијата 1-9.
- Подрбно коментарирано планирање на лекциите.
- Пристап ориентиран кон активност; секој од деветте проекти има за цел еден конкретен производ од активноста.
- Врз основа на разновиден наставен материјал (вклучувајќи ја Конвенцијата за правата на детето и илустрирани картички за правата на детето) и основни информации за правата на детето.

**Децата** треба да знаат кои права ги имаат, но исто така да научат како да ги ценат и користат. За да се постигне ова, училиштата мораат да овозможат најразлични наставни форми преку кои би се доживеало образованието за правата на децата. Децата ги разбираат и ценат нивните права преку нивното користење во училиштата и во секојдневниот живот. За децата да се мотивираат да ги користат нивните права, наставниците имаат задача да создадат атмосфера во која преовладува духот на демократијата и човековите права.

Овој прирачник е наменет за наставници кои бараат алатка со која ќе ги поучуваат учениците во основното образование за правата на децата. Карактеристиките на овој прирачник се:

- Девет мали наставни проекти за учениците од 1-во до 9-то одделение, со четири лекции во секој проект
- Детали

Ова е Книга Вод серија на шест:

**ОДГ/ОЧП Книга I:** *Образование за демократијата: Основни материјали за наставници по образование за демократско граѓанство и човекови права.*

**ОДГ/ОЧП Книга II:** *Растење во демократија: Планови за часови по ОДГ/ОЧП за основно образование*

**ОДГ/ОЧП Книга III:** *Живеење во демократија: Планови за часови по ОДГ/ОЧП за повисоките одделенија во основното образование*

**ОДГ/ОЧП Книга IV:** *Учество во демократијата: Планови за часови по ОДГ/ОЧП за повисоките години во средното образование*

**ОДГ/ОЧП Книга V:** *Сознавање на детските права: Девет мали проекти за основно образование*

**ОДГ/ОЧП Книга VI:** *Предавање демократија: Колекција на модели во образованието за демократско граѓанство и човекови права*



Советот на Европа има 47 држави-членки, покривајќи го буквално целиот европски континент. Тој се стреми да ги развие опитите демократски и правни принципи кои се базирани на Европската конвенција за човекови права и други референтни текстови за заштита на индивидуите. Уште од основањето во 1949-тата, во периодот по Втората светска војна, Советот на Европа го симболизира помирувањето.

[www.coe.int](http://www.coe.int)

<http://book.coe.int>

Во издание на Советот на Европа